T. C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

GÖRSEL KÜLTÜR ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KOMOTİNİ (GÜMÜLCİNE)'DE OSMANLI DEVRİ EĞİTİM BİNALARI

MEMET CHOUSEIN OGLOU

1158247144

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi ÖZKAN ERTUĞRUL

EDİRNE, 2019

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.....GÖRSEL...KÜLTÜR..... ANABİLİM DALI

.....GÖRSEL...KÜLTÜR...PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Memet CHOUSEIN OGLOU tarafından hazırlanan Komotini (Gümülcine)'de Osmanlı Devri Eğitim Binaları Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca 08/10/2019 günü saat 0100 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *Kabul Edilmesine **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof Dr. Engin BEKSAÇ	Kabul Edilmesine	
Doç Dr. Simge Özer PINARBAŞI	Kabul Edilmesine	
Dr.Öğ.Üy. Özkan ERTUĞRUL	Kabul Edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GÖRSEL KÜLTÜR ANABİLİM DALI
DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

08 / 11 / 2019

Memet CHOUSEIN OGLOU

Tez adı: Komotini (Gümülcine)'de Osmanlı Devri Eğitim Binaları

Hazırlayan: Memet CHOUSEIN OGLOU

ÖZET

Türkiye'de 'Komotini (Gümülcine)'de Osmanlı Devri Eğitim Binaları' hakkında herhangi bir lisans, yüksek lisans veyahut doktora tezi yapılmamıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı da bu eksikliği giderme yönelik bir çalışmadır. Bu açıdan gelecek nesillere yazılı bir eser bırakmak ve bu alanla ilgili yapılacak bilimsel çalışma ve incelemelere yardımcı olması hedeflenmiştir.

Bu çalışmada Batı Trakya'nın önemli bir merkezi olan Komotini (Gümülcine)'nin Osmanlı yılları döneminde birçok eğitim kurumlarına ait binaların olduğunu çeşitli kaynaklardan öğrenmekteyiz. Ancak o dönem eğitim kurumlarına ait yapıların; gerek o dönemin eğitim anlayışını irdelemek, incelemek ya da günümüz eğitim donatılarını, külliyelerini inşa ederken yararlanılabilecek, görselleriyle desteklenmiş detaylı bir şekilde çalışma yapılmadığını yaptığım araştırmalar sonucu tespit ettim.

Eğitime dair araştırma sonuçlarının da vurguladığı gibi insana dair her tür çalışmanın başlangıcında, konuyla ilgili tarihi gelişim, değişim ve dönüşümlerin göz önünde tutulması, istenilen hedefe ulaşmak için bir bilimsel zorunluluktur. Bu açıdan bakıldığında Türk kültüründe de her zaman eğitime önem verildiğini görmekteyiz. Türk kültür tarihinin önemli dönemlerinden biri olan Osmanlı İmparatorluğu da (Devlet-i Aliye-i Osmaniye) bulunduğu yerlerde din, milliyet v.b. gözetmeden inşa ettiği eğitim külliyeleri ile her zaman eğitime önem verdiğini görmekteyiz. Dönemindeki siyasi, ekonomik ve askeri başarılarının temelinde planı, programı ve eğitim külliyeleriyle eğitimin olduğu bir gerçektir.

Bu dönemdeki eğitim kurumlarına ait binaların plan, çevre ve görselleriyle incelenmesi eğitim camiasına katkı sağlayacağı öngörüldüğünden, bu konuyla ile ilgili bilimsel çalışmaların yapılması ve elde edilecek verilerin eğitim açısından önemli olduğu düşüncesi oluşmuştur. Araştırma konumuz olan 'Komotini (Gümülcine)'de Osmanlı Devri Eğitim Binaları' bu gerekçelerle çalışma konusu olarak tercih edilmiştir.

Osmanlı gittiği yerlerde eğitime ne kadar çok önem verdiğini araştırmak amaçlanmıştır. Çünkü eğitim Osmanlıda çok önemli olduğunu biliyoruz. Bu açıdan Komotini (Gümülcine)'de Osmanlı Devri Eğitim Binaları konusunu eğitime katkısı ve çeşitli açılardan bilimsel yöntemlerle ile araştırmaya çalışacağım.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı Devleti, Gümilcine, Sıbyan Mektepleri, Rüşdiye, İdadi, Medrese, Çanaklı Okulu, Anaokulu.

Name of the thesis:“Ottoman Period Education Buildings in Komotini (Gümülcine)”
Prepared by: Memet CHOUSEIN OGLOU

ABSTRACT

There has not been any research about “Ottoman Period Education Buildings in Komotini (Gümülcine)” at undergraduate, master or PhD level. Therefore, the purpose of this study is to complement this gap in literature. In this respect, it is aimed to create a written source for future generations and to help scientific studies and analysis related to this area.

We learn from various sources that Komotini (Gümülcine), which is an important center of Western Thrace, has the buildings belonging to various educational institutions during the Ottoman period. The outcomes of the study has been revealed lack of visually supported research about either scrutinising the understanding of education in the period, or utilising in build today’s education complexes.

As emphasized in the literature, it is a scientific need to consider the historical development, changes and transformations related to the subject at the beginning of any kind of work on human beings. From this perspective, education is always given paramount importance in Turkish culture. One of the important periods of Turkish cultural history which is the Ottoman Empire (Devlet-i Aliye-i Osmaniye) is regardless of religion, nationality, and so on gave an imperative importance to education within Islamic-Ottoman Educational Complexes (Kulliyeler). In the period of the Ottoman Empire known as the important part of Turkish cultural history, the construction of Islamic-Ottoman Educational Complexes regardless of religion, nationality, and so on of the territory proves that education is always at high importance. It is a fact that the fundamentals of political, economic and military achievements in that period were based on the education provided by complexes with plan and programs.

Since it is foreseen that examining the buildings belonging to the educational institutions in this period will be contributed to the education community by the plan, environment and visions. It is therefore thought that the scientific studies related to this subject and the data to be obtained are important in terms of education. For these reasons, The Ottoman Period Educational Buildings in Komotini (Gümülcine) was chosen research subject of the study.

It was aimed to investigate the importance of education in places where the Ottomans has influenced. The literature shows that education is a leading matter in the Ottoman Empire. In this respect, the topic of "The Ottoman

Period Educational Buildings in Komotini (Gümülcine)" is investigated with educational contribution by various scientific methods.

Key Words: Ottoman State, Gümülcine, Sıbyan Mektepleri, Rüşdiye, İdadi, Medrese, Çanaklı School, Nursery school.

ÖNSÖZ

İnsanlar doğumdan yaşamlarının sonuna kadar bir eğitim süreci içinde bulunduklarını unutmamak gerekir. Bu yüzden eğitim konusu, akla gelebilecek tüm sorunların çözümünde bir anahtar rolü oynar. Eğitim doğayla iç içe uyumlu bir şekilde yaşamaya, mutluluk halkalarının çoğalmasına, acıları azaltmaya ve toplum birey ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde gelişmesine yardım eder.

Bu çalışmamda Gümülcine'de Osmanlı eğitim kurumlarının kuruluşu, gelişimi ele alınarak, Osmanlı devleti yönetimin ve idaresinin Gümülcine'de eğitim yatırımlarına karşı tutumu ve ilgisi ele alınmaktadır. Tanzimat ve II. Abdülhamid Dönemi'nde yapılan sıbyan / ibtidai, rüştiye, inas rüştiye ve idadi mektepleri açılmıştır. Osmanlı Devleti merkezi yönetimi eğitim altyapısı için bina inşası, muallim tayini gibi icraatları gerçekleştirirken, ortaya çıkan mali sıkıntılar ise yöre halkı tarafından telafi edilmiştir.

'Komotini (Gümülcine)'de Osmanlı Devri Eğitim Binaları' hakkında derli toplu çalışmanın ortada olmadığı da gözle görülen bir gerçekti. Böyle bir çalışmayı kendime bir borç bildim. Eğer böyle bir çalışma yapmazsam, yaşadığım topluma karşı bir haksızlık edecekmişim gibi bir duyguya kapıldım.

Batı Trakya Müslüman Türk Azınlık Eğitimi, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi eğitimlerinin uzantısı, bir devamı olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Bu devamlılık günümüze kadar devam etmektedir, Batı Trakya Müslüman Türk Azınlık Eğitimi incelenirken o geçmiş dönemlerin de bilinmesi gerekmektedir.

Özellikle bu konu ile ilgilenmeme genel olarak tarihin eğitime yaklaşımı vesile olduğunu söyleyebilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
ÖNSÖZ ..... **iv**
İÇİNDEKİLER ..... **v**
GİRİŞ **1**
A) Osmanlı Eğitim Binaları **5**
1- Medreseler **5**
a) Medrese-i Hayriye 9
b) Kayalı Medresesi 11
c) Yeni Camii Medresesi 13
d) Tekke Medresesi 14
e) Kır Mahalle Medresesi 17
2- Sıbyan Mektepleri **18**
a) Yeni Camii Sıbyan Mektebi 22
3- Rüştiyeler **23**
a) Gümülcine Rüştiyesi 23
b) Gümülcine İnas Rüştiyesi 26
4- İdadiler **28**
a) Gümülcine İdadiyesi 28
B) Rum Eğitim Binaları. **37**
a) ÇANAKLI RUM OKULU (Tsanaklios Okulu) 37
b) BÜYÜK RUM OKUL (Dimitrios Sindou) 41
c) VARIŞ (Aşağı Mahalle) RUM İLKOKULU 1883 43
d) VARIŞ (Aşağı Mahalle) RUM ANAOKULU 1883 44
e) YUKARI MAHALLE RUM ANAOKULU (Armenio/Ermeni Mahallesi) 45
f) Rum Okullarında Eğitim Gereçleri 46
C) Ermeni Eğitim Binaları. **50**
a) Ermeni Okulu 50
SONUÇ **52**
KAYNAKÇA **53**
FOTOĞRAF VE PLANLAR **55**

KOMOTİNİ (GÜMÜLCİNE)'DE OSMANLI DEVRİ EĞİTİM BİNALARI FOTOĞRAFLARI **55**

GİRİŞ

KOMOTİNİ (GÜMÜLCİNE)

Komotini (Gümülcine), Batı Trakya şehri, Rodop ilinin başkenti, Türkiye – Yunanistan sınırının 98km. batısında, Yunanistan – Bulgaristan sınırının 23km. güneyinde, güneydeki Ege Denizi'ne 40km. uzaklıkta, Selanik-İstanbul Demiryolunun geçtiği geniş ovada kurulmuş bir yerleşim merkezidir[1]. Günümüzde Yunanistan'ın Rodopi ilinin (Νομός Ροδόπης / Nomos Rodopis) merkezi olarak Komotini (Κομοτηνή) adıyla bilinen Gümülcine şehri, Osmanlı tarihleri ve Osmanlı padişahları tarafından Gazi Evrenos Bey'e verilen fermanlara göre, kesin olarak Evrenos Gazi tarafından fethedilmiştir.

Komotini (Gümülcine)'nin eski adları Phoros ve Helenistik çağda Porsulae, Komotene, Gümürjina idi. Bizanslıların elinde iken Kumutoksinon adını taşıyan bu şehir[2], Evliya Çelebi'ye göre, ´´Yahudi banisi Gümliçin'in adına izafe edilerek Gümülcine'' ismini aldığı gibi, ikinci bir görüş olarak da şu iddia ortaya atılmaktadır: ´´Yunan hekimlerinden Bilkos, cüzzam hastalığına tutulan kızı Rumçine'yi bu şehre göndermişti. Gümülcine'nin havası ve suyu, kızın hastalığını iyileştirmiş ve Rumçine de bu şehri imar etmiştir'' ki, Yunanlılar bu şehre Rumçine adını vermişlerdi. Osmanlı-Türk yönetiminde Gümülcine olarak adlandırılmıştır. 1920´de Yunan yönetimine geçtikten sonra 1925 yılına kadar Gumurjina olarak devam etmiş, daha sonraki yıllarda Komotini adını almıştır.

Eski Trak boylarından Ordyslerin kurduğu eski bir kent olan Gümülcine, M.Ö.5. yüzyılda Perslerin (İranlıların) istilasına uğramış, yine M.Ö. 4. Yüzyılda Makedonya Kralı II. Philip'in eline geçmişti. M.Ö. 280'de Galat saldırısında yıkıldı ve M.Ö. 168 yılında Makedonya Krallığının Roma'ya katılması üzerine bu imparatorluğa bağlandı. Daha sonra Roma İmparatorluğu'nun Doğu ve Batı diye ikiye bölünmesi üzerine (M.S. 395) Komarhia adıyla Bizans'ın payına düştü. Roma ve Bizans egemenlikleri boyunca buraya hep Komarhia denmişti. Komarhia, Roma ve Bizans dönemlerinde "Köylerin Gözetim Merkezi" anlamına gelirmiş.

Bu uygarlığın ilk yazılı ifadesi İmparator İoanis vıı. Kantakuzinos 14. yüzyılda Gümülcine olarak adlandırıyor. Gümülcine daha sonra, İmparator Theodosius'un büyük tahkim programına ait olan küçük kare kalesinin kalıntıları ile kanıtlandığı gibi, Roma Egnatia Yolu üzeründe bir istasyon olan küçük önemsiz bir yerleşimdi. Gümülcine kalesi[3], Egnatia ve zengin ovasının

---

[1] Anonim / Gümülcine (Komotini) S. Müftülüğü Tanıtım Rehberi

[2] İsmail Bıçakçı, Yunanistan'da Türk Mimari eserleri / İstanbul 2003, s.122

[3] Gıorgos Patrikios Gözetmen Öğ. ü, Çalışma grubu: İoana Ksida, Felemega Vasiliki, Fuçiçi Gianula/ Gümülcine: Tarihsel – Kentsel Gelişim. Trakya Dimokritos üniversitesi Ksanthi Politeknik Okulu, Mimarlık Bölümü/ Araştırma Çalışması, Akademik Yıl 2004-2005 (Γιώργος Πατρίκιος Επιβλέπων

kuzeyden barbar halklarından gelecek tehlikelere karşı korunması için inşa edilmiştir. Gümülcine 1361'de Yunan asıllı gazi Evrenos Bey kuşatmasının ardından Osmanlı Türklerin eline geçmiştir[4].

Koumuzzina, sürgün General General Evrenos Bey'in Yunan kökenli kuşatmasının ardından 1361'de Osmanlı Türklerinin eline düşecek.

Günümüz tarihçilerinden Nikiforos Gregoras, Komotina veya Komotini olarak ilk defa bahsetmektedir. Komotini Latin yönetimi yıllarındaki kalenin Cenovalıların eline düştüğünü ve 1225 yılına kadar ellerinde kaldığını söylüyor.[5]

Komotini (Gümülcine) kentinin yerinde eski uygarlığın varlığına ilişkin kanıtlar, Hristiyanlığın erken dönemlerine götürür. MS 2. yüzyıldan kalma arkeolojik bulgular kentin çeşitli yerlerinde, MS 4. yüzyılın eski duvarı olan ve kentin çeşitli yerlerinde farklı olan bir yazıttan ibaret olduğunu göstermektedir. Komotini (Gümülcine)'nin MÖ 5. yy'a tarihlendiğine inanılırken "Theodosian binasını" belirtir. Maronit ressam Parrasios'un kızı ile ilgilidir. Roma döneminde Komotini (Gümülcine), Egnatia yolu boyunca birçok kaleden biriydi ve aynı zamanda Nymphaean geçidi boyunca Arda Vadisi, Philippoupolis ve Bizans Veria'ya giden Egnatia'nın bir merkezi idi.

Komotini (Gümülcine) 14. Yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı hakimiyetine girmiş ve bu tarihten sonra Balkan coğrafyasının diğer yerlerinde olduğu gibi Türk nüfusun iskan edildiği bir bölge olmuştur[6].

Osmanlı döneminde Anadolu'dan üç kol halinde İstanbul'da birleşen ve buradan tekrar üç kol halinde Rumeli'ye dağılan yol ağının sol kol (Via Egnatia) üzerinde bulunan kazalardan birisi aynı zamanda Osmanlı ordularının Rumeli'de bir menzildi. Öte yandan sahip olduğu geniş çayırlara, ordudaki atların yeşil otlarla beslendiği bir oturak menzil olarak da bilinmekteydi.

1207'de meydana gelen Bulgar istilası sırasında bugünkü şehrin 5 km. Batısında Mosinopolis şehrinin yıkılmasından sonra küçük bir kasaba olarak kurulan Komotini (Gümülcine)'nin ilk çekirdeğini, 380-385 yılları arasında Roma İmparatoru Theodosios tarafından yaptırılan ve 1331'den beri Koumoutsina adıyla bilinen kale teşkil eder. Buranın ilk sivil sakinlerini de

---

Καθηγητής Ομάδα Εργασίας: Ξύδα Ιωάννα, Φελεμέγκα Βασιλική, Φουτσιτσή Γιαωωούλα/ Κομοτηνή: Ιστορική-Πολεοδομική Εξέλιξη/ Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης- Πολυτεχνική Σχολή Ξάνθης- Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών) s. 48

[4] İoanis Siguros, Doğu Makedonya - Trakya bölgesi, tur rehberi, Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης, οδηγός περιήγησης Κομοτηνή 1997. s.73

[5] Konstantinu A. Tremopulu, Gümülcine ve eski Eserleri Thesaloniki 1966 (Η Κομοτηνή και οι Αρχαιότητες της περιοχής της, Θεσσαλονίκη 1966) s.37

[6] Emine Gümüşsoy, Gümülcine'nin İdari Yapısı ve Nüfusu (1831-1900)Tarih Okulu Dergisi (TOD) Mart 2015, Yıl 8, sayı xxı, s.213-236

Mosinopolisten kaçanlar olmuştur. Günümüzde şehrin merkezinde bulunan ve büyük bir bölümü ayakta kalan bu kale dikdörtgen şeklinde olup (124 x 140m.) Bizans dönemi sonlarında 350-450 kişiyi barındırabilecek büyüklükteydi.

1344'te Aydınoğlu Umur Bey tarafından zapt edilen şehir bu tarihten itibaren Gümülcine adıyla anıldı. Nitekim bu olayı anlatan Enveri, Düstürname'sinde burayı 'Gümülcine' şeklinde kaydeder. Bugünkü Yunanca adı ise Koumoutsina'dan gelmekte olup ilk defa 1344'te Gregoras tarafından Umur Bey'in şehre yönelik saldırıları anlatırken kullanılmıştır[7].

Gümülcine'nin Osmanlılar tarafından Fethi, Rumeli fütuhatının ilk aşamalarında gerçekleşti. Sultan I. Lala Şahin Paşa'yı Rumeli Beylerbeyliğine atayarak İpsala'nın fethini buyurdu. Ardından Evrenos Bey komutasındaki akıncı birlikler, ilkin Dimetoka'yı, sonra Gümülcine'yi 1361 yılında Osmanlı topraklarına kattılar.

Gümülcine'de Türk Mimari Hareketleri

Gümülcine'de Türk mimari hareketleri Gazi Evrenos Bey'in burayı uç merkezi yaptığı dönemde başlar. Kendisi, fakirlere yiyecek dağıtılması için bir imaret, bir cami, bir de hamam yaptırmıştır. Daha sonraki yıllarda Türk eserleri birbirini izlemiş, şehir camiler, okullar, medreseler vb. Yapılarla süslenmiştir. 17. Yüzyılda, Evliya Çelebi'ye göre, şehirde 16 cami ve mescit vardı. 18. Yüzyılda ise cami ve mescit sayısının 45'e yükseldiğini görüyoruz[8].

I. Balkan Savaşı sırasında Gümülcine Bulgaristan tarafından işgal edildi. II. Balkan Savaşı ile I. Dünya Savaşı arasında kurulan ve kısa süren Gümülcine Müslüman Cumhuriyeti'nin başşehri olan Gümülcine, I. Dünya Savaşı'nda yeniden Bulgarların eline geçti. Bu dönemde Gazi Evrenos İmareti kilise (Sveti Kral Boris) haline getirildi. Lozan Antlaşması'ndan sonra kasaba, etnik-dini yapısını korumak şartıyla Yunanistan'a bırakıldı. Yunan idaresi altında Müslüman nüfusu giderek azalırken Yunan nüfusu artış gösterdi; Hristiyan Bulgar unsuru ise iki dünya savaşı arası yıllarda yok oldu. Yahudiler de II. Dünya Savaşı sırasında Gümülcine'yi terk ettiler. 1912-1913 Birinci Balkan Savaşı sırasında Bulgarlar, Gümülcine'yi işgal ettiklerinde Yunanlıların ve Türklerin imha edilme programını en korkunç şekilde uygulamaya başladılar.[9]

Bugün Gümülcine yarı yarıya Müslüman Türk ve Ortodoks Yunan nüfustan oluşmaktandır[10]. Osmanlı eserlerinden günümüze kadar ayakta kalabilenleri gazi Evrenos Bey İmareti, Eski Cami, Yeni Cami, II. Abdülhamid tarafından 1302'de (1884-85) yaptırılan saat kulesi, Rusçuklu Vezir Şerif

[7] Machıel Kıel, Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi cilt 14, s.268-270
[8] İsmail Bıçakçı, ay.es s.129
[9] Konstantinu A. Tremopulu, ay.es s.44
[10] Domi Ansiklopedisi, (Εγκυκλοπαίδεια Δομή), cilt 15/ s. 66-67

Hasan Paşa'nın karısı Fatma Hanım Türbesi'nin (1781) yanı sıra küçük camiler ve sanat değeri yüksek olmayan çeşmelerdir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Evrenos Bey Hamamı dinamitle havaya uçurulmuş ve Postınpuş (Posti Poş) Baba tekkesi de tahrip edilmiştir. Diğer taraftan Yunan arkeoloji hizmetleri teşkilatının Kavala şubesi İmaret Camii'ni aslına uygun olarak restore etmiş ve XX. yüzyılda eklenen beton kısımları kaldırmıştır. Caminin, Balkanlar'daki en eski İslami kitabelerden biri olan Gazi Evrenos devrinden kalma, hasar görmüş Arapça kitabesi bu restorasyon sırasında yerine konulmuştur. 1970'lere kadar Abdülhamid döneminin Osmanlı dış görünümünü koruyan kasaba bu tarihten itibaren modernleşme sürecine girmiş ve eski yapısını büyük oranda kaybetmiştir. Eski Osmanlı görünümü sadece semtinde muhafaza edilmektedir. 1821 devriminin arifesinde, (Φιλική Εταιρεία) Dost Şirketi'nin yaptığı gibi birçok sakin ve aralarında Mitropolit İoannikios o Filikos ile birlikte Aynaroz (Άγιο Όρος / Kutsal Dağa) gitmiş ve orada ve Mayıs 1821'de devrimin başlamasını ve silahların kutsaması yapılmıştır.[11]

Gümülcine 1892-1893 yıllarında Gümülcine sancağında sıbyan/ibtidai, rüştiye ve idadi düzeyindeki mekteplerin hepsinden örnekler olduğu anlaşılmaktadır. Sancakta yalnızca bir idadi mektebi bulunmaktadır ki o da sancak merkezi Gümülcine'dedir. Sancak merkezinde bir iptidai mektebi bulunup, orada usul-i cedidiye (yeni usul) uygun dersler verilmekte ve yöntemler uygulanmaktadır.

Gümülcine 1361 yılında Osmanlı topraklarına katılmış, 1913 yılında Bükreş Antlaşması ile Bulgaristan'a bırakılmış, 1920 yılında imzalanan San Remo Antlaşması sonucunda ise tüm Batı Trakya ile birlikte Yunanistan'a dahil edilmiştir[12]. 1920 yılı itibarıyla nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan Türkler, bugün Gümülcine nüfusunun yaklaşık %40'ını oluşturmaktadır.

[11] Epistimi ke Zoi Ansiklopedisi, (Εγκυκλοπαίδεια Επιστήμη και ζωή), cilt 9/ sayfa 191
[12] Anonim / Wikipedi, Özgür ansiklopedi.

A) Osmanlı Eğitim Binaları

1- Medreseler

Osmanlı Devleti'nde yüksek öğretim faaliyetlerinde, taşradaki şehir ve kasabalara kadar ulaşmış olan medrese kurumu, Fatih Sultan Mehmet (1451-1481) devrinden önce, özellikle Yıldırım Bayezid (1389-1402) döneminde gelişme ve genişleme imkanı bulmuştur. Fatih Sultan Mehmet devrine gelindiğinde ise, Osmanlı Devleti her açıdan teşkilatlanma sürecinde imparatorluk olma yolunda ilerlediğinden, medrese kurumları da en önemli gelişmeleri yaşamıştır.[13]

Osmanlı Devleti, bireylerin topluma yararlı ve meslek sahibi insanlar olmalarını, kanunlara uymalarını hedefleyen bir eğitim anlayışını benimsemiştir. Türk – İslam medeniyetinin ilim dünyasına kazandırdığı medreseler, Batı Trakya'da gerek örgün, gerekse yaygın eğitiminin temelini oluşturmuştur.[14]

Osmanlı Devleti de diğer devletler gibi kendi vatandaşlarını kendi düşünceleri doğrultusunda yetiştirmek amacıyla eğitim-öğretim müesseseleri kurmuştur. Devlet ve çoğunlukla vakıflar aracılığıyla kurulan ve devletin kuruluşundan yıkılışına kadar çeşitlenerek gelişen bu müesseseleri iki ana guruba ayırabiliriz.

1) Örgün eğitim Müesseseleri

2) Yaygın Eğitim Müesseseleri

1) Örgün eğitim Müesseseleri:

Bu müesseseler belirli yaş ve bilgi seviyesine gelmiş insanları belirli zaman ve disipline göre yetiştirmek amacıyla kurulmuş müesseselerdir. Bu eğitim müesseseleri askeri ve sivil olmak üzere iki kısma ayırabilir.

1) Sivil Eğitim Müesseseleri

a) Sıbyan Mektepleri

İlk tahsil veren bu okullar 5-6 yaşlarındaki çocuklara okuyup yazmayı bazı dini bilgileri ve dört işlemden ibaret olan matematik dersini verirdi. Islamdan önce küttap adıyla Hire de varlığı görülen bu okullar daha

[13] Cengiz Parlak, Gümülcine Vakıfları (XV-XVIII. Yüzyıllar)Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Yeniçağ) Anabilim Dalı, Doktora Tezi / Ankara 2013 s. 163

[14] Chousein Bostancı, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Felsefe ve Din Bilimleri Programı, Doktora Tezi / Lozan Antlaşması Sonrası Batı Trakya'da Din Eğitiminin Problemleri / İzmir 2014 / s.215

önceki Türk devletlerinde ve Osmanlı Devletinde çeşitli adlarla anılmıştır (Darul Talim, Mektep mahalle mektebi vs…) Osmanlılarda bu okulların hocalarına muallim veya şakirt denirdi. Öğrencilere de talebe suhte, tilmiz gibi isimler verilirdi.

1846'ya gelindiğinde dört yıllık eğitim veren Sıbyan mekteplerinde elifba, Kur'an, ilmihal, tecvit, harekeli Türkçe, Muhtasar, Ahlakı memduha risalesi, sülüs ve nesih yazıları öğretiliyordu. Tanzimat'tan sonra 3 yıllık mektebi iptidai olarak faaliyet göstermeye başlar. Osmanlılar devrinde kız çocukları da bu mekteplerde erkeklerle birlikte okumuşlardır. Bununla beraber Osmanlı da kız ve erkek çocuklarının ayrı ayrı okuduğu okullar da mevcuttu.

Tanzimat dönemine kadar Osmanlı eğitim sistemini medreseler oluşturuyordu. Medreseler, Osmanlı toplumun temel yapısını ve siyasi, idari, askeri ve iktisadi alanlarda ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bu dönemden sonra çeşitli okullar kurulmuş ve bununla birlikte medrese-mektep çatışması da oluşmaya başlamıştır.

Tanzimat dönemi Osmanlı eğitim sistemi için bir dönüm noktası olmuştur. Tanzimat öncesi dönemde medrese dışında, Sıbyan mektepleri ile özel bir eğitimin verildiği Enderun mektebi vardır. Medreseyi günün ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde yenilenebilmek mümkün olmadığı düşüncesinden hareketle, devleti Batı'ya yaklaştıracak eğitim ve öğretimi medresenin dışındaki diğer mekteplerde gerçekleştirme yoluna gidilmiştir. Bunun sonucunda ise medresenin yerini yeni okullar almış, din eğitimi ve öğretimi problemleri ortaya çıkmıştır. Tanzimatçılara göre kalkınmak Avrupalılaşmakla, Avrupalılaşmak da Avrupa medeniyetinin normlarını elden geldiğince benimsemekle ve uygulamakla olacaktı. Tanzimat anlayışı ile girişilen yenilik hareketine, din işleri ve medreseler dahil edilmemiştir. Böyle bir uygulama, ülke problemlerinin ciddiyete alınmadığının ve ıslahatın gerçekleşme güçlüğünün yeterince anlaşılamamış olduğunun göstergesidir.

Bu anlayış, ileride medreselerde yapılacak olan köklü ıslahatın görmezden gelinmesinin veya ona karşı bir tavır alınmasının ve farklı dünya görüşlerine sahip iki tip insanın yetişmesinin nedeni olacaktı. Çünkü Osmanlı Devleti Batılılaşma teşebbüslerine giriştiğinde Fransız eğitim sistemiyle karşılaşmıştır. Devlet tarafından açılan ilk yüksek okullar Fransız okullarının metot ve programlarını taklit etmiştir.

Tanzimat dönemi ile birlikte geleneksel eğitim anlayış, değer ve kurumlarıyla artık varlığını ve hakimiyetini hızla kaybetmeye başlamıştır. Eğitim adına bütün gayret ve cabalar, yeni tarz kurumlara sarf edilmeye başlamıştır. Buna karşılık geleneksel eğitim kurumu olan medreseler, kendi hallerine ve tarihin akışına bırakılmıştır. Bu durum ise birbirinden farklı dünya görüşlerine sahip ve aralarında düşünce farklıkları olan iki neslin ortaya

çıkmasına neden olacaktı. Çünkü mekteple birlikte, farklı anlayışa sahip yeni bir insan tipinin yetiştirilmesi genel eğitimin en önemli hedefleri arasında yer almıştır.

Tanzimat döneminde, eğitim alanında yapılan önemli icraatlardan biri olan ve 1869 yılında kaleme alınan Marif-i Umumiye Nizamnamesi ile okullar aşağıdan yukarıya doğru şu şekilde derecelendirilmişti. Sıbyan, Rüştiye (ana ve ilkokul), İdadi, Sultaniye, yüksek mektepler.

Medreselerde köklü Islahat Çalışmaları

Medreselerde ıslahat çalışmaları 1867 yılında başlamıştır.15 kişilik bir ilmi heyet tarafından oluşturulan raporda ders programı şöyle tanzim edilmiştir.

Yıl-Sınıf Ders ve Kitaplar[15]

1. Sabah Emsile, Bina, Maksud, İzzi (sarf)

2. Sabah Avamil, İzhar (Nahiv) İkindi: Halebi (fıkıh)

3. Sabah İzhar, Kafiye (Nahiv) İkindi (Halebş)

4. 5. Sabah Kafiye (Nahiv), İsagoci (Mantık) İkindi: Multeka (fıkıh)

6. Sabah Fenari, Kavl-I Ahmed (Mantık) İkindi (Multeka)

7. 9. Sabah Tasavvurat, Tasdikat (Mantık) Ikindi Muhtesar Meani (Belagat)

10-12. Sabah Şerh-I Akaid (Kelam) İkindi: Mır'at (Usulu'l- Fıkıh)

13. Sabah Kadıemir (Fizik) İkindi: Mutavval (Belagat)

14. Sabah Kadıemir (Fizik), Celal (Kelam) İkindi:Tavzih (Usulu'ı- Fıkıh)

Bir de tatil günlerinde tavsiye edilen ve talebenin seçimine bırakılan kitap listesi verilmektedir. Onlarda:

İlmi tefsir, İlmi hadis, Fıkıhtan (Dürr-I Muhtar) veya (Dürer), İlm-i vazi'den vaziye, İlmi Munazaradan (Hüseyniyye) ve (Velediyye), İlm-i beyan'dan (Feride) ve (Alaka), ulum-ı Riyaziye'den (Heyet), (Hendese) ve (Hesap) gibi kitap ve risaleler, Hat ve inşa, Talimu'l- Mutaaallim Sarf, tatllerde ikindiden sonra okunmalıdır.

Buna göre sabahları Arap dili ve grameri ile kelam ağırlıklı kitaplar, ikindiden sonra ise fıkıh ve edebiyatla ilgili kitaplar okutulacaktır. Hadis, fıkıh ve hitabete ait eserlerin tatil günlerinde okutulması ve Zemuci'nin Talimu'l

[15] Chousein Bostancı, ay.es s.221

Mutaallim adlı eserin tatil günleri ikindiden sonra uygulanacak olan programda okutulması, öğretmen yetiştirme açısından önemli bir değişiklik olmuştur.

Komotini (Gümülcine)'de Osmanlı Dönemi Medreseler

Gümülcine'de birçok medresenin bulunduğu çeşitli kaynaklarda bildirilmektedir. Bu medreselerin de en büyüğü, yine Yeni Cami sahibi Ahmed Efendi'nin yaptırmış olduğu Yeni Cami Medresesi'dir. Diğerleri Kır Mahalle Medresesi, Tekke Medresesi, Softalar (Hayriye) Medresesi, Kayalı Medresesi.[16]

[16] İsmail Bıçakçı, ay.es, s.133

a) GÜMÜLCİNE'DE MEDRESE-İ HAYRİYE

(Konstantinu Paleologu 8 caddesi/ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου 8)

Bilindiği gibi Gümülcine'de yer alan ve tarihçesi 1550'li yıllara dayanan Medrese-i Hayriye.

Okul, "Sohtalar Medresesi" adıyla Hicri 860, Miladi 1455 tarihinde 31 dönüm arsa üzerine Sohtabaşı Ali Bey tarafından Gümülcine'nin merkezinde kurulmuş bir vakıf kuruluştur.[17] 500 dönüme yakın tarla, onlarca dükkân ve diğer gayrimenkullerle bu müesseseler erbab-ı hayır tarafından ebedileştirilmiştir.

Beş asırlık tarihi süreç içerisinde bölge insanına nice münevverler yetiştirmiştir. Müftüler, vaizler, imamlar, müezzinler, öğretmenler ve daha nice meslek erbabı kültürel olarak bu kurumdan beslenmiştir.

1923 yılından itibaren Medreseler Lozan Antlaşması hükümleri ve Yunanistan yasaları gereğince Eğitim ve Dinişleri Bakanlığına bağlı dini okullar olarak faaliyetlerini sürdürmektedirler. İlk başlarda Yeni Cami Medresesi, Tekke Medresesi, Kayalı ve Sohtalar Medresesi gibi birçok Medrese bulunmaktaydı. Bu kurumlardaki eğitimin kalitesinin arttırılması amacıyla dönemin Gümülcine Müftüsü Hafız Hasan Hilmi Efendi 20.12.1938 ve 147 sayılı yazısıyla devlet nezdinde medreselerin birleştirilmesi girişiminde bulunur. Bu talebe (11 Ocak 1939 tarih ve EMP 4 sayılı) yazısıyla Gümülcine Genel Valisi Yunancanın da okutulması şartıyla olumlu cevap vermiştir.

Balkan savaşları, Birinci dünya savaşı, İkinci Dünya Savaşı ve Yunanistan iç savaşının getirdiği istikrarsızlık eğitimi de olumsuz etkilemiştir. İnsanlar can ve maişet derdine düşmüş çocuklarını eğitime gönderememiş bunun tabii sonucu olarak okuyanlar oldukça azalmıştır. Medreseler, talebe azlığı nedeniyle resmen değil ama fiilen kapanmaya yaklaşmışlardır.

Bu durumu değerlendiren zamanın Gümülcine Müftüsü Hafız Mustafa Hüseyin, önceki müftünün birleştirme girişimlerini devam ettirerek o zaman faaliyette olan, talebesi iyice azalmış olan Gümülcine Medreselerini birleştirme yoluna gitmiştir. 1949 yılında Müftü başkanlığında toplanan encümen heyeti medreseleri birleştirme kararı almıştır. Buna göre talebe Sohtalar Medresesi mekânında, Hayriye Medresesi adıyla yeni bir okul açılmıştır. Hayriye Medresesinde geleneksel takriri Medrese eğitimi son bulmuş, artık bölgemizdeki yaygın eğitim şekli olan devlet ilk ve orta dereceli okullarında olduğu gibi sınıf sistemine geçilmiştir.

Osmanlı coğrafyasının bir parçası olan Balkanlarda kalan Türk ve Müslüman toplumların geleneksel Osmanlı eğitim müesseselerini, Osmanlı Devletinin Rumeli'den geri çekilmesinden sonra da yaşatma gayreti içinde

[17] Hüseyin Bostancı, ay.es, s.238

olmuşlardır. Hatta 1913 yılında Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında imzalanan İstanbul Antlaşması ile yine aynı yılda Atina'da Yunanistan ile imzalanan antlaşmada her iki ülkedeki Müslümanların din adamı, muallim ve kadı Naibi ihtiyaçlarını karşılamak üzere (Nüvvab Medreseleri) kurulması hüküm altına alınmıştır. Ayrıca geleneksel medrese eğitimleri de devam etmiştir.[18]

Medrese-i Hayriye, ilkokul sonrası eğitim veren; başlangıçta üç (1949-1957), sonra dört (1957-1960), bilahare de beş yıllık (1960-2000) bir okul olarak eğitim vermiştir. Medresedeki eğitim dili Osmanlıca, Türkçe ve Yunanca olarak sürdürülmüştür. Müslüman Hocalar ise icazetli hocalardır. Daha sonraları çeşitli İslam ülkelerinde ilahiyat tahsili görmüş hocalarla eğitim kadrosu yenilenir. 1949dan 1983 yılına kadar Yunanca dersler ilkokul kitapları Yunanca dersleri okutan eğitimciler ise ilkokul öğretmenidir. Medrese-i Hayriye 2000-2001 ders yılında Eğitim ve Dinişleri Bakanlığı'nca ortaokul ve lise denkliği tanınmıştır. Medrese-i Hayriye'de, Kuran-ı Kerim, Din dersi, Arapça, Türkçe, İslam Tarihi (Peygamberler Tarihi, Siyer, 4 Halife Dönemi), Akaid, Tefsir, Hadis, Fıkıh, Türk Dili ve Edebiyatı, Usul-u Hadis, Usulu Fıkıh, İmamet ve Hitabet dersleri okutulmaktadır.

Gümülcine şehrinin merkezinde bulunmaktadır. Bina iki katlıdır. Giriş kuzey cephesinden yapılmaktadır. Girişte bir koridor bulunmakta ve koridorun sağ ve sol taraflarında da sınıflar yer almaktadır. Tüm binada toplam tüm binada toplam üç sınıf bulunur ve koridorun sağındaki sınıfın yanında bilgisayar odası bulunmaktadır. Binanın kuzey ve doğu cephelerinde pencereler yer almaktadır. Giriş merdivenlerden sağlanıp tam karşısında büyük bir bahçeye açılan çıkış kapısı ve yine merdivenler vardır. Doğu cephesinde alt katta kantin bulunmaktadır.

[18] Halit Eren, Osmanlı Dünyasında Bilim Ve Eğitim/ Milletlerarası Kongresi Tebliğleri, İstanbul 12-15 Nisan 1999, sayfa 57

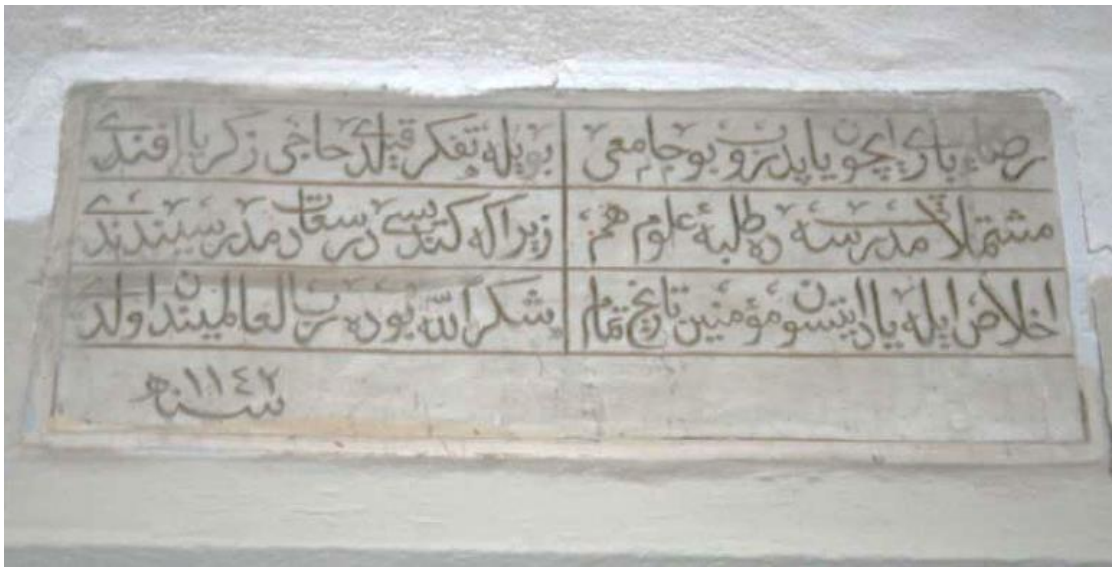
b) KAYALI MEDRESESİ

(Smırnıs 1 caddesi/ Σμύρνης 1)

Gümülcineli olup Rumeli'de kadılık ve ayrıca müderrislik de yapmış olan Hacı Zekeriyya Efendi, Hacı Karagöz Mahallesi Mescidini 1730 yılında camiye tahvil ettirdiği gibi, burada bir medrese ve öğrenciler için kalacak yer olarak beş oda yaptırmıştır. Bu medrese Kayalı Medresesi olarak adlandırılmakla birlikte Zekeriya Efendi Medresesi şeklinde de görülmektedir. Hacı Zekeriya Efendi medresede ders verecek müderris için günlük on akçe geliri uygun görmüştür. Müderrisin geliri göz önüne alındığında, medresenin ibtida-i hariç medreselerden olduğu anlaşılabilir[19].

Kayalı Medresesi'ni 18. Yüzyılda İstanbul Müderrislerinden **Hoca Zekeriya Efendi** adında bir zat, cami ile birlikte 1142 H./ 1730 M yılında yaptırmıştır. Yaptıranın mezarı caminin haziresinde halâ bulunmaktadır. Edirne Salnamesi'nde bu camiye dair şöyle bir kayıt vardır:[20]

''Eski hamam civarında olup Der saadet müderrislerinden Hacı Zekeriya Efendi tarafından 1142 (1730) tarihinde bina ve inşa edilmiştir. Varidat-ı mevkufesi mürur-u zamanla taklil edilmiştir. Kitabesi caminin giriş kapısı üzerinde olup şöyledir:[21]

Riza-i Bâriiçün yaptırıp bu câmii

Böyle tefekkür kıldı Hacı Zekeriya Efendi

Müştemilâtı medrese de talebe-i ulûm hem

Zîrâ ki kendisi Derseâdet müderrisindendi

[19] Cengiz Parlak, ay.es, s.168
[20] İsmail Bıçakçı, ay.es, s.153
[21] İsmail Bıçakçı, ay.es, s.161

İhlâs ile yad itsünmü’minin tarih-i tamam

‘’ŞükrenLillâh bu da Rabb’ül-+aleminden oldu’’

Sene:1142 (1730)

Kayalı Medresesinde yeterince müdavin öğrenci bulunduğu için tedrisata devam ediliyordu. Halka-i tedris şeklinde öğretimine devam eden bu medresede Arapça ağırlıklı şu dersler okutuluyordu:

- Emsile (Arapça gramer)
- Bina (sarf, nahiv)
- Maksud (niyet)
- İzzi (sabır)
- Avamil (sebep)
- İzhar (Belirtme)
- Kafiye (ses benzerliği)
- Halebi (uzunluk ölçüsü, geometri)
- Molla Cami

Öğrenciler Arapça derslerden Türkçe mana çıkarabilecek seviyeye geldiğinde, Ayet ve Hadislere dayalı dini hükümler öğretilmeğe başlanırdı. İleride müftü olmayı tasarlayan öğrencilere ise ayrıca İlm-i Feraiz (İslam’da Miras Hukuku) diye bir ders okutuluyordu. Kayalı Medresesinin baş müderrisi **Hafız Salih Efendi** idi. **Hafız Hasan Hoca** da müderris olarak görevli idi. 1931 yılında Kayalı medresesinde okuyan 70-80 kadar öğrencinin 25 Mart resmigeçit törenine katıldığından söz edilmektedir. Bu medrese halen ayakta durmakta ve **Medrese-i Hayriye öğrencileri için yurt** olarak kullanılmaktadır. Kayalı Medresesi ve Camii, şehrin merkezinde sayılabilecek bir konumdadır.

c) YENİ CAMİ MEDRESESİ
(Ermu Caddesi / Ερμού 82)

Gümülcine Şehri'nin merkezinde bulunan, (Ermu \ Ερμού 82) şehrin sembolü olan Yeni Cami Hicrî 994 Milâdî 1585 yılında **Ekmekçizade Defterdar Ahmet Efendi** (paşa) tarafından yaptırılmıştır.

Yeni Cami Medresesi de 1938-1939 yıllarında öğrenci yokluğundan eğitim-öğretime ara vermek zorunda kalır. Müderrisi **Hoca Yusuf Efendi** idi. Bugün Cemaat İdaresinin bulunduğu odayı dershane olarak kullanır, '**icazet**' alabilecek düzeye gelmiş talebelere ders verirdi.

Yeni Cami Medresesinde görevli icazetli hoca Hemetli'li (Hamitli) **Hasan Efendi** idi.

XVI. yüzyıldan itibaren şehrin ileri gelen diğer kişileri ve devlet adamları aracılığıyla Gümülcine'de medrese sayısı artmaya başlamıştır. XVI. Yüzyılda Gümülcine'de Defterdar Ahmet Efendi tarafından yaptırılan Yeni Cami-i Şerif Medresesinden[22] XVII. Yüzyıl seyyahı Evliya Çelebi de bahsetmektedir.

Medresenin inşa tarihi bilinmemesine, Yeni Camii Külliyesinin içinde bulunan medrese, caminin inşasından hemen sonra yapılmış olabilir ki, bu da XVI. Yüzyıl sonudur. XVIII. Ve XIX. Yüzyıllarda müderrisleri günlük 10 akçe gelire sahip olan medrese, ibtida-i hariç medreseler grubuna dahildir. Evliya Çelebi medresenin darü'l-kurra ve darü'l-hadisinin bulunmadığını yazmaktadır. Ancak medrese XVIII. Yüzyılda, Kur'an okumayı en iyi şekilde öğretmeyi amaçlayan ve bir mektep ve medrese özelliğine sahip olan bir darü'l-kurraya sahiptir. Darü'l-kurranın müderrisi olarak kabul edilen şeyhü'l-kurra için de, vakıftan günlük beş akçe gelir temin edilmiştir.

[22] Cengiz Parlak, ay.es, s.166

d) **TEKKE (TEKYE) MEDRESESİ**

(Harilau Trikupi 69 caddesi / Χαριλάου Τρικούπη69)

Aslen Gümülcine'nin Kalfarlar köyünden olup İstanbul'da misafir olarak bulunan Seyyid Hafız Ömer Zühtü Efendi'nin, vakfettiği 500 kuruşun geliriyle Gümülcine'nin Mahkeme mahallesindeki Tekke (Tekye) medresesinde görevli müderrisin ücretinin ve medresenin tamir masraflarının karşılanmasını şart koştuğu (Kasım 1860).[23]

[VGMA, Defter nr.583, 36-37, sıra 31]

Fihrist-i İstanbul: 175

Vakf-ı nukûd-ı Hâfız Ömer Zühtü Efendi b. Es-Seyyid Hüseyin sâkin-i İstanbul an ahâli-i karye-i Kalfarlar? Tâbi-i kaza-i Gümülcine der-vilâyet-i Rumeli berây-i mühimmât-ı medrese-i Tekye der-mahalle-i Mahkeme an mahallât-ı kazâ-i m. (mezbûr).

Kayd Şüd: vakfiyye-i ma'mûlün bihâ be-muhâsebe-i evkaf müceddeden kayd-şüde fermûde bâ-arz-ı Ahmed Muhtar Efendi nâib-i kazâ-i m. (mezbûr) ve bâmazbata-i meclis ve bâ-inhâ-i müdîr-i evkaf ve bâ-i lâm-ı İbrahim Ferid Efendi müfettiş-i evkaf ve bâ-işâret-i Mevlânâ Mehmed Sadullah Efendi hazret-i şeyhulislâm ve bâ-telhîs-i devletlü Ali Şefik Paşa nâzır-ı evkaf-ı hümâyûn ve bâ-fermân-ı âli el-vâkı'fî 8 Receb sene 1277.

Mâ fîhi min vakfi'n-nukûdi ve'ş-şürûti vakaa indî alâ-nehci'l-mebsût fe hakemtü bi sıhhatihî ve lüzûmihî fî husûsihî ve umûmihî âlimen bi'l-hilâfî'lcârî beyne'l-eimmeti'l-eslâf ve ene'l-fakîr ilâ Rabbihi'l-mecîd Çarşanbavîzâde es-Seyyid Mehmed Said el-müfettiş li umûri'l-evkãf. Gufîra lehümâ.

İşbu kitâb-ı sıhhat-nisâbın tahrîr ve inşâ ve tastîr ve imlâsına bâis ve bâdî oldur ki:

Vilâyet-i Rumeli'nde Gümülcine kazâsına tâbi' Kalfarlar? Karyesi ahalisinden olup mahmiyye-i İstanbul'da müsâfereten sâkin es-Seyyid Hâfız Ömer Zühdü Efendi b. Es-Seyyid Hüseyin meclis-i şer'-i şerîf-i Ahmedî ve mahfil-i dîn-i münîf-i Muhammedîde zikri âtî vakfına li ecli't-tescîl ve li itmâmi emri'l-vakfi ve't-tekmîl mütevelli nasb ve ta'yîn eylediği Osman Efendi [37] b. Hüseyin mahzarında ikrâr-ı sahih-i şer'î ve i'tirâf-ı sarih-i mer'î idüp atyeb-i mâl ve enfes-i menâlimden ifrâz ve imtiyâz ile mümtâz eylediğim nakd-i râicü'l-vakt üç bin guruşu hasbeten lillâhi'l-ehad ve taleben li merzâti Rabbi's-samed vakf-ı sahih-i şer'î-i müebbed ve habs-i sarih-i mer'î-i muhâlled ile vakf ve habs idüp şöyle şart ve ta'yîn eyledim ki:

[23] Halit Eren, Mustafa Oğuz, Zekai Mete / Balkanlarda Osmanlı Vakıfları/ vakfiyeler, Yunanistan -1- sayfa 315, Ircıca- İstanbul 2017

Meblağ-ı mezkûr kazâ-i mezkûrda rehn-i kavî ve kefil-i melî veyâhud ikisiden biri ile onu on bir buçuk hesâbı üzere alâ vechi'l-halâl bâ-yed-i mütevelli istirbâh ve istiğlâl olunup hâsıl olan rey' ve gallesinden kazâ-i mezkûr mahallâtından Mahkeme mahallesinde vâki' Tekye medresesi dimekle ma'rûf medreseye ulemadan tedris-i ulûma muktedir bir zât müderris olup galle-i mezkûreden senevî iki yüz elli guruş vazife virile ve senevî elli guruş vazife-i tevliyet ola.

Ve nema-i mezkûrdan her ne fazla kalır ise fazla-i mezkûr yed-i mütevellîde hıfz olunup medrese-i mezkûrenin ta'mir ve termîmine harç ve sarf oluna.

Ve vakf-ı mezbûrun tevliyeti hayatda oldukça nefsime vefatımdan sonra evlâdımın ve evlâd-ı evlâdımın ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdımın zükûr ve inâsına ve ba'de'l-inkırâz medrese-i mezkûrede müderris bulunan zâta meşruta ola.

Ve şerâit-i mezkûreye riâyet müteazzire olur ise menâfi'-i vakf fukarâ-i müslimîne sarf oluna.

Ve vakf-ı mezkûrun tebdil ve tağyiri merraten ba'de uhrâ yed ve meşiyetimde ola.

Deyü ta'yîn-i şurût ve tebyîn-i kuyûd birle meblağ-ı mezkûru bundan akdem mütevelli-i merkuma teslîm eylediğimde ol dahi tesellüm ve kabz ve kabul ve sâir mütevellilerin evkãfda tasarrufları misüllü tasarruf eyledi dedikde gibbe't-tasdîki'şşer'î emr-i vakf tamâm ve hâl-i teslîm encâm bulmuş iken;

Vâkıf-ı mûmâ-ileyh es-Seyyid Hâfız Ömer Zühtü Efendi vakf-ı merkumdan rücû' ve meblağ-ı merkumu mülküne istirdâd ve mütevelli-i mezbûr Osman Efendi dahi teslimden ibâ ve imtinâ' birle hâkim-i hâsim-i vâlâ-cenâb -veffakahullâhu Teâlâ bi's-sıdkı ve's-savâb- efendi hazretleri huzurunda kemâ hüve'l-mastûr fi'l-kütübi'l-fıkhıyye müterâfiân ve her biri mübteğâsınca fasl ü hasme tâlibân olduklarında hakim-i müşârün ileyh dahi âlimen bi'l-hilâfi'l-câri beyne'l-eimmeti'l-eslâf ve murâiyyen bi-cemî'i mâ lâ büdde minhü fi'l-hükmi bi'l-evkãfi alâ kavli men yerâhu vakf-ı mezkûrun evvelen sıhhatine ve sâniyen lüzumuna hükm-i sahîh-i şer'î ve kazâ-i sarih-i mer'î itmekle vakf-ımezbûr sahih ve lâzım ve habs-i sarih mütehattim olup min ba'd nakz ve nakîzına mecâl muhâl ve vâkıf-ı mûmâ ileyhden gayra tebdil ve tağyîri adîmü'l-ihtimâl oldu.

Cerâ zâlike ve hurrire fi'l-yevmi's-sâlis min Cemâziye'l-ûlâ li sene seb'a ve seb'în ve mieteyn ve elf.

Mukabele-şüde.

Şuhûdü'l-hãl: Muhzırbaşı Mustafa Ağa b. Halil muhzır Mehmed Emin Ağa b. Ali, muhzır Hâfız Mustafa Ağa b. Fazlı ve gayruhum.[24]

Tekke (Tekye) Camii ve Medresesi hakkında bilgi mevcut değildir. Ancak bahçesinde bulunan şadırvanın kitabesinde H. 1213 – M. 1803 yılında Muhtar Eimme Elhac Ali tarafından yaptırıldığını anlıyoruz[25].

Rodop bölgesindeki medreselerden '**Tekke Medresesi'** 1938-1939 yıllarında öğrenci yokluğundan eğitim-öğretime ara vermek zorunda kalır.

Müderrisi 'Deli' lakaplı **Hoca Arif Efendi** idi. Cuma günleri medresenin içindeki mescitte vaaz verirdi.[26]

Tekke Medresesinde bir başka görevli icazetli hoca, müderris **Hacı Salih Efendi** idi.

Bugün Tekke Camii avlusunda medrese odaları, zamana yenik düşerek hiçbir iz kalmamıştır.

[24] Halit Eren, ay.es / sayfa 315

[25] Anonim, Gümülcine (Komotini) s. Müftülüğü Tanıtım Rehberi

[26] Asım Çavuşoğlu, Batı Trakya'da Medreselerin Dünü-Bugünü, Gümülcine (Komotini)-2014

e) **KIRMAHALLE MEDRESESİ**

(Filipopoleos 30 caddesi / Φιλιποπολεος 30)

Kır mahalle Azınlık Okulu'nun olduğu yer medreseydi. Medresenin kitabesi ise hala çeşme taşında durmaktadır. Medresenin adı ise Karaca Mehmet Medresesi idi. İşte şeyh efendi bu medresede müderris olarak ders vermiştir. Kendisinin dergâh mensubu olabileceği de söylenmektedir.

1893-1894 Edirne Vilayeti Salname 'sinde ise şu bilgiler verilmektedir:

E's-seyyid E'l-merhum E'ş-şehid: Bu zat, Gümülcine içinde bulunan Karaca Mehmet Camii (Kır Mahalle) avlusunda medfundur. Hakkında tarihi herhangi bir malumat yoktur. Ancak kabri başında bulunan taşın üzerinde 581 senesi yazmasından dolayı, Gümülcine daha fethedilmezden evvel bu bölgeye gelip yerleşen muhacirlerden olduğu zannedilmektedir. 581 H. Tarihli taş bugün Kır mahalle Camiinde korunmaktadır.

Kitabeye göre bu medrese, o zamanlar Komotini (Gümülcine) Mutasarrıfı Süleyman Bey'in delâletiyle ve halktan hayırseverlerin gayretiyle 1311 H. / 1894 M. **yaptırılmış veya onartılmıştır[27]. Şiir halinde yazılan kitabe şöyledir:**

Sâyesinde Hazret-i SultânHamîd-i âdilin

Her cihetle oldu mamur işbu âli medrese

Delâlet eyledi âli mutasarrıf Süleymân Bey

Ehl-i hayrın gayretiyle güzel oldu medrese

Dualar ederek sen de söyle Hilmi tarihin

Bin üç yüz on birde zira ma'mur oldu medrese

5 Cemazilahır 1311(1894)

Bu gün Komotini (Gümülcine / Kırmahalle) 2. Azınlık ilkokulu olarak kullanılmaktadır.

Kır mahalle medresesi dikdörtgen şeklindedir altı dersliklidir. Binaya ana girişin sağında idareci ve öğretmen odaları büyük bir koridor karşısında ise dersliklerden oluşmaktadır.

---

[27] Nilüfer Erdem, Lozan Antlaşması'ndan Günümüze Batı Trakya Türkleri'nin Eğitim Ve Öğretim Birliği Sorunu/ T.C. İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı / Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-2003, s.19

2- Sıbyan Mektepleri

KOMOTİNİ (GÜMÜLCİNE)'DE OSMANLI DÖNEMİ SIBYAN MEKTEPLERİ

Osmanlı Devleti'nde yaygın olarak ilk eğitim ve öğretimin yapıldığı yer Sıbyan mektepleri (ilk mektepler) olmuştur[28]. "Sıbyan Mektepleri" geleneksel öğretim kurumlarımızdan biridir. Bu kurumlar, başta dini bilgiler olmak üzere temel eğitim veren yerlerdir. Çocuk buraya giderek iman, ibadet ve ahlâk bilgilerini alır. Bu okulların gelenekselleşmiş bir öğretim şekli vardır. Okula başlama, dersler ve okul disiplini gibi hususlar bu kurumlarda benzer uygulamalara sahiptir. Bütün yapılanlara bakıldığında bu uygulamaların bir eğitim değerine sahip olduğu görülür.

Bu mekteplerin (okulların) pek çoğu camilerin bitişiğinde veya avlusunda inşa edilmiştir. Okul binalarının camilerin yanında yapılmasının sebebi, öğretmenlik yapan hocaların aynı zamanda dini ibadetin gerçekleştirilmesine de katılmalarından ve bunda görev almalarındandır.

Bugün de Müslüman Türk Azınlığa ait okullara baktığımızda, bunların camilere bitişik ya da aynı bahçede olduklarını görebiliriz. Örneğin 2. Müslüman Türk Azınlık İlkokulu olarak bilinen Kır mahalle İlkokulu, Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan Kır mahalle (Kara Mehmet) Camii bahçesindedir. Batı Trakya'daki hemen hemen bütün Müslüman Türk köy ve mahallelerinde benzer durum söz konusudur.

Anlaşılacağı gibi sıbyan mektepler, Batı Trakya'nın hemen her mahalle ve köyünde mevcuttur. Bu okulları, devlet adamları ya da varlıklı kişiler vakıf yoluyla kurarlar ve giderleri vakıf gelirleriyle karşılanırdı. Köylerde, mahallelerde halk elbirliği ile de okul yapar, o zaman öğretmen ücretlerini veliler öderdi.

Bu okullarda erkek Müslüman Türk çocukları 7-15, kız çocukları ise 7-13 yaşlarında eğitimlerine devam etmişlerdir. Okul yaşına ulaşmış olan çocuklar 'âmin alayı' ve 'bed-i besmele' adı verilen canlı ve hareketli bir törenle bu mekteplerde derse başlarlardı.

Okula giden kız ve erkek öğrencilerin hepsi bir oda içinde, fakat ayrı yerlerde, mektebin hasırı veya kilimi, ya da evlerinden getirdikleri minderler üzerine diz çökerek oturur, önlerindeki rahleler üzerindeki Kur'an'ı ya da kitaplarını okurlardı. Hocaları da, onların önünde minder üzerinde bağdaş kurarak oturur ve eğitimi yönetirlerdi.

---

[28] Nilüfer Erdem, ay.es /S. 19

Her çocuk hocanın önüne gider, dersini okur, yerine döner ve ödevini birçok defa tekrar ederdi. Bu, bireysel her çocuğun düzeyine uygun bir öğretme yöntemiydi. Okulda çeşitli yaşlarda ve çeşitli bilgi seviyesinde öğrencilerin bulunması, ayrıca öğretimin tek bir oda içinde yapılması, bu yolu zorunlu kılmaktaydı.

Bazen çocukların yardımcısı (kalfa) ya da çalışkan bir öğrenci çocuklara derslerini okutmaktaydı.

Hocalığa genellikle medrese eğitimi görmüş veya okuma-yazma bilen imam, müezzin gibi kişiler getirilmiştir. Karma veya kız okullarında ise belirli bir yaşa ulaşmış, bilgili, tecrübeli ve hafız olan kadın hocalar ders vermişlerdir.

Tanzimat dönemi ile birlikte Sıbyan mekteplerinin ismi Mekatib-i İbtidaiye ve Usul-i Cedide gibi adlarla anılmaya başlamıştır. 1870 yıllarında ve sonrasında çoğalmaya başlayan bu okullar, evkaf nezaretine bağlı ve adları Sıbyan mektebi olarak kalan geleneksel okullarla yan yana öğretim vermişlerdir.

Tanzimatla birlikte Sıbyan mekteplerinin müfredatında kayda değer değişikliğe gidilmiştir. Tanzimat öncesi dönemde, Kur'an, İlmihal ve I. Mahmut zamanından itibaren zorunlu olarak Yazı dersleri verilirken; Tanzimat sonrası müfredat şu şekilde teşekkül ettirilmiştir.

Elifba, Kur'an, İlmihal, Tecvid, Harekeli Türkçe, Muhtasar Ahlak-ı Memduha, Hat.

Sıbyan okullarında ıslahat 1869 yılında Maarif-i Umumiye Nizamname 'sinde kendisini göstermektedir. Tahsil süresi 4 yıla çıkarılan okulların ders programları da aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

Elifba (yeni usul ile), Kur'an-ı Kerim (Müslüman olmayan çocuklara kendi din adamları dinlerini okutacaklardır.), Tecvid, Ahlakla ilgili eserler, tayin edilecek bir eser olacaktır, İlmihal, Yazı talimi, Muhtasar Fenn-i Hesap, Muhtasar Tarihi Osmani (Müslüman olmayanlara kendi dilleri ile okutulacaktır.), Muhtasar Coğrafya (Müslüman olmayanlara kendi dilleriyle okutulacaktır.), Faydalı bilgilerle ilgili eserler.

Programda görüldüğü gibi coğrafya, tarih ve hesap gibi dersler de yer almıştır. Yine ilköğretimin kapsamı genişletilmiştir ve Rüştiyeler de ilköğretim kurumları olarak kabul edilmiştir.[29]

Haftalık tatil Cuma günüdür.

Mektepte, Elifba, Kuran'ı Kerim, İlmihal, Tecvit, Türkçe, Ahlak Risaleleri gibi dersler okutulurdu.

[29]Hüseyin Bostancı, ay.es, s.217

Kuran'ı Kerim okuyabilmek için Elifba Cüz'ü denilen Arap alfabesiyle işe başlanırdı. Elifba öğretildikten sonra Amme Cüz'ü, Yasin Cüz'ü okutulur ve bunlar bitirildikten sonra Kur'an'a geçilirdi. Kuran'ı Kerim okutulmaya başlanınca Kuran'ı Kerimin ilk basit grameri 'Tecvit'e geçilirdi. Talebe Kuran'ı Kerimi baştan sonuna kadar okuyup iyice öğrendikten sonra, ancak o zaman okulu bitirmiş sayılırdı. Kuran'ı Kerimi Tecvit ile okumayı başaran öğrencilere Muhammedi'ye, İlmihal, yazı yazma, aritmetik bilgileri, mevlit, ezan okuması, müezzinlik yapılması öğretilirdi. Okulların camilere bitişik olması da uygulama olanağı vermekteydi.

Tanzimat'a kadar **Sıbyan mektep**lerinde yazı öğretilmesi nadir bir olaydır. 1847'den itibaren, okuma yanında yazının da öğretilmesi bu okulların amaçları arasında gösterilmiştir.

Mutlakıyet döneminde bazı eğitimcilerin yazdıkları kitaplarla "Usul-i Cedid" hareketi gelişme göstermektedir. Yeni açılan ilkokullar için artık mekatib-i iptidaiye, iptidai mektepleri, usul-i cedide mektepleri ya da usul-i atika mektepleri denilmektedir.

1892-1893 ders yılında Osmanlı Devleti'nde usul-i cedide ve usul-i atika mekteplerine ait bir tablodan, Rumeli illerinde eski ve yeni ilkokul sistemlerinin yan yana var olduklarını öğreniyoruz.

Bu dönem iptidai mekteplerinde okutulan dersler, Elifba, Kuran'ı Kerim, Tecvit, İlmihal, Ahlak, Sarf-ı Osmani, İmla, Kıraat, Mülahhas Tarih-i Osmani, Muhtasar Coğrafya-yı Osmani, Hesap ve Hüsn-i Hattır.

İller	Usul-i Cedide (İptidai) Mektepleri	Usul-i Atika (Sıbyan) Mektepleri
İstanbul	**47**	**196**
Edirne	**204**	**1721**
Selanik	**126**	**931**

Tablo: 1892-1893 Öğretim Yılında Rumeli İllerinde Eski ve Yeni Tip Okulların Sayısal Durumu

Yeni yöntemlerle öğretim yapan 'Usul-i Cedide', Şemsi Efendi Okuludur. Şemsi Efendi bu yeni hareketin ilk kurucularındandır ve okulunda yeni yöntemler uygulamaktadır. Harfleri ve heceleri, kendi düzenlediği levhalar üzerine yazıp, a, e, i, ü, ba, be, bi, bu v.s. şeklinde yeni bir yöntemle öğretmekte, sınıfa öğretmen kürsüsü, öğrenci sırası, kara tahta, harita v.s. gibi ders araç gereçleri getirmektedir. Her saat başı teneffüs vermekte, çocukları bahçeye çıkarıp, onlarla oyunlar oynamakta, beden eğitimi hareketleri yaptırmaktadır. Teneffüslerde kapı ve pencereleri açıp sınıfı havalandırmaktadır. Yarım gün ders yapılan perşembe günleri öğleden sonra öğrencilerini kasabada dolaştırıp onlara inceleme ve gözlem yaptırmaktadır.

Meşrutiyet döneminde ilköğretim altı yıl olarak kabul edilmiş ve her biri iki yıl süreli üç devreye ayrılmıştır.

Muhtemelen 16. Yüzyılda mevcut olmayan Sıbyan mektepleri (ilköğretim kurumları) ve medreseler, Evliya Çelebi seyahatname ’sinde gösterilmektedir[30]. 6-7 yaşlarındaki çocukların devam ettiği, Gümülcine’de bu okulların sayısı 7 olarak belirtilmekte olup en büyükleri Yeni Cami Sıbyan Mektebi’dir.

[30] İsmail Bıçakçı, ay.es, s.133

a) **EKMEKÇİZADE AHMET PAŞA (YENİ) CAMİİ SIBYAN MEKTEBİ** (Ermu 82 caddesi/ Ερμού 82)

Gümülcine Şehri'nin merkezinde bulunan, (Ermu 82 caddesi\ Ερμού 82) şehrin sembolü olan Yeni Cami Hicrî 994 Milâdî 1585 yılında Ekmekçi zade Defterdar Ahmet Efendi (paşa) tarafından yaptırılmıştır[31].

Yeni Cami Sıbyan Mektebi de bu dönemde yapıldığı anlaşılmaktadır. Bugün Cemaat İdaresinin bulunduğu odanın karşısında bulunan odalar dershane olarak kullanılırmış. Günümüzde Yeni Cami Sıbyan Mektebi cemaat idaresi tarafından depo olarak kullanılmaktadır.

Yeni Camii Mektebinde xvıı. Yüzyılın başında Defterdar Ahmed Efendi Vakfından günlük 4 akçe ücret alan bir muallim-i sıbyan bulunmaktadır. Diğer taraftan şunu da belirtmek gerekir, Gümülcine'deki Bürkütçü Hacı Mektebinin muallim ücretleri için Defterdar Ahmed Efendi Vakfı günlük iki akçe kaynak ayırmıştır.

XVIII. Yüzyılda Yeni Cami Mektebi'nde bir diğer eğitim görevlisi, hoca yardımcısı olarak da bilinen mektep halifesidir. XVIII. yüzyılın son çeyreğinde görevlinin vakıftan aldığı ücret günlük 4 akçedir[32].

İki tatlı olup alt kattaki odalar depo olarak kullanılmakta. Üst kattaki odalarda ise ders yapılmaktadır.

[31] İsmail Bıçakçı, ay.es, s.133
[32] Cengiz Parlak, ay.es, s. 217

3- Rüştiyeler

KOMOTİNİ (GÜMÜLCİNE)'DE OSMANLI DÖNEMİ RÜŞTİYE MEKTEPLERİ

a) GÜMÜLCİNE'DE RÜŞTİYE ve İDADİ MEKTEBİ

Tanzimat döneminde, medrese dışında, yeni orta öğretim oluşturulması gerekli görülmüş ve buna göre gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönemde orta öğretim üç tür okul halinde şekillenmiştir; rüştiye, idadiye, sultaniye.

Rüştiye okulları, ilk kuruldukları zaman Sıbyan mekteplerinin daha iyi eğitim veren üst sınıfları gibi düşünülmüştür. Sonraki yıllarda, genel orta öğretimin en alt düzeydeki okulları haline gelmiştir[33].

Başlangıçta ders ve öğretim bakımından sık sık değişikliklere uğrayan Rüştiyelerde, Kur'an, Arapça, Hesap ve yazıdan başka Farsça, Coğrafya ve Hendese dersleri de okutulmaktadır.

Bu okulların, eğitim ve öğretim araçları ile donatılmasına gidilmiş, öğrenciler hasırlar üzerinden kaldırılıp sıralara oturtulmuştur. Okullarda kara tahta, tebeşir, beş kıtanın haritaları, hatta yer kürenin kullanılmasına başlanmıştır.

Askeri olanların dışındakilere, mülkiye rüştiyeleri de denilmekteydi. Mülkiye Rüştiyelerin mezunları, daha çok kalemlere memur olarak girmekteydiler.

Askeri Rüştiyelerde amaçlanan, yüksek askeri okullar için daha ehliyetli öğrenciler yetiştirmektir. Bu okulların son derece disiplinli ve düzenli bir kurum olduğu, dersleri çok iyi veren öğretmenlerin görev yapmakta oldukları anlaşılmaktadır. Bu okulda okutulan derslerin arasında Fransızca da vardır.

Kızlar için taşrada, bu okullara özellikle kadın öğretmen bulunmasındaki güçlük nedeniyle, gelişmeler yavaş olmuştur.[34]

1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, Rüştiyelerin 500 evi geçen kasabalarda kurulacağını öngörür.

Gümülcine'de bir Rüştiye mektebi açılması çalışmaları, kaza ahalisinin girişimleriyle, 1864 yılında başlamıştır. Masrafları kaza zenginleri tarafından karşılanmak üzere bir Rüştiye inşa edilmesi ve açılacak Rüştiye için muallim tayini talebi, Nafia Nezareti aracılığıyla Meclis Adliyeye havale edilmiştir. Mecliste, kazanın büyüklüğü ve kazadaki Sıbyan mekteplerinin çokluğu sebebiyle Rüştiye mektebi inşasına izin verilmesi kararlaştırılmıştır.

---

[33] Nilüfer Erdem, ay.es, s.22

[34] Nilüfer Erdem, ay.es, s.23

Muallim tayininin ise Rüştiye mektebinin açılışından sonra yapılması kararlaştırılmıştır.

Rüştiye mektebinin inşası iki yıl içerisinde tamamlanmış ve mektebin eğitim-öğretime başlaması için muallim tayini başvurusunda bulunulmuştur. 23 Kasım 1866'da Meclis-i Vala-yı Ahkâm-ı Adliyye, Maarif Nezareti ile yapılan görüşmeler neticesinde, Darülmuallimin mezunlarından Mehmed Efendiyi 750 kuruş maaşla Gümülcine Rüştiyesi muallim-i evveliliğine atamış ve yöre ahalisinden birisinin 100 kuruş maaşla bevvablığa atanmasını uygun görmüştür. Ayrıca mektebe öğrenci alındıktan sonra, ikinci bir muallime ihtiyaç duyulduğunda, Gümülcine sakinlerinden Hafız İbrahim Efendi'nin muallim-i sani olarak atanmasına karar verilmiştir. Mektebin masrafları için de senelik 2.000 kuruş ödenek tahsis edilmiştir.

1875 yılında mektepte ihtiyaç duyulan tamiratlar için sancak idaresince merkezden 650 kuruşluk bir ödenek istenmiştir. Konu Meclis-i Maarifte gündeme alınarak, mektebin tamir ve tefriş masraflarının ahali tarafından karşılanmakta olduğu ve istenen meblağın çok düşük olması gerekçeleriyle masraflarının mahallinden karşılanmasına karar verilmiştir.

1874-1875 yılı Edirne Vilayet Salnamesinden Gümülcine Rüştiye Mektebinde iki muallim ve bir bevvab olduğu anlaşılmaktadır. Mektebin muallim-i evveli Hasan Efendi, muallim-i sanisi Arif Efendi, bevvabı ise Hasan Efendi'dir. Mektebin öğrenci mevcudu 67'dir. 1877 yılında mektebin muallimleri değişmemiştir. Mektebin bevvaplığına Hacı Ali Efendi atanmıştır. Mektebin öğrenci sayısı 85'e yükselmiştir. Mektebin 1883 yılında 63 öğrencisi vardır. Mektepte, sonraki yıl önemli ölçüde öğrenci artışı olmuş ve öğrenci sayısı 78'e yükselmiştir. 1885 yılı Edirne vilayet salnamesinden mektebe farklı alanlarda yeni muallimlerin atandığını anlaşılmaktadır. Mektebin muallim-i evveli yine Hasan Efendi, muallim-i sanisi Hüseyin Efendi'dir. Mektebin rık'a muallimliğini Emin Efendi'nin, coğrafya ve hesap muallimliğini Mülazım Nuri Efendi'nin, resim ve hendese (geometri) muallimliğini Mülazım Cemil Efendi'nin yürüttüğü anlaşılmaktadır. Nuri ve Cemil Efendiler mektebin kadrolu öğretmenleri olmayıp görevlerini fahri olarak yürütmektedirler. Mektebin, ilgili yıldaki öğrenci sayısı 83'e yükselmiştir. Mektebin öğrenci sayısı artmaya devam etmiş ve 1886 yılında98'e ulaşmıştır.

1885 yılında Gümülcine sancağı merkezinde bir İdadi mektebi inşası gündeme gelmiştir. Gümülcine mutasarrıflığı ile yapılan görüşmeler sonucunda konu Edirne Vilayeti İdare Meclisinde ele alınmıştır. Meclis, yeni bir İdadi mektebi inşa edilmesinin masraflı olacağını değerlendirmiş ve Gümülcine'de Müslüman ahali tarafından yaptırılmakta olup henüz tamamlanamamış Rüştiye ve İptidai mektebinin İdadi mektebine dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır. İnşası devam eden mektep büyüklüğü, oda sayısı ve odaların büyüklüğüyle İdadi mektebi için uygundur. Ancak

hâlihazırda inşaatın 40.000 kuruş borcu bulunmaktaydı. İnşaatın eksik kısımlarının tamamlanması, bina etrafının, üzeri demir parmaklıklı taş duvarla çevrilmesi, ortasına bir şadırvan yapılması, dış duvarlarının sıva ile kapatılması ve pencerelerine bir kat daha cam takılması için 42.900 kuruşa daha ihtiyaç vardı. Meclis, mektebin, ifade edilen iki kalemin yekûnu 82.942 kuruş ile birlikte toplam 419.379 kuruşa mal olacağını belirtmiş ve bu paranın maarif hissesinden karşılanmasını talep etmiştir. Meclis ayrıca 114.480 kuruş masrafla Gümülcine sancağı merkezinde üst katı Rüştiye, alt katı İptidai olacak bir mektebin inşa edilmesi yönünde karar almıştır. Edirne vilayeti İdare Meclisinin kararları 10 Mayıs 1885'te Maarif Nezaretine bildirilmiştir. Meclis-i Kebir-i Maarifte konu değerlendirilmiş ve inşa edilmekte olan mektebin İdadi mektebi binası şekline dönüştürülmesine karar verilmiştir (19 Kasım 1885). Ayrıca, ihtiyaç duyulan 419.379 kuruşun maarif hissesi gelirinden karşılanmasına izin verilmiştir. Gümülcine sancak merkezinde ayrıca bir Rüştiye ve İptidai mektebi inşasına ise hisse-i iane harcamasına uygun olmadığı gerekçesiyle izin verilmemiştir. Ancak daha sonra sancak merkezinde bir Rüştiye binasının yapıldığı anlaşılmaktadır. Maarif Nezareti 17 Şubat 1887'de Edirne vilayetine gönderdiği telgraf ile inşaatın tamamlanmış olup olmadığını sormuş ve şayet tamamlanmış ise talim heyetinin atanması için bilgi verilmesini istemiştir.

Ancak 1887-1888 yılı Edirne Vilayet Salnamesinde Gümülcine sancak merkezinde Rüştiye mektebinin faaliyetlerine devam ettiği, bir İdadi mektebinin açılmadığı anlaşılmaktadır. Gümülcine Mekteb-i İdadisi ilk defa 1890-1891 yılı Edirne Vilayet Salnamesinde geçmektedir. Salnamede mektebin öğrenci sayısı hakkında bilgi verilmemiş ancak mektep müdürü, onun girdiği dersler ve muallimler ve muallimlerin isimleri ile girdikleri dersler zikredilmiştir. Ayrıca Rüştiye mektebinin de 71 öğrenciyle faaliyetini devam ettirdiği anlaşılmaktadır. 1891-1892 yılı Edirne Vilayet Salnamesinde Rüştiye mektebinin yer almayıp yalnızca İdadi mektebinin verilmesinden onun İdadi ile birleştirildiği anlaşılmaktadır. Zaten 1 Şubat 1890'da kaza merkezlerindeki Rüştiyelerin lağvedilerek İdadiye dönüştürülmeleri kararlaştırılmıştır.

Diğer kaza merkezlerinde olduğu gibi beş senelik İdadilerden olan Gümülcine İdadisinde 1897-1898 ders yılında 56'sı Müslim, 13'ü gayrimüslim, 69 öğrenci bulunmaktadır. Bir sonraki ders yılında mektebin Müslim öğrenci sayısı 64'e çıkmış, gayrimüslim öğrenci sayısı ise 12'ye inmiştir. 1900-1901ders yılında okulun öğrenci sayısı önemli oranda artmış ve 91'e ulaşmıştır. Ancak gayrimüslim öğrenci sayısı azalmaya devam etmiş ve 9'a inmiştir. Müslim öğrenci sayısındaki artış ve gayrimüslim öğrenci sayısındaki düşüş sonraki ders yıllarda da devam etmiştir. 1902-1903 ders yılında

Gümülcine Mekteb-i İdadisinde Müslim öğrenci sayısı 100 iken gayrimüslim öğrenci sayısı yalnızca dörttür.[35]

b) **GÜMÜLCİNE'DE İNAS RÜŞTİYESİ**

(Antıgonu 13 caddesi /Αντιγόνου 13)

Gümülcine'de İnasa (kızlara) mahsus bir Rüştiye mektebi açılması gerekliliği 1892-1893 yılı Edirne Vilayet Salnamesinde dile getirilmiş ancak bir sonuç alınamamıştır. Gümülcine sancağı idare meclisi 1896 yılında daha somut bir öneriyle, Gümülcine'de bir İnas Rüştiyesi açma teşebbüsünde bulunmuştur. İdare Meclisinin aldığı kararda, birkaç yıl önce dört oda ve dört büyük dershane şeklinde kâgir olarak inşa edilmiş Rüştiye mektebi binasının, Rüştiye öğrencilerinin İdadiye nakledilmesiyle boş kaldığı ifade edilmiş ve bu binada bir İnas Rüştiye mektebinin açılması teklif edilmiştir. Açılacak İnas mektebi için bir muallime-i evveli ve bir mübaşire tayini de talepler arasındadır. Atanacak muallime için aylık 400 kuruş, mübaşire için 100 kuruş maaş belirlenmiştir. Maaşlara ilaveten mektebin diğer masrafları için belirlenen 500 kuruş ile birlikte mektep için yıllık 6.500 kuruşluk bir ödenek talep edilmiştir. Edirne valiliğin talebi Maarif Nezareti tarafından, bütçenin müsait olmaması sebebiyle uygun görülmemiştir. Ancak hemen akabinde vilayet maarif bütçesinde bir karşılık bulunması durumunda konunun yeniden ele alınabileceği vilayete bildirilmiştir. Bu girişimden bir sonuç çıkmamıştır[36].

Sancak İdare Meclisi1904 yılında bu defa daha farklı bir öneriyle, Gümülcine'de bir İnas Rüştiye mektebi açılması teşebbüsünde bulunmuştur. Meclis, daha önce İnas Rüştiye mektebi için kullanılması önerilen Rüştiye mektebi binası kullanımda olacak ki Gümülcine'de bir İnas Rüştiye binası açılması kararı alınması durumunda, mektep için bir bina kiralanacağını ve kiranın Müslüman ahali tarafından karşılanacağını beyan etmiştir. İdare Meclisi, yaklaşık 3.000 haneye yakın nüfusuyla Gümülcine'nin büyüklüğüne atıf yaparak, İnasa mahsus Rüştiye mektebi bulunmasından dolayı kızların eğitim öğretimden mahrum kaldığını ifade etmiş ve Gümülcine'de de emsalleri gibi bir İnas Rüştiye mektebinin açılmasını talep etmiştir. Açılacak mektebin muallime maaşlarıyla, diğer masraflarının ise maarif hissesinden ödenmesi önerilmiştir. Vilayet, Gümülcine sancağının bu talebini uygun görmüş ve Edirne vilayetinin diğer sancaklarda olduğu gibi Gümülcine sancağında da bir İnas Rüştiyesinin açılması teklifini Maarif Nezaretine bildirmiştir. Vilayet, açılacak mektep için 500 kuruş maaşla muallime-i evveli, 200 kuruş maaşla muallime-i sani, 150 kuruş maaşla muallime-i salis istemiştir. Ayrıca mektebin

[35]Fatih Demirel, Batı Trakya'da Osmanlı Modern Eğitim Kurumları / Artvin Çoruh Üniversitesi Artvin 2014/ s.59

[36] Fatih Demirel, ay.es / s.58

diğer masrafları için senelik 400 kuruş ve mektebin tesis edilebilmesi için bir defaya mahsus olmak üzere 3.000 kuruşluk bir ödenek istenmiştir.

Maarif Nezareti Edirne vilayeti Maarif Müdürlüğüne gönderdiği yazı ile açılması planlanan İnas Rüştiye mektebi masraflarının Maarif hissesi kaleminden ödenip ödenemeyeceğini sormuştur (10 Nisan 1905). Edirne Maarif Müdürlüğünün ödenebileceği doğrultusunda olumlu görüş bildirmesi (22 Nisan 1905) üzerine konu Maarif Meclisinde ele alınmış Gümülcine İnas Rüştiyesinin açılmasına karar verilmiştir (8 Haziran 1905). Açılacak mektebe Muallime-i evveli olarak Darülmuallimattan mezun olmuş olan Emine Hüsniye Hanım atanmıştır.

Gümülcine İnas Rüştiye mektebinin resmi açılış töreni ise ancak 5 Aralık 1905'te yapılabilmiştir. Gümülcine Mutasarrıflığı mektebe alınacak mefruşat için 4.900 kuruşa ihtiyaç olduğunu bildirerek belirtilen meblağın harcanmasına izin verilmesini istemiştir (25 Kasım 1905). Edirne Maarif Müdürü durumu, 11 Aralık 1905'de Maarif Nezaretine bildirmiştir. Nezaretten cevap alınamayınca Gümülcine Mutasarrıflığı, öğrenci sayısının 100'ü geçtiğini ve bu sayının gün geçtikçe arttığını buna karşılık sıra ve masaların olmamasından mektebin düzensiz bir halde bulunduğunu belirterek izin talebini yenilemiştir (8Mart 1906). Edirne Maarif Müdürü gerekli paranın sarfı için 12 Mart 1906'da tekrar izin istemiştir. Yapılan bu ikinci müracaat üzerine Maarif Nezareti, Gümülcine İnas Mektebi için gerekli mefruşat alımının, oluşturulacak bir heyet vasıtasıyla gerçekleştirilmesine izin vermiştir (14 Nisan 1906). Mektepte öğretim faaliyetlerinin başlamış olmasına rağmen mefruşat alımının gecikmesinde ve mektebin düzensiz bir halde bulunmasında Maarif Nezaretinin ihmali söz konusudur. Ancak, bu konudaki asıl kabahatin, alınacak mefruşatları Kasım ayına kadar belirleyemeyen Gümülcine Mutasarrıflığındaki ilgili memurlarda olduğu açıktır.

İlerleyen yıllarda, Gümülcine İnas Rüştiyesindeki problemlerin farklı şekillerde devam ettiği anlaşılmaktadır. Gümülcine Mutasarrıflığı, mekteb muallimesi Emine Hüsniye Hanım'ın dik başlı olduğunu, öğrencilere set davrandığını, el işleri, hesap ve coğrafya derslerinde başarısız olduğunu, bu nedenlerle de 50-60 civarında olan öğrenci sayısının 8-10'a kadar düştüğünü gerekçe göstererek değiştirilmesini taleptir (25 Ağustos 1907). Maarif Nazareti Edirne Maarif Müdürlüğüne gönderdiği yazı ile muallime hakkında vilayet Maarif Müdürü tarafından bir incelemenin daha yapılmasını istemiştir (15 Ekim 1907).

1913 yılında Bulgarlar Gümülcine'ye gelince, yan yana bulunan, Türklere ait kız ve erkek rüştiye binalarına asker yerleştirmişlerdir. 1920'de Yunan ordusu Gümülcine'yi işgal ettiğinde, bu binalarda Bulgar askerini bulmuş ve bunların askeri binalar olduğunu iddia etmiştir. Bu sebeple de Türk

Cemaatine teslim edilmemişlerdir. Daha sonraki yıllarda, Subay Gazinosu olarak kullanılmışlardır.

Günümüzde ise Komotini (Gümülcine)'de Askeri Süper Market olarak kullanılmaktadır.

4- İdadiler

KOMOTİNİ (GÜMÜLCİNE)'DE OSMANLI DÖNEMİ İDADİYE MEKTEPLERİ

a) GÜMÜLCİNE İDADİYE LİSESİ[37]

Sultan II. Abdülhamid Han 1876 yılında iktidara geldikten sonra Osmanlı devleti genelinde iktisadi hamleler yapmaya başlamıştır. Göreve başladıktan bir süre sonra Gümülcine'ye Mutasarrıf olarak Osman Bey'i atamıştır.

Merhum Kadri Paşa Gümülcine'de birçok eser inşa etmiştir. Bu eserlerden biri de 1883 yılında Sultan II. Abdülhamid Han'ın emriyle inşa ettiği İdadiyedir. İdadiye II. Abdülhamid Han'ın Osmanlı devleti dahilinde inşa ettirdiği 55. Okul olma özelliğine sahiptir. Ayrıca İdadiye II. Abdülhamid'in şahsi parasıyla yapılmıştır.

İdadiye lise düzeyinde açılmıştır. Gümülcine şehrinin merkezinde bulunmaktadır. Aşçı Hasan, Arifhane ve Hacı İpekçi mahallelerin ortasındadır. Muazzam bir yapıya sahip olan İdadiye o dönemde Gümülcine'de nadir olan iki katlı okullar arsında yer almaktadır. Geniş bir bahçeye sahiptir.

Okulun avlusunda bir sebili de bulunmaktadır. Okullarda sebilin olması İslam medeniyeti ile bağlantılıdır. Çünkü İslam medeniyetine su medeniyet olarak nitelendirilmektedir. İdadiye lisesinin orta kısmında Osmanlı arması mevcuttur. Osmanlı arması Sultan II. Abdülhamid Han döneminde yapılan eserlerin orta-üst kısımlarına konmaktaydı. Yapılan eserlere Osmanlı armalarının konma sebebi devlet ihtişamını göstermek ve tanıtmak amacı taşımaktaydı.

1884 ile 1917 yılları arasında lise eğitimi veren İdadiye 'de, 1915 Çanakkale savaşının patlak vermesiyle birlikte öğretmenlerin ekseriyeti muharebeye katılarak geri dönmemiştir. 1912 yılında Balkan savaşlarının sona ermesiyle birlikte Batı Trakya Bulgar kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir.

[37] Harun Halil, Fiyaka Dergisi (Düşünce Kültür ve Edebiyat Dergisi) sayı 19/ 2018/ s.30-31

Batı Trakya'nın merkezi sayılan Gümülcine Bulgar işgalinden nasibini almıştır. Gümülcine'yi işgal eden Bulgar askerleri birçok cami ve okula zarar vermiştir. Fakat İdadiye'nin merkez okul olması sebebiyle ve halkın galeyana gelmesinden kaygılandıklarından dolayı herhangi bir zarar vermeye cüret edememişlerdir.

Gümülcine İdadisi'nin Müdürleri[38]

Gümülcine İdadisi'nin yaklaşık yirmi yıllık serüveninde, sekiz müdür görev yapar.

Mehmet Ziver Efendi: Gümülcine İdadisi'nin 'kurucu müdürü' dür. Arşiv belgelerinde kendisi ile 24 Mart 1890 tarihinde karşılaşıyoruz. Bu yıl içerisinde, müdürlük görevinin yanı sıra, Coğrafya ve Fransızca öğretmenliği de yapar. Ancak görevi bir yıldan az sürer ve yerine, Ömer Lütfü Efendi atanır.

Ömer Lütfü Efendi: Bu görevinden önce, Edirne İdadisi'nde, Hendese, Tarih, Hikmet-i Tabii derslerinin öğretmenidir. 19 Nisan 1890 tarihinde Gümülcine İdadisi'ne, 250 kuruş maaş ile müdür atanır. Burada, önceki müdür gibi, Coğrafya ve Fransızca dersleri de verir. 11 Ağustos 1892 tarihinde ise, Aydın İdadi Müdürü Mehmet Hasip Efendi ile yer değiştirerek, Gümülcine'den ayrılır.

Mehmet Hasip Efendi: 1892 güzünde Gümülcine'de göreve başlar. Kendisi Siroz Rüştiyesi mezunudur. Aydın İdadisi Müdürü iken Tarih ve Hesap dersleri de veren, burada da aynı dersleri vermeye devam etti. Ancak eşinin hastalığı nedeniyle, İstanbul'a dönmek zorunda kalır. 3 Temmuz 1896'da Gümülcine'den ayrılır ve yerine Şahin Taki Efendi atanır.

Şahin Taki Efendi: Daha açık söylemi ile Şahin Takiyyüddin Efendi. 4 Temmuz 1896 tarihinde Gümülcine İdadisi'nde müdürlük görevine başlar. Türce, Tarih, Malumat-ı Fenniye derslerini verir. Ancak Gümülcine'nin havası-suyu ile uyum sağlayamaz. İyileşmesi uzun sürünce, onur duyduğu görevinden affını ister. 16 Eylül 1897 tarihinde görevinden ayrılır. Yerine ise, Osman Nuri Efendi atanır.

Osman Nuri Efendi: Gümülcine İdadi Müdürlüğü'ne, 16 Eylül 1897 tarihinde atanır. Uzmanlık alanı olan dersler; Türkçe, Tarih ve Malumat-ı Fenniye'dir.

Osman Nuri Efendi, 1898 yılının bahar döneminde de Gümülcine İdadisi Müdürü'dür. Ancak aynı yılın güz döneminde, onun yerine Yunus Noni Efendi göreve gelir.

[38] Mahir Aydın, Balkanlarda Türk Kültürü: Batı Trakya, Uluslararası Sempozyumu Bildiriler/ Türk Ocakları İstanbul Şubesi yayınları/ İstanbul 2018, s. 96,97,98

Yunus Noni Efendi: kendisi, Öğretmen Okulu yani Darülmuallimin'in, rüştiye ve idadi şubeleri mezunudur. Gümülcine İdadisi'ne 1898'de müdür olarak atanır. Müdürlük görevinin yanı sıra; Farsça, Tarih ve Coğrafya derslerine de öğretmenlik yapar. 1903 yılında; Farsça, İlm-i Eşye,Usul-i defteri, Hendese ve Türkçe dersleri verir. Ancak altı yıl sonra, 15 Ocak 1904 tarihinde, İstanbul veya çevresindeki bir okula atanmasını İster.

22 Şubat 1904 tarihinde bu isteği kabul edilmez. Yaşamış olduğu bazı sorunlar nedeniyle görevinden uzaklaşmak zorunda kalır. Yerine Abdülhamit Sermet Efendi atanır.

Abdülhamit Sermet Efendi: Gümülcine'ye en büyük eğitim katkısı sağlayan müdürdür. 29 Kasım1906 tarihinde, Gümülcine İdadisi'nin müdürü olarak göreve başlar.

Sermet Efendi, iki yılı aşkın müdürlüğü sırasınca, Gümülcine İdadisi için çok başarılı bir çaba sergiler. Ancak 11 Ocak 1909 tarihinde, görevden alınır ve Şam İdadisi'nin midir yardımcılığına atanır. Yerine de, Şam İdadisi'nden Mustafa Hakkı Efendi getirilir. Bunun üzerine Gümülcine'nin ileri gelenleri, Maarif Nezareti'ne bir 'toplu dilekçe' verir.

Bu dilekçe; Sermet Efendi'nin Gümülcine için ne anlama geldiğinin bir göstergesidir. Çünkü bu dilekçeye mühür basanların sayısı 169'dur. İlmiye grubundan 11 eşraf ve dört müderris, yerel yönetim grubundan Belediye Başkanı Ahmet Bey ile eşraftan yedi kişi ve Gümülcine halkı grubundan Müslüman, Rum, Yahudi, Ermeni 146 kişi söz konusu olur.

Gümülcine halkının 8 Ocak 1909 tarihli dilekçesi, 31 Ocak'ta Maarif Nezareti'nde değerlendirilir ve olumlu karşılanır. Böylece, ilk açılacak yatılı bir İdadiye müdür olmak koşuluyla Şam'a gönderilen Sermet Efendi, 17 Şubat 1909'da Gümülcine'de yeniden göreve başlar.

Mehmet Nuri Efendi: Sermet Efendi'nin Gümülcine İdadisinde ne kadar görev yaptığı bilinmemektedir ancak en son olarak 1917 yılında, Mehmet Nuri Efendi müdür görev yapmaktadır.

Ancak bu tarihte sınırlar değişmiş ve Gümülcine, Bulgaristan tarafında kalmıştır. 3 Kasım 1917 tarihinde Osmanlı Devleti'nin Sofya elçisi, Mehmet Nuri Efendi'nin 'maarif madalyası' ile ödüllendirilmesini ister. Çünkü Mehmet Nuri Efendi; yalnızca eğitim konusunda değil, aynı zamanda çocukların beslenmesi ve Müslüman halkın yerel yönetim ile ilişkisine aracı olmak konusunda da, büyük çaba göstermektedir.

Gümülcine İdadisi'nin Öğretmenleri[39]

[39] Mahir Aydın, ay.es / s. 99

Gümülcine İdadisi'nin öğretmen kadrosunu oluşturmak kolay değildir. Çünkü devletin içinde bulunduğu ekonomik bunalım, her alanda olduğu gibi, eğitimi de etkiler. Öğretmen atamalarında alan uzmanlığına büyük önem verilse de, kimi kez medrese müderrislerinden yardım alınır, kimi kez de 'vekil öğretmen' görevlendirmesine gidilir.

Yine de asıl ağırlığı, 'asaleten atanan' öğretmenler oluşturur. Bu atamalar için önce, gazeteye ilan verilir ve başvuranlar arasından, en uygunu olan seçilir. Bu seçim işlemi; önce Maarif Nezareti'nce değerlendirilir, 'sicil şubesi' ne kaydı yapılır ve sonra yine, gazete ilanı ile duyurulur.

Atamalarda daha çok, Darülmuallimin ve Edirne İdadisi mezunu olanlar görülür. Hatta Edirne'nin Süpürgeciler semtindeki Ermeni Mektebi'nden, öğretmen görevlendirilmesi bile söz konusu olur. Edirne İdadisi'nden mezun olan iki öğrenci de, gözetmen olarak Gümülcine'ye alınır.

Gümülcine İdadisi'nin öğretmenleri konusunda, doğal olarak, kimi sorunlar da yaşanır. Bunlar daha çok; istifa, hastalık, uyum sorunu, aile sorunu, alan dışı ve ulaşım ile ilgilidir.

Gümülcine İdadisi'nde ders veren öğretmenlerin adları, aşağıda sunulmaktadır. Ad benzerliği olanları ayırmak için de, alan bilgisi verilmektedir:

Abdullah Fevzi Efendi, Abdülhamit Sermet Efendi (müdür), Ahmet Efendi (resim), Ahmet Efendi (vekil), Ahmet Necati Efendi, Ahmet Nuri Efendi, Ahmet Ragıp Efendi, Ali Edip Efendi, Ali Rıza Efendi, Dr. Aron (vekil), Galip Efendi (Hat), Halil Fehmi Efendi (teğmen), Hasan Tahsin Efendi, Hüseyin Efendi, İbrahim Efendi, İbrahim Naşir Efendi, Mahmut Efendi (gözetmen), Mahmut Hamdi Efendi, Mehmet Ali Efendi (resim), Mehmet Ali Efendi (Fransızca), Mehmet Ali Efendi (müderris), Mehmet Ata Efendi, Mehmet Emin Efendi, Mehmet Esat Efendi (müderris), Mehmet Esat Efendi (Arapça), Mehmet Esat Efendi (Türkçe), Mehmet Galip Efendi, Mehmet Hasip Efendi (müdür), Mehmet Hilmi Efendi (müderris), Mehmet Kenan Efendi (teğmen), Mehmet Nuri Efendi (müdür), Mehmet Nuri Efendi, Mehmet Sıddıki Efendi, Mehmet Ziver Efendi (müdür), Mustafa Danış Efendi, Nuri Efendi, Osman Efendi, Osman Nuri Efendi (müdür), Osman Efendi (gözetmen), Ömer Lütfü Efendi (müdür), Şahin Taki Efendi (müdür), Şakir Efendi (müderris), Şefik Efendi (vekil), Yaşar Hayri Efendi, Yorgi Efendi, Yunus Efendi, Yunus Noni Efendi (müdür), Ziya Bey (gözetmen).

Gümülcine İdadisi'nin Dersleri[40]

Kitlesel bir kamu yararı olan 'eğitim' konusu, hiçbir dönemde kolay değildir. Yararlı, kapsayıcı ve birbirini destekletici özellikleri aynı paydada

[40]Mahir Aydın, ay.es / s. 100

toplayabilmek, titiz bir program ister. Bu nedenle Gümülcine İdadisi, önceki örneklerin de deneyimi doğrultusunda, gençler için umut verici olur.

1902/1903 eğitim yılında Gümülcine İdadisi'nde verilen derslerin, haftalık saati şöyledir: Arapça 12, Cebir 2, Coğrafya 13, Farsça 8, Fransızca 12, Hendese 5, Hesap 11, Hüsn-i Hat 7, İlm-i Eşya 3, Kitabet 4, Malumat-ı Ziraiye ve Sıhhiye 6, Resim 6, Tarih 8, Türkçe 1, 2 11, Türkçe 3, 4 6, Ulum-ı Diniye ve Ahlakiye 18, Usul-i Defteri 1 saattir.

Gümülcine İdadisi'nin Öğrencileri

Gümülcine İdadisi'ne kasabada yaşayan her milletten öğrenci gelir. Ancak o, Edirne Vilayeti'ndeki altı idadi içerisinde, oldukça mütevazi konumdadır. 30 Eylül 1895 ölçeğinde, vilayetteki idadilerin öğrenci sayısı; Edirne 132, Tekfurdağı 109, Kırkkilise 105, Gelibolu 93, Gümülcine 62, ve Dedeağaç 45'tir.

İdadilerin 'mezuniyet töreni' dönemin ruhuna uygun biçimde 'ödül dağıtımı töreni' olarak adlandırılır. Gümülcine'de bu tören, ilk kez 9 Aralık1893 tarihinde görülür. Bundan sonraki törenler, genellikle Temmuz'da ve mülki-askeri memurlar, ulema, eşraf, memleket ileri gelenleri ile birlikte yapılır. Padişah dua edilen bu tören, gazeteler aracılığı ile halka da duyurulur.

Gümülcine İdadisi'nin öğrenci sayısı, ders yılına göre şöyledir: 1894/1895 62, 1895/1896 64, 1896/1897 64, 1897/1898 69, 1898/1899 78, 1899/1900 78, 1900/1901 95 ve 1901/1902 105'tir.

Gümülcine İdadisi'nin Gereçleri[41]

İdadi ölçeğindeki eğitimin gereçleri, 'yüksek eğitim' gibi uzmanlık gerektirmediği için, çok da ayrıntılı değildir. Bu konudaki gereçler, en çok üç gruba ayrılır. İlki öğretmenler, ikincisi öğrenciler ve üçüncüsü de törenler içindir. Öğretmenler için söz konusu olan gereçler ise; 1 adet müdür koltuğu, 8 adet öğretmen kürsüsü, 2 top perde, 12 adet sandalye ve sayısı belli olmayan yataktır.

Öğretmen kürsüsünün ölçütleri belirli kurallara göre yapılır. Öğrenciler için söz konusu olan gereçler de; 5 adet ayakkabılık, 9 adet harita, 80 adet sıra, 1 adet resim masası, 5 adet yazı tahtası, 8 adet yemek masası ve 16 adet yemek sırasıdır. Bu gereçlerin ölçütleri belirli bir kurala göre yapılmıştır.

Tören için okulda, 15 adet bayrak ile 60 adet fener bulunur. Bu bayrak ve fenerler, padişahın 'doğum günü' ve 'tahta çıkış yıldönümü' kutlamaları için kullanılır. Gümülcine İdadisi'nin süslenip aydınlatılması için gerekli görülen bu gereçler, 'demirbaş eşya' özelliğindedir.

[41] Mahir Aydın, ay.es / s. 101

1923 yılında Lozan anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra İdadiye ilkokula dönüşmüştür. 1923 yılından günümüze kadar jBatı Trakya Müslüman Türk azınlığına ait ilkokul olarak faaliyet göstermektedir.

Osmanlı Dönemi'nde Gümülcine'nin Lisesi sayılan İdadiye binası, H.1300 / M.1883 yılında Sultan Hamit II zamanında Kadri Paşa idaresinde Osman Bey Efendi'nin aracılığıyla Kadri Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Okul iki katlı, on beş(15) dersliktir. Üst katta müdür ve öğretmenler odası ve üç yüz (300) kişi kapasiteli müsamere salonu bulunmaktadır.

Bina günümüzde Merkez Azınlık İlkokulu olarak kullanılmaktadır. Bu binanın manzum kitabesi korunmuş olup şöyledir:

Sâye-i Sultan Abdülhamid de Kadri Paşa himmeti!

İtti Osman Beyefendi'yi nice hayır âleti

İşte bu mektep de ol mirin zamanında olup

İhtiyacât-ı ahaliyi bitirdi gayreti.

Bir kalemden çıktı tarihi, ey evlâd-ı zamâne!

''Terbiye mektebi'' dir bu, ehz edin terbiyeti

1300(1883)

Osman beyefendiyi nice hayır vasıtası kıldı.

İşte bu mektepte bu amirin zamanında inşa edildi.

Onun gayreti, bu şehirde yaşayan ahalinin ihtiyacı olan ilim ve irfan isteğini yerine getirmiş oldu.

Devrin ve zamanın çocukları için resmi dairelerden şu sözler çıktı:

Bu mektep terbiye mektebidir.

Onu elde etmek, cismen ve ruhen yükselmek ve olgunlaşmak için temiz hislerle ve gayretle çalışınız …!

Yakın tarihimize kadar bu liseden mezun olmuş zevat mevcut idi.

Ne yapalım, devir bu.!

1320 hicri-1902 miladi

Gümülcine şehrinin merkezinde bulunmaktadır. Giriş doğu cephesinden yapılmaktadır. İdadiye lisesinin orta kısmında Osmanlı arması mevcuttur. Yapı iki katlıdır ve geniş bir bahçeye sahiptir. Orta kısmında galeri boşluğu yer alıp bir de sebili bulunmaktadır. Kuzey ve güneyde üst kata erişim sağlamak için merdivenler bulunmaktadır.

Okul, on beş (15) dersliktir. Giriş kapısından ilerleyince sağ ve sol tarafta sınıflar mevcuttur. Yine sol kısımda şu an laboratuvar olarak hizmet veren sınıf yer almaktadır. Laboratuvarın tam karşı cephesinde beden eğitimi salonu, hemen yanında ise kütüphane yer almaktadır. Üst katta müdür ve öğretmenler odası ve üç yüz (300) kişi kapasiteli müsamere salonu bulunmaktadır. Giriş kısmının tam karşısında arka bahçeye çıkan bir çıkış kapısı da mevcuttur.

Yapı ortadaki büyük sütunlarla desteklenmektedir. Geniş koridorlar binanın içindeki hareketin yönünü belirlemektedir. Galeri boşluğu ve birçok pencere sayesinde binanın ışıklandırması sağlanmaktadır.

GAZİ EVRENOS BEY İMARETİ

İmaret kısaca aşevi ihtiyaç sahiplerinin yolcuların misafirlerin ağırlandığı vakıf idaresi kurumdur. Bünyesinde cami, mektep, misafirhane bulunduran tam bir komplekstir.

Osmanlı Türklerinde ilk İmaret 1336 yılında İznik'te Orhan Bey tarafından yaptırılmış ve vakfedilmiştir. Mimari açıdan baktığımızda, Osmanlı dönemindeki imaretler, Bina olarak tek başına olabildiği gibi bir kısmı da külliye halinde yapılmıştır. On altıncı asırdan sonra külliye olarak yapılan İmaret binalarının iki yanına bitişik birer misafirhane ve ortada namaz kılınacak bir bölüm ile şadırvan bulunurdu. Yemek yenilecek odalar, erzakların saklandığı uygun ambarlar, aşçı ve görevlilerin kalacakları yerler İmaretin bölümlerini oluşturuyordu.

İmaretlerde, imaret şeyhi, vekilharcı (alış veriş sorumlusu), katip, nakip (başkan), bevvap (hademe), aşçı, ekmekçi, kilerci, kiler katibi, et hamalı, ambarcı, buğday ve pirinç ayıklayanlar, kasekaş (çanak, çömlek sorumlusu), ferraslar (temizlik işçileri), kayyım (vakıf mallarını idare eden kişi), çerağdar (aydınlatmadan sorumlu kişi mum ve kandillere bakan) ve hamallar görev yapardı.

Zaviye/İmaret ve mescidi günümüzde Filikis Eterias (Φιλικής Εταιρείας) caddesinin güneyde biten noktasıyla, Orfeos (Ορφέως) caddesinin kesiştiği yerde, Eski Cami'nin yaklaşık 100 metre olup kullanılmamaktadır.[42]

Gümülcine şehir merkezine yakın Eski Camii'nin arka tarafında kalan imaret Osmanlı Türk mimarisinin ilk örneklerindendir. Gümülcine'nin fethinden hemen sonra yapıldığı zannediliyor. Tahmini olarak 1365-1385 yılları arasında yaptırıldığı düşünülmektedir. Avrupa'da ayakta kalmış en eski Osmanlı Türk yapısı olmasıyla da ayrı önem kazanır.[43]

İmaretler fakirlere, talebelere ve her isteyene bedava yiyecek dağıtmak üzere kurulmuş hayır müesseseleridir. İmaretlerde Müslüman, Hristiyan, Yahudi, zengin, fakir hiç kimsenin reddedilmediği ve kapının herkese açık olduğu hayır kurumlarıdır.[44]

Osmanlı döneminde büyük önemi olan ve verilen hizmetlerle örnek olarak gösterilen vakıfların gerçek anlamını anlatan bir sosyal kurumdur. Bütün İmaretlerde her şeyden önce mektep ve medrese talebesinin ihtiyaçları temin ediliyordu. Bu da İmaretlerin kültür hayatımızda nasıl bir fonksiyon icra ettiklerini göstermektedir. Her İmaretin, vakfın şartlarına uygun olarak hazırlanan bir nizamnamesi vardır. Bu bakımdan, öğrencilerin İmaretlere nasıl

[42] Cengiz Parlak, ay.es s.122
[43] İsmail Bıçakçı, ay. es. s.134
[44] İoanis Siguros, ay.es / s.95

girecekleri, ne kadar yemek alacakları, nerede ve nasıl oturmaları gerektiğine varıncaya kadar her türlü hareketleri bir yönetmeliğe bağlıdır.

İçinde camii ve **mektep**te bulunmaktaydı, yakınlarındaki hamamında imarete ait olduğu bilinmektedir.

Bugün Kilise Müzesi olarak kullanılmaktadır.

B) Komotini (Gümülcine)'de Osmanlı Dönemi Rum Eğitim Binaları.

a) ÇANAKLI RUM OKULU (Tsanaklios Okulu)

(Dimokritu 17 caddesi / Δημοκρίτου)

20. yüzyılın ilk çeyreğinde Sultan II. Abdülhamid Han genelde balkan coğrafyasında özelde ise Batı Trakya'da kaliteli, nitelikli ve nicelikli okullar açmıştır. Sulta II. Abdülhamid Han Gümülcine şehrinde birçok eser inşa etmiştir. Bu eserlerden bir tanesi de Rum Rüştiyesidir. Abdülhamid Han eğitimde eşitliğe ve kaliteye önem veren bir padişahtır. Dolayısıyla eğitim alanında çığır açacak hamlelerde bulunmuştur. Sultan, Müslüman ahalinin tahsil görmesi için mektepler açmıştır. Bununla birlikte Gayri Müslim vatandaşların da tahsil görmeleri için de okullar açmıştır.

Bu okullar dönemin en kaliteli okulları arasında yer almıştır. Bu kaliteli ve nitelikli okullardan birisi de Rum Rüştiyesidir. Mısırlı entelektüel Rumlardan olan Natuz Çanakli Efendi İngiliz, Yunan ve Osmanlı vatandaşıydı.1905 yılında Sultan II. Abdülhamid'e Gümülcine'de yaşayan Rumların yeni ve büyük bir okula ihtiyaç olduğunu ifade eden bir mektup yazarak durumu arz etmiştir. Bu mektup Sultan II. Abdülhamid Han tarafından değerlendirmeye alınmıştır. Nitekim Abdülhamid Han Natuz Çanakli Efendinin ve Gümülcine'de yaşayan Rumların taleplerini kabul ederek bir Rum rüştiyesinin inşa edilmesi iznini geciktirmeden onaylamıştır.[45]

Natuz Çanaklı Efendi 1905 yılında Gümülcine'nin merkezinde yer alan millet bahçesi olarak adlandırılan 1,145 m2 devasa bir arsayı satın almıştır. 1906 yılında büyük bir ayin düzenlenerek okulun temeli atılmıştır. 1907 yılında Rüştiye tamamlanmıştır. Rüştiye mimari açıdan Avrupa'daki Rüştiyelere benzemektedir. **Rüştiye üç katlı daireden oluşmaktadır. Okulun ilk katında erkek talebeler, ikinci katında kız talebeler ve üçüncü katında muallim ve muallimeler yer almışlardır. Ayrıca rüştiye devasa bir bahçeye sahipti. Bahçe ağaçlar, çiçekler ve çimenler ile yeşilliğe bürünerek adeta bir cennet bahçesi gibi tasavvur edilmekteydi.**

27 Ekim 1908 yılında Rum cemaatinin ekseriyetle katılımı ile büyük bir ayin düzenlenerek açılışı yapılmıştır. Ayin sırasında okulun yapımına izin verdiği için Sultan II. Abdülhamid'in ismi övgüler ile zikredilerek adına dua okunmuştur. Yeni açılan rüştiyede fen bilimleri ile dini bilimler beraber okutulmaktaydı. Bir taraftan fenni ilimler öğretilirken diğer taraftan da Rum Ortodoks geleneği muhafaza edilmekteydi. Bunun dışında rüştiyede karma eğitim verilmekteydi. Ders müfredatı Fransızca idi. Okuldan mezun olanlar

[45] İoanis Siguros, ay.es / s.102

çeviri yapacak derecede Fransızca bilmekteydiler. Fransızcanın yanında Rumca ve Osmanlıca Türkçesi öğretilmekteydi.

Balkan Savaşlarında Gümülcine Bulgarların eline geçtikten sonra okul Bulgar Metropolitlik binası ve üçüncü katı ise Bulgar askeri hastanesi (1913-1919) olarak kullanılmıştır. 1919 yılında Fransız işgali sırasında bina yetimhane olarak kullanılmıştır. 1919-1945 yılları arasında Genel Trakya İdari Birimi olarak, 1945-1972 yılları arasında bina valilik, 1972-1975 yılları arasında sanat okulu ve 1975-2000 yılları arası Trakya Dimokritos Üniversitesi rektörlük binası olarak kullanılmıştır[46].

Çanaklı Okulu (Tsanakleios Okulu): Osmanlı döneminde ve 1907 yılında Mısır'da Kahire'de yaşayan büyük bir fabrikatör olan Gümülcineli tütün tüccarı NestorTsanaklis (Νέστορος Τσανακλής) tarafından yaptırılan dönemin Rum Ortodoks cemaatine ait Rüştiye Mektebi 1908-1909 yıllarında faaliyetteydi.1912'de Balkan Savaşları nedeniyle faaliyeti durduruldu. İhtişamlı yapının inşaatı için 100.000 (yüz bin) altın Türk lirasından fazla para harcandı ve okulun bakımı ve çalışanların maaşlarının ödenmesi için her yıl kendisi tarafından 300 (üç yüz) altın Türk lirası bağışlandı. Bu ihtişamlı yapının tamamlanması ve 1908-1909 eğitim yılının derslerinin başlamasının ardından, Erkekler Şehir Okulu (Erkekler Okulu veya Büyük Okul) Tsanaklis binasına taşındı. Öğrenciler ve öğretmenler rahat, güneş ışığı alan, sağlıklı ve medeni bir ortamda öğrenim görüyorlardı. Bugünlerde **tadilat** görmektedir.

GÜMÜLCİNE'DE BİR RUM RÜŞDİYESİ YAPTIRILMASINA İZİN VERİLDİĞİ

Rum Patrikliği tarafından Gümülcine'de, bir Rüşdiye mektebi yapılması için izin istendiği, okulun inşa masraflarının Kahire'de ikamet eden Natuz Sanaklı Efendi tarafından karşılanacağı, kanunlara uygun hareket edilmesi şartıyla bahsedilen okulun yaptırılmasına izin verildiği.[47]

Bâb-ı Âlî Daire-i Sadâret-i UzmâMektubî Kalemi Aded 3641

Tezkire-i ma'rûza suretidir

Adliye ve Mezâhib Nezâret-i Celîlesi'nden Şûrâ-yı Devlet'e havale olunan tezkiresi üzerine Mülkiye Dairesi'nden tanzim ve leffen arz u takdim kılınan mazbatada Gümülcine Kasabası'nda bir bâb mekteb inşasına ruhsat i'tâsı Rum Patrikliği'nden istid'â olunmuş ve zikrolunan mektebin mülk bir arsa üzerine tûlen yirmi beş ve arzan ve irtifâ'an on altı metre cesâmetinde ve rüşdi derecesinde kârgîr olarak inşa ve sarfı tahmin edilen iki yüz seksen beş bin kuruşun kasaba-i mezkûr ahalisinden Kahire'de mukim Natuz Sanaklı Efendi

[46] Harun Halil, Millet Gazetesi (Batı Trakya Türklerinin Gazetesi)/27 Mayıs 2018
[47] Osmanlı Belgelerinde Batı Trakya, sayfa 436

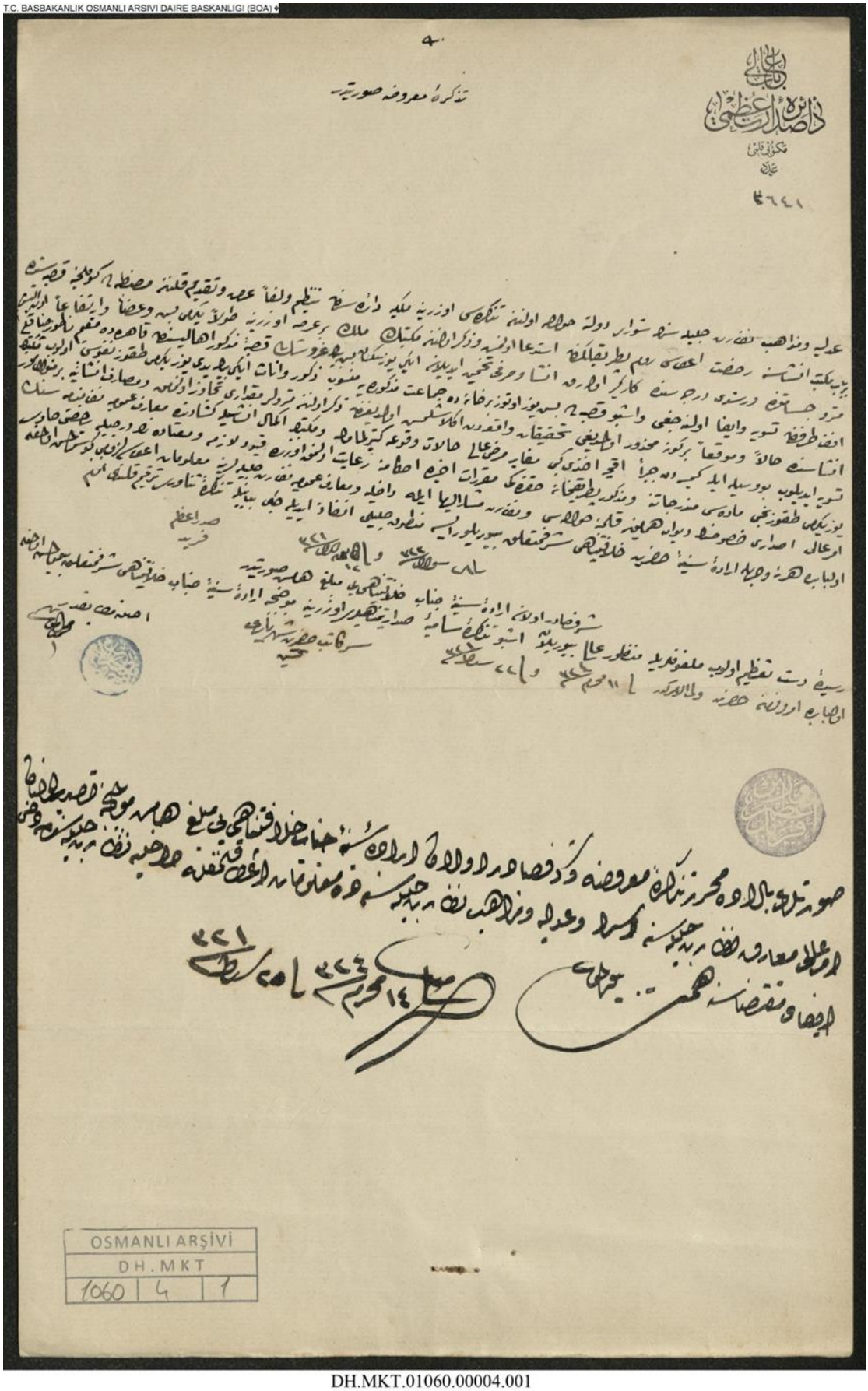
tarafından tesviye ve ifa olunacağı ve işbu kasabada beş yüz otuz bir hânede cemaat-ı mezkûreye mensub zükûr ve inâs iki bin yedi yüz yirmi dokuz nüfus olup mektebin inşasında hâlen ve mevki‘an bir gûne mahzur olmadığı tahkikât-ı vâkı‘adan anlaşılmış olduğundan zikrolunan metreler mikdarı tecavüz olunmamak ve masârıf-ı inşaiyeber-minvâl-i muharrer tesviye edilip bu vesile ile kimseden cebren akçe ahzı gibi mugayir-i marzî-i âli hâlâtvuku‘a getirilmemek ve mektebin ikmâl-i inşasıyla küşâdında Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi’nin yüz yirmi dokuzuncu maddesi mündericâtına ve mezkûr patrikhâne hakkındaki mukarrerât-ı ahîre ahkâmına riâyet olunmak üzere kuyûd-ı lâzıme ve mu‘tâdenin derciyle ruhsatı hâvîemr-i âlîısdârı hususunun Divan-ı HümâyûnKalemi’ne havalesi ve nezâret-i müşârunileyhâ ile Dahiliye ve Maârif-i Umumiye Nezâret-i Celîleleri’nemalumâti‘tâsı lüzumu gösterilmiş olmakla ol bâbda her ne vechileirâde-i seniyye-i hazret-i Hilâfetpenâhî şeref-müte‘allik buyurulur ise mantûk-ı celîli infaz edileceği beyânıyla tezkire-i senâverîterkîm kılındı, efendim. Fî 28 Şevval sene [1]323 ve fî 12 Kânûn-ı Evvel sene [1]321 / [25 Aralık 1905] SadrıazamFeridŞeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı Hilâfet-penâhî’yimübelliğ hamiş suretidir.

Resîde-i dest-i ta‘zîm olup melfûfarıylamanzûr-ı âlî buyurulan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhîleri üzerine mûcebinceirâde-i seniyye-i cenâb-ı Hilâfet-penâhîşerefmüte‘allik buyurulmuş olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü’l-emrindir. Fî 11 Muharrem sene [1]324 ve fî 22 Şubat sene [1]321 / [7 Mart 1906] Aslına Mutabıktır

Suretleri bâlâda muharrer tezkire-i ma‘rûza ve şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı Hilâfet-penâhî’yimübelliğhâmişmûcebincetasdir olunan emr-i âlîMaârifNezâret-i Celîlesi’neisrâ ve Adliye ve MezâhibNezâret-i Celîlesi’ne de malumâti‘tâ kılınmakla DahiliyeNezâret-i Celîlesi’nden dahi ifa-yımuktezâsına himmet buyurulmak [bâbında] Fî 14 Muharrem sene [1]324 ve fî 25 Şubat sene [1]321 / [10 Mart 1906]

Veziriazam Ferid

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

OSMANLI ARŞİVİ
DH.MKT
1060 | 4 | 1

DH.MKT.01060.00004.001

a) **BÜYÜK OKUL (Dimitrios Sindou)**

(Hatzikonstandi Zoıdı 6 caddesi / Χατζηκωνσταντή Ζωίδη 6)

1880 yılının başlarından itibaren, HatziKonstandi Zoidi 6 caddesindeki, rahmetli Dimitrios Sindou'nun 1880 yılında Gümülcine'nin Yunan Topluluğuna bağışlamış olduğu binada, dördü temel eğitim ve üçü orta öğretim olmak üzere yedi sınıflı, Büyük Okul adı verilen Erkekler Şehir Okulu hizmet vermeye başladı[48]. 1907 Gümülcineli zengin Yunan Nestoras Çanaklis, Çanaklı Okulu'nu kurduktan sonra Hatzikonstantinu Zoidi Caddesi'ndeki Dimitrios Sindos (Büyük Okul) binası terk edildi ve 1920 yılına kadar neye hizmet ettiğini bilmiyoruz. 1913'ten 1920'ye kadar Komotini 'de Rumlar Bulgarlar tarafından kovulmuştu.

Çanaklı okulu açıldıktan sonra Gümülcine Rum kız ortaokulu olarak hizmet vermeye başlıyor. Uzun yıllar Gümülcine Rum kız ortaokulu olarak hizmet vermiştir. 1920'den sonra bu bina 2. İlköğretim Okulu erkek öğrencileri barındırıyor. Ayrıca kısa bir süre için bina, ortaokul Birinci ve İkinci sınıf öğrencilerini barındırıyordu.[49]

1922-23 yılında, Türk azınlığa ait olan İdadiye'ye taşındı ve Dimitrios Sindu'nun binası sadece ilkokul öğrencilerini ağırlıyor. 1927-28 yılları arasında 5. Kız İlköğretim Okulu üst katta yer almaktadır. Eş-konut 1932 yılına kadar devam etti, ilkokullar birleştirildi ve 2. İlköğretim Okulu kendi binasına taşınınca 5. İlköğretim Okulu Müdürüne teslim edildi.

Kız ortaokulu eski binanın temelleri üzerine yeniden inşa edildi, önce çatı katı yıkıldı sonra ikinci ve birinci kat yıkıldı. Eski binanın temelleri üzerine inşa edildi. Samothrakis Caddesi'ne çıkan dış ahşap merdivenler yapıldı. Birinci ve ikinci katların zeminleri İsveç kerestesinden yapılmış, zemin katı plakalarla kaplı ve çinilerle kaplanmıştır. İç duvarlarda tuğla, çimento, kum, kireç kullanılmış ve çatı döşenmiştir. Okulun avlusu, Ekaterini Zografu'ya ait bir meyve bahçesi ile sınırlanmıştır. Ekaterini Zografu (okul için helal olsun) dedi Catherine Zografou bahçesini ve arsasına ait olan bir kireç kuyusuyla Meyve bahçesini okula bağışlamıştır.

1922-23 yılında, altı yıllık bir okul olan Gymnasium, bir Türk azınlık binası olan Indiantie'ye taşındı ve Demetrios Sintu'nun binası sadece ilkokul öğrencilerini ağırlıyor.

Büyük Okul iki katlı olup, sağ batı tarafındaki girişin sağında idareci odası, karşısında derslikler bulunmaktadır. İkinci giriş sol tarafta ve üst kata

---

[48]İoanis Siguros, 1997 Rodop ili, Tarih, Arkeoloji, Coğrafya, Kültür: Gümülcine Eğitim Bilimleri Şirketi (Εταιρεία Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής) Yunancadan Türkçeye çeviri Avukat Hasan Çavuş Hüda./ s.101

[49] İoanis Siguros, ay.es / s.102

giden merdivenler hemen kapının yanındadır, üst katta derslikler ve en sonda idareci odası bulunmaktadır.

Bugün ikinci fırsat okulu (Halk Eğitim Merkezi) olarak kullanılmaktadır.

Yapı Gümülcine şehrinin güneyinde bulunmaktadır. Geniş bir avlu içinde bulunan binaya giriş batı cephesinden yapılmaktadır. Bina iki katlıdır ve dikdörtgen şeklindedir. Uzun bir koridoru bulunan okulda sınıflara giriş bu koridordan sağlanmaktadır. Ayrıca koridorun sonunda üst kata erişimi sağlayan merdiven bulunmaktadır.

Binanın ışıklandırılması doğu ve batı cephesinde bulunan pencereler sayesinde sağlanmaktadır.

c) **VARIŞ (Aşağı Mahalle) RUM İLKOKULU 1883**

(Venizelos 46 caddesi/ Βενιζέλου 46**)**

Dimitrios Sindou eğitim merkezi[50] Yukarı Mahalle'nin kız çocuklarına eğitim vermek amacı ile Merkez Kız Okulu'nun üç sınıflı şubesine ev sahipliği yapıyordu. Üç sınıflı Merkez Kız Okulu ise 1. Anaokulunun karşısındaki binada, Varış (Βενιζέλου 46) caddesinde bulunuyordu.1880 yılı ve öncesinde, belki de Kız Okulu olarak bilinen ve Varış caddesinde bulunan birinci Anaokulunun karşısında, önce İlkokul daha sonra ise Devlet Ticaret Okulu ve Ekonomi Ortaokulunun hizmet verdiği binada, altı sınıflı bir İlkokul eğitim vermekteydi.1912 yılı öncesinde her yıl hemen hemen 200 kız eğitim görmekteydi. Kız Okulu'nun altıncı sınıfı, ortaokul birinci sınıfa eşdeğerdi ve bu yüzden kızlar Eski Yunanca ve Eski Yunanca Sözdizimi ve Grameri derslerini görmekteydi. Kız Okulundan mezun olan öğrenciler, İstanbul'daki Zappeion okulunun veya İoakeimeio Okulu'nun, orta iki sınıfına kaydoluyorlardı. AglaiaTelonidou ve Argiro Komninou isimli öğrencilerin, Gümülcine Kız Okulundan mezun olduktan sonra yukarıda belirtilen okulların ortaokul ikinci sınıfına kayıt oldukları ve yüksek başarılarından ötürü ödüllendirildikleri belirtilmektedir. Kimler Öğretmen Olarak Görev Yaptı:

Aynı zamanda Türk dili öğretmeni de olan Naoussalı Konstandinos Plikiadis gibi, bilinçli bir şekilde çalışıp, inanç ve cesaretle hristiyan inancını ve yunan ideallerini küçük yunan çocuklarının kalplerine işlemiş olan öğretmenlerin de isimlerini saymalıyız. Aynı zamanda Metropol'ün kâtibi de olan Dimetokalı Aleksandros Harakopoulos. Fener Rum Erkek Lisesi mezunu olan ve daha sonra Gümülcine Belediye Başkanı olarak 1928-1935 yılları arasında görev yapan, Gümülcineli Sofoklis Komninos. İstanbullu Aleksandros Theodoridis, kimya dersinde uzman olan İstanbullu Georgios Bolitakis.Sofia Argiriou ilk olarak Yukarı Mahalle şubesine öğretmen olarak atanıp, altı yıllık hizmetin ardından, yıllık 40 Türk lirası maaş karşılığında, Merkez Kız Okulunun müdürlüğüne terfi etti. Öğretmenler: Eftichia Koukouli, daha sonra tıp eğitimi alan Viktoria Margaritopoulou, Dedeağaçlı Chrisi Stavridou, Zoi Nanou, Filibe ve İstanbul okullarından mezun olmuş olan Eleni Orfanidou, EleniGlinavou.

Altı sınıflı Kız Okulunun müdürlüğünü ilk olarak İstanbullu Sofia Stavropoulou, daha sonra İstanbul Zappeion Okulu mezunu olan ve 1950 yılından sonra da görevine İstanbul İoakeimeio Okulunda devam ederek İstanbullu Yunanlara hizmet eden Sofia Argiriou yapmıştır.

Sofia Argiriou uzun yıllar boyunca Kız Okulunun Müdüresi olarak görev yaptı, Stergios kızı Ralou Hatzigrigoriou, Kız Okulunda öğretmen olarak görev yaptı.

---

[50]İoanis Siguros , ay.es/ s.102

d) **VARIŞ (Aşağı Mahalle) RUM ANAOKULU 1883**

(Venizelos 51 caddesi / Βενιζέλου 51**)**

Gümülcine şehrinde, iki tane anaokulu hizmet vermekte idi[51] Sahibinin yazıtına göre, biri 1883 yılında Georgios Nikolaou'nun bağışı ile kurulan, E. Venizelou caddesi no 51 (Βενιζέλου 51) adresinde, Meryem Ana'nın Ölümü (KimisisTisTheotokou) Kilisesi'nin çan kulesinin karşısında bulunan (bugün belediyeye ait olan Belediye Dans Okulu ve Belediye Müzik Okulu'nun bulunduğu bina) Varış (Aşağı Mahalle) Anaokulu. Aşağı Mahalle Anaokulu olarak bilinen bu anaokulu, her yıl hemen hemen 50 öğrenciye eğitim veriyordu. Eski ve ilk Hristiyan mahallesi olan Meryem Ana (Varış) mahallesinde bulunan şehrin ilk ilkokulu, bu amaç için gerekli arsayı da tahsis eden hayırsever G. Nikolaou tarafından inşa edildi.

İstanbul'da yaşayan ve 1903 yılında vefat eden G. Nikolaou, vasiyetnamesinde, elde edilecek kira geliri ile Gümülcine Kazasında ve de özellikle Maronya'da bulunan eğitim kurumlarının sorunsuz ve düzenli hizmet vermesini sağlamak amacı ile Maronya Mitropoliti adına İstanbul'un Yeditepe bölgesinde iki tane taşınmaz miras bırakmıştı.

Her iki anaokulunun da eğitim kalitesi çok yüksekti, çünkü burada eğitim vermekte olan anaokulu öğretmenleri Arsakeio okulu mezunu ve yorulmak bilmeden eğitime hizmet eden kişilerdi. Birinci anaokulunun müdüresi, asilzade Fotini Kiriakidou, ikinci anaokulunun müdüresi ise Fotini Tsakiroglou veya Tsakiri idi. Bu asil ve erdemli hanımefendiler, çocukların bakımı ve olabildiğince iyi bir Yunan eğitimi almaları için canla başla çalıştılar

[51]İoanis Siguros, ay.es / s.100

e) **YUKARI MAHALLE RUM ANAOKULU**

(Armenio/Ermeni Mahallesi)

Agiu Georgiu 25 Caddesi/ (Αγίου Γεωργίου 25)

EPİR'Lİ H. KONSTANDINOU ve EŞİ H. VASİLİKİ ANAOKULU

1882

Sahibinin yazıtında belirtildiği üzere, 1882 yılında Epir Bölgesi'nden hayırsever çift Hacı Konstandinos Zoidis ve eşi Vasiliki tarafından, anaokulu olarak hizmet vermesi amacı ile inşa edildi[52]. Gümülcine'nin ikinci Hristiyan Mahallesi olan Agios Georgios Yukarı Mahalle (Armenio/Ermeni Mahallesi) mahallesinde, (Agiu Georgiu 25 Caddesi/ Αγίου Γεωργίου 25) şehrin ikinci anaokulunu inşa etti.

Yukarı Mahalle Anaokulunda 1938 yılına kadar her yıl, mahallenin 30-40 anaokulu çağındaki çocuğu öğrenim görmekte idi, böylelikle yer ihtiyacı yüzünden Gümülcine 5. İlkokulu'na devredildi. 1977 yılında tekrar anaokulu olarak hizmete açıldı (Gümülcine 5. Anaokulu) ve 1995 yılında Gümülcine **Eğitim Müzesi'**nin kurulması amacıyla, Gümülcine Belediyesi tarafından Gümülcine **Eğitim/Pedagoji Bilimleri Şirketine** devredildi.

Bina iki katlıdır. Giriş katında, Gümülcine Eğitim/Pedagoji Bilimleri Şirketi'nin ofisleri ile Kütüphane, üst katta ise Gümülcine Eğitim Müzesi bulunmaktadır.

[52]İoanis Siguros, ay.es / s.101

Osmanlı Zamanında Rum Okullarında Eğitim Gereçleri[53]:

Çoklu, 5 ila 8 kişilik tahta sıralar, duvara asılmış veya tripod üzerinde duran siyah yazı tahtası ve az sayıda görsel yardım malzemesi kullanılmaktaydı. Coğrafya için harita ve hidrosfer. Geometri için pergel, cetvel ve açıölçer. Fizik için çekül. Kimya için hiçbir şey. Fizik ve kimya laboratuvarı bulunmamaktaydı.

Öğretilen dersler:

Bütün dersler Yunan dilinde öğretilmekteydi: 1) Din dersi 2) Yeni Yunan Dili 3)Eski Yunan Dili, Büyük Okul ve Yarı-ortaokulda: Ksenophon Cyropaedia, Anabasis, İsokrates Söylemler ve Lysius Söyemler. 4) Yunan tarihi 5) Fizik 6) Kız Okulunda; ev ekonomisi 7)Kız Okulunun beşinci ve altıncı sınıfında Fransızca 8) Matematik, fizik, kimya, coğrafya ve vatan bilgisi. Büyük Okulda ve daha sonra Ortaokulda, mecburi olarak Türkçe ve Fransızca dersleri işlenmekteydi. Özel bir müzisyen tarafından bütün öğrencilere o zamanın Sultanı olan Padişah'a ithaf edilmiş olan 'Türk Marşı' öğretilir, öğrenciler bu marşı Türklerin resmi bayramlarında ve özellikle de Padişahın doğum gününde söylerlerdi. Yazılı rapor ödevinde kullanmak üzere, öğrencilere Katarevusa grameri öğretilirdi. Ders öğretimi ezber, Pedagoji bilimine göre mekanik, yöntemi ile yapılmaktaydı. Ders saatinde öğrencilerin ders işlenişine katılması yasaktı, her şey öğretmen tarafından sunulurdu.

Öğrenciler basit birer dinleyiciydiler. Hiçbir inisiyatif, hiçbir girişim yoktu. Eski Yunan dilindeki metinleri ve Ritorik eserlerden kesitler ezberler ve gramer kuralların bir şiir gibi ezberlerlerdi.

Öğretmenlerin, öğrencilere etnik yunan şarkıları ve şiirleri öğretme özgürlüğü vardı ve bunları okul yortularında okurlardı.

Sözlü sınavlar:

Haziran ayının sonunda, derslerin sona ermesi ile birlikte öğrenciler, öğrencilik hayatlarının en sancılı dönemlerini yaşarlardı. Öğretim yılı içinde, her dönem bir tane olmak üzere, iki tane yazılı sınava girip, birinci dönemin sonunda karne aldıktan sonra, velilerinin huzurunda bütün derslerden sözlü sınava tabi tutulmaktaydılar. Sözlü sınav halka açık olarak yapılmaktaydı. Davetli kişiler şunlardı: Türk Yetkililer, Metropolit, Kasaba Başkanı, Okul Müfettişleri ve Aileler ve Veliler.

Sözlü sınav başlamadan önce, geleneksel ayin yapılırdı. Öğrenci korosu tarafından Pentekost (Hamsin yortusu) ilahileri okunur, daha sonra Yönetim hesap verirdi. Daha sonra hem öğretmenler, hem de öğrenciler için

[53]Εταιρεία Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής (Gümülcine Eğitim Bilimleri Şirketi) Yunancadan Türkçeye çeviri Avukat Hasan Çavuş Hüda

en zor zaman gelirdi. Jüri, yargılamak ve mahkûm etmek için hazır bekliyordu. Sınav ilk olarak din dersi ile başlayıp, ardından da Yunanca, Matematik, Tarih, Türkçe, Fransızca vs., ile devam etmekteydi. Sınavlar sabah ve öğle sonrası saatlerinde, iki gün boyunca devam etmekteydi.

Teneffüs olarak birkaç şarkı söylenirdi. Son olarak, teşekkür belgeleri ve diplomalar dağıtılır ve her sınıfın en başarılı öğrencisine altın varaklı kitap hediye edilirdi.

Aynı zaman diliminde, Kız Okulu öğrencilerinin el işleri ve çizimleri teslim edilirdi. Derslerin bitmesiyle birlikte, her okul bahçesinde fiziksel jimnastik egzersizleri ve dans gösterileri düzenlerdi.

Osmanlı döneminde Rum öğrencilerin okula kayıt yaptırması[54]:

Yunan toplulukların yönetim ve işleyişi, Yunan Devleti'nin Eğitim Bakanlığı tarafından düzenlenmekteydi. Fakat okulların bakımı, bölgenin varlıklı kişilerinin yaptığı bağışlar ile sağlanıyordu. Okulların ekonomik yönetimi Metropolit ve ciddi ve seçilmiş kişilerden oluşan okul müfettişliğine aitti. Eğitimin destekçisi hayırsever Nestor Tsanaklis dışında: Ioannis Zoidis, damadı Doktor Lamnidis, Telonidis, Skouteris, diş doktoru Avdis, Sakellarios, Doktor Christidis ve daha birçok kişinin bahsi geçmektedir.

1908 yılında, başkanı asil ve eğitimli Amalia Staliou ve sekreteri Kız Okulunun müdüresi Sofia Argiriou olan, 'Yardım' isimli hayırseverlik cemiyeti kuruldu. Cemiyetin amacı okullardaki eğitimin ve yoksul öğrencilerin desteklenmesiydi. Cemiyet düzenlediği baloların gelirlerini eğitimin desteklenmesi için bağışladı.

Öğrencilerin kayıtları önce Metropolde yapılır, daha sonra okul müdürleri kayıt yaptıranların listesini alıp, öğrencilerin not ve öğrenci defterlerini hazırlardı. Yoksul öğrenciler parasız kayıt yaptırırdı.

Metropolit ve Okul Müfettişliğinin etkisi çok büyüktü. Öğretmenlerin atanması, görevden alınması ve maaşları, onlar tarafından belirlenirdi. Böylelikle öğretmenler ekmek paralarını kaybetmemek adına, emirlere uymaya özen gösterirdi.

Müfettişler çoğu kez sınıflara ani ziyaretlerde bulunur, öğrencilerin ve öğretmenlerin çalışmasını incelerdi, bu eğitim karşıtı yöntem ile bilgisizler uzmanları yargılamaktaydı. Mezun olduktan sonra ekonomik durumu iyi olan kişiler yükseköğrenim için Atina Üniversitesi, İstanbul Robert Koleji ve hatta İzmir'e gitmekteydi.

---

[54]Εταιρεία Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής (Gümülcine Eğitim Bilimleri Şirketi) Yunancadan Türkçeye çeviri Avukat Hasan Çavuş Hüda

Okulun Yönetmeliği:

Öğrencilerin ve personelin kiliseye gitmesi mecburiydi. Ne erkek öğrenciler, ne de kız öğrenciler için belirli bir giyim biçimi yoktu. Fakat erkek öğrenciler başlarına türü ve rengi belirli olmayan bir tür örtü takmak zorundaydı. En alışılmış olanı mavi renkli örme 'bere' idi.

Öğrencilerin okul dışı davranışları Çocuk Polisi tarafından kontrol edilirdi. Atanması ve maaşının karşılanması Metropolit'e aitti. Elinde bir değnekle gece gündüz yollarda dolaşırdı. Kurallara karşı gelenleri ve sorun çıkaranları yakalardı. Öğrencileri sert bir şekilde döver ve daha sonra en ağır cezalara çarptırılmaları için Okul Yönetimine şikayet ederdi. Sert ve iri yarı bir adam olan Çocuk Polisi, zayıf öğrencilerin korkulu rüyasıydı. Öğrenciler, sınıfın içinde elleri masanın üzerinde ve bağlı bir şekilde oturmak zorundaydılar. Soru sorması veya şüphe etmesi yasaktı.

Öngörülen cezalar[55]:

Islah cezası olarak adlandırılan, daha çok fiziksel cezalar.

1) Ayakta durmak. Sınıfın içinde ve yüzü duvara dönük bir şekilde.

2) Sopayla vurmak. Değnek, sopa ve cetvel ile çocukların küçük avuçlarına vurulurdu, çoğu zaman kemiklerin kırılmasına bile yol açıyordu. En aklı başında eğitimci, öğrencilerin butlarına vurmayı tercih ederdi.

3) Kulak çekmek. Hem de sadist bir mani ile.

4) Sille/ tokat atmak. Çoğu zaman duyma ve görme sorunlarına yol açan, yüze ve kafaya vurmak.

5) Zeminde ve nadiren de kum üzerinde diz çöktürme. Tam bir ortaçağ işkencesi.

6) İfşa etmek, çocuk suçlarına verilen en ağır ceza (bu ceza, on iki yaşındayken çeşme başında kız sınıf arkadaşını öptüğü için, Kristallis'e verilmişti).

7) Aç bırakmak, o zamanların en hafif cezası. Diğer öğrenciler okuldan çıktıktan sonra, cezalı olan öğrenciler bir veya iki saat boyunca, aç bir şekilde sınıfta tutulurdu. Çoğu zaman, fareler tarafından yenmeleri için, okulun bodrumuna kapatılırlardı.

[55]Εταιρεία Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής (Gümülcine Eğitim Bilimleri Şirketi) Yunancadan Türkçeye çeviri Avukat Hasan Çavuş Hüda

Cezanın türü ve ağırlığı öğretmenin psikolojik ve eğitim durumuna bağlı olmakla birlikte, eski öğretmenler ‘Dayak cennetten çıkmadır‘ sloganını benimseyip, çocukları en ağır şekilde cezalandırmayı görev bilirdi.

C) Komotini (Gümülcine)'de Osmanlı Dönemi Ermeni Eğitim Binaları.

ERMENİ OUKLU

Komotini (Gümülcine)'de Ermeniler, kentin kültürel, sosyal ve ekonomik yapısına önemli katkıda bulunmuşlardır. Bu şehirde, Ermeniler diğer milletlerle din, dil, ırk ne olursa olsun iyi arkadaşlık ve işbirliği içinde yaşamışlardır. [56]

Komotini (Gümülcine)'de Ermenilerin varlığı 18. Yüzyıla dayanan bir geçmişe sahiptir. Bunu 1756 yılına ait bir mezar taşında yazılanlardan anlıyoruz. 1801'de şehri ziyaret eden İngiliz gezgin Edward Daniel Clarke, Komotini (Gümülcine)'nin 15'i Ermeni olmak üzere 1000 ev olduğunu yazmaktadır. 1834'te ilk Ermeni St. Gregory Kilisesi inşa edilmiştir. 1893'te Komotini (Gümülcine)'de 210 Ermeni evi bulunduğu kaydedilmektedir.

1906 yılında Osmanlı nüfus sayımı sırasında 493 Ermeni'nin yaşadığını görüyoruz. 1923'teki Küçük Asya felaketinden sonra bu sayı 2085'e ulaştı. 1940 yılında Komotini (Gümülcine)'de Ermeniler 800 civarındaydı. 1946-1947'de Komotini (Gümülcine)'de Ermenistan Sovyet Cumhuriyeti'ne toplam 246 Ermeni göç etti.

1946'dan itibaren küçülen Ermeni toplumu yok olma riski altında alçalan bir yol izledi. Ancak 1991'den itibaren durum değişti, eski Sovyetler Birliği'nden yeni mülteciler Rodop iline yerleşmeye başladılar, bunların çoğu Ermenistan'dan ya da Pontius mültecilerle karışık evliliklerden geldi.

1830 yılında yirmi öğrenciyi geçmeyen ilk Ermeni okulu kurulmuştur. Yıllar boyunca kilisenin rahibi öğretmenlik yapmıştır. 1922-1928'de öğrencilerin sayısı 150 kadardı. 1940 yılında okulda öğrenci sayısı bilinmiyordu fakat 4 öğretmen ve iki dilli bir program vardı. 1946 yılında okul öğrenci yetersizliği nedeniyle kapatıldı.

1980 yılında kilisenin karşısında olan okul yıkıldı ve yerine bugün Komotini Ermenilerinin ofisleri ve kültür eğitim grubu bulunan bir apartman inşa edildi.

Ermeni kilisesinin Agiu Grigoriu (Αγίου Γρηγορίου 1834) yapımı ile birlikte bir Ermeni okulu da inşa edilmeye başlandı.

---

[56] Parashos Andrutsos, , 13 Ekim 2018 Cumartesi Hronos Komotini (Gümülcine)'de günlük Yunanca yayımlanan gazete, (Παράσχος Ανδρούτσος, Σάββατο, 13 Οκτωβρίου, 2018 – Χρόνος τοπική εφημερίδα Κομοτηνής).

Var olan bilgilere göre Gümülcine'de Ermeni Okulu Yunanistan da en eski Ermeni okuludur. Gümülcine Ermeni Cemaati 1880 yılında yeni görkemli bir okul binası (bugün Ermeni Kulübün olduğu yerde) inşa ediliyor.

SONUÇ

Araştırma esnasında Gümülcine'de Osmanlı döneminde inşa edilen eğitim binaları hakkında birçok bulgular tespit ettim. Bu eğitim kurumları bölge insanının toplumsal, kültürel ve dini ihtiyaçlarını karşılamak için önemli katkı sağlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin bölge insanının hakimiyetini güçlendirmesinde ve devam ettirmesinde önemli katkılar sağlamıştır. Bunu Gümülcine'ye ilk gelen Gazi Evrenos Bey yapmış olduğu imaret külliyesinden de anlıyoruz.

Gümülcine ahalisinin mektep açılışları sürecinde ısrarlı tutumları onların eğitim-öğretime verdiği önemi göstermektedir. Bunun yanında eğitim kurumlarındaki üretimden elde edilecek verim konusunda beklentinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti merkezi yönetimi eğitim altyapısı için bina inşası, muallim tayini gibi çeşitli icraatlar gerçekleştirmiştir. Ekonomik ve mali durumdan dolayı ortaya çıkan aksaklıklar ve gecikmeler ise yöre halkı tarafından telafi edilmiştir.

Osmanlı eğitim kurumları için kurulan vakıfların sahip olduğu ticarethaneler ve imalathaneler sayesinde şehrin ticari hayatı da değişip gelişmeye başlamıştır. Gümülcine Osmanlı topraklarına katıldıktan uzun yıllar sonra, içinde cami, zaviye, tekke, muallim hane ve medrese gibi önemli yapıların ve bunların vakıflarının olduğu bir Osmanlı şehri olmuştur.

Gümülcine nüfusu XVIII. Yüzyılda artmaya başlamış ve bu artışa bağlı olarak şehrin farklı mahallelerinde yeni mescit, muallim hane, mektep, medrese binaları inşa edilmiştir. Bu durum ise XVIII. Yüzyılda Gümülcine'de özellikle eğitim-öğretim alanında önemli bir ilerleme sağladığını göstermektedir.

Osmanlı Devleti eğitim kurumlarını bu topraklarda kalıcı bir siyasi hakimiyet kurması aşamasında önemli katkılarda bulunmuştur. Öte yandan bu kurumlar, İslam ve Osmanlı medeniyetinin hem kültürel hem de toplumsal düşünce ve eserlerinin, gelecek nesillere miras olarak kalmasını sağlamıştır.

Son yıllarda Gümülcine'de Osmanlı Eğitim sistemini sürdüren medreseler bu yıllarda birleştirilerek tek kurum haline getirilmiştir.

KAYNAKÇA

Andrutsos Parashos, , 13 Ekim 2018 Cumartesi Hronos Komotini (Gümülcine)'de günlük Yunanca yayımlanan gazete (Παράσχος Ανδρούτσος, Σάββατο, 13 Οκτωβρίου, 2018 – Χρόνος τοπική εφημερίδα Κομοτηνής)

Anonim / Wikipedi, Özgür ansiklopedi.

Aydın Mahir, Balkanlarda Türk Kültürü: Batı Trakya, Uluslararası Sempozyumu Bildiriler/ Türk Ocakları İstanbul Şubesi yayınları/ İstanbul 2018

Bıçakçı İsmail, Yunanistan'da Türk Mimari Eserleri, İstanbul 2003

Bostancı Chousein, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler EnstitüsÜ, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Felsefe ve Din Bilimleri Programı, Doktora Tezi / Lozan Antlaşması Sonrası Batı Trakya'da Din Eğitiminin Problemleri / İzmir 2014 / s.215

Çavuşoğlu Asım, Batı Trakya'da Medreselerin Dünü-Bugünü, Gümülcine (Komotini)-2014

Demirel Fatih, Batı Trakya'da Osmanlı Modern Eğitim kurumları / Artvin 2014

Domi Ansiklopedisi, (Εγκυκλοπαίδεια Δομή), cilt 15/ sayfa 66-67

Erdem Nilüfer, Lozan Antlaşması'ndan Günümüze Batı Trakya Türklerinin Eğitim Ve Öğretim Birliği Sorunu / İstanbul- 2003

Eren Halit, Balkanlarda Osmanlı Vakıfları/ vakfiyeler, Yunanistan -1- sayfa 315, Ircıca- İstanbul 2017

Eren Halit, Osmanlı Dünyasında Bilim Ve Eğitim/ Milletlerarası Kongresi Tebliğleri, İstanbul 12-15 Nisan 1999, sayfa 57

Εταιρεία Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής (Gümülcine Eğitim Bilimleri Şirketi), Yunancadan Türkçeye çeviri Avukat Hasan Çavuş Hüda

Gümülcine (Komotini) s. Müftülüğü Tanıtım Rehberi

Gümüşsoy Emine, Gümülcine'nin İdari Yapısı ve Nüfusu (1831-1900)Tarih Okulu Dergisi (TOD) Mart 2015, Yıl 8, sayı xxı, s.213-236

Halil Harun, Fiyaka Dergisi (Düşünce Kültür ve Edebiyat Dergisi) sayı 19/2018

Halil Harun, Millet Gazetesi (Batı Trakya Türklerinin Gazetesi) 27 Mayıs 2018

Kıel Machıel, Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi cilt 14, sayfa 268-270

Osmanlı Belgelerinde Batı Trakya, T.C. Başbakanlık Genel Arşiv Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 107/ İstanbul 2009

Parlak Cengiz, Gümülcine Vakıfları (XV-XVIII. Yüzyıllar) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Yeniçağ) Anabilim Dalı, Doktora Tezi / Ankara 2013 s. 163

Patrikios Gıorgos Gözetmen Öğ. ü, Çalışma grubu: İoana Ksida, Felemega Vasiliki, Fuçiçi Gianula/ Gümülcine: Tarihsel – Kentsel Gelişim. Trakya Dimokritos üniversitesi Ksanthi Politeknik Okulu, Mimarlık Bölümü/ Araştırma Çalışması, Akademik Yıl 2004-2005 (Γιώργος Πατρίκιος Επιβλέπων Καθηγητής Ομάδα Εργασίας: Ξύδα Ιωάννα, Φελεμέγκα Βασιλική, Φουτσιτσή Γιαωωούλα/ Κομοτηνή: Ιστορική-Πολεοδομική Εξέλιξη/ Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης- Πολυτεχνική Σχολή Ξάνθης- Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών) s. 48

Siguros İoanis, 1997 Rodop ili, Tarih, Arkeoloji, Coğrafya, Kültür: Gümülcine Eğitim Bilimleri Şirketi (Εταιρεία Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής) Yunancadan Türkçeye çeviri Avukat Hasan Çavuş Hüda./ s.101

Siguros İoanis, Doğu Makedonya - Trakya bölgesi, tur rehberi, Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης, οδηγός περιήγησης Κομοτηνή 1997. s.73

Tremopulu Konstantinu A., Gümülcine ve eski Eserleri Thesaloniki 1966 s.37

1) Gazi Evrenos Bey İmareti Mektebi

2) Gazi Evrenos Bey İmareti

3)Gazi Evrenos Bey İmareti

4)Antigonu 13 caddesi, Gümülcine'de erkek ve kız Rüştiyesi. Osmanlı Belgelerinde Batı Trakya, s.445/ Mekteb-i İbtidaî ve Rüşdî, Gümülcine (İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi 90418/52)

5)Antigonu 13 caddesi, Gümülcine'de Rüştiye

6)Antigonu 13 caddesi, Gümülcine'de Rüştiye

7)Antigonu 13 caddesi, Gümülcine'de Rüştiye .

8)Antigonu 13 caddesi, Gümülcine'de Rüştiye.

9)Medrese-i Hayriye, ana giriş kapısı

10)Medrese-i Hayriye, kuzey girişi

11)Medrese-i Hayriye, kat koridoru

12) Medrese-i Hayriye, güney batı avlu görünümü

13)Medrese-i Hayriye, güney batı avlu görünümü

14)Kayalı Medresesi, avlu görünümü

15)Kayalı Medresesi derslikler, avlu görünümü

16)Kayalı Medresesi, derslik

17)Kayalı Medresesi, batı dış görünümü

18)Kayalı Medresesi, hazire

19)Tekke Medresesi, giriş

20)Tekke Medresesi, şadırvan

21)Tekke Medresesi avlu görünümü

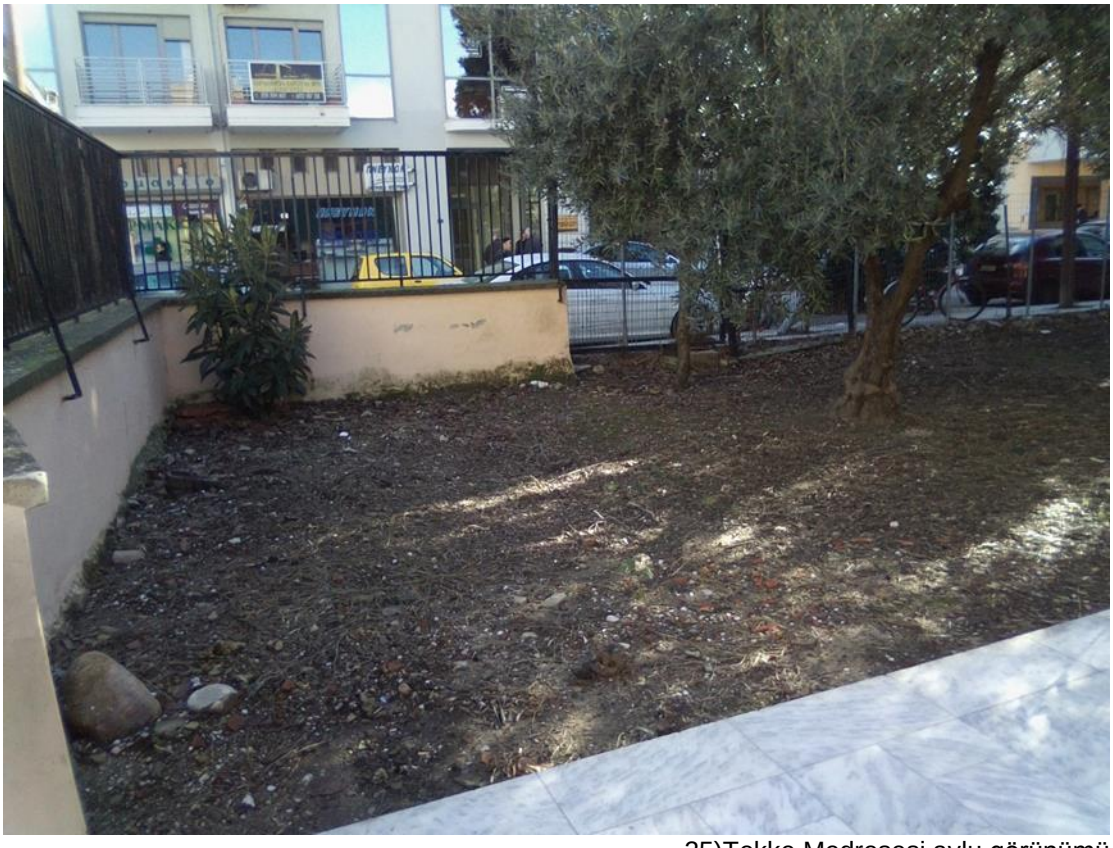
22)Tekke Medresesi avlu görünümü

23)Tekke Medresesi avlu görünümü

24)Tekke Medresesi avlu görünümü

25)Tekke Medresesi avlu görünümü

26)Yeni Cami Medresesi

27)Yeni Cami Medresesi

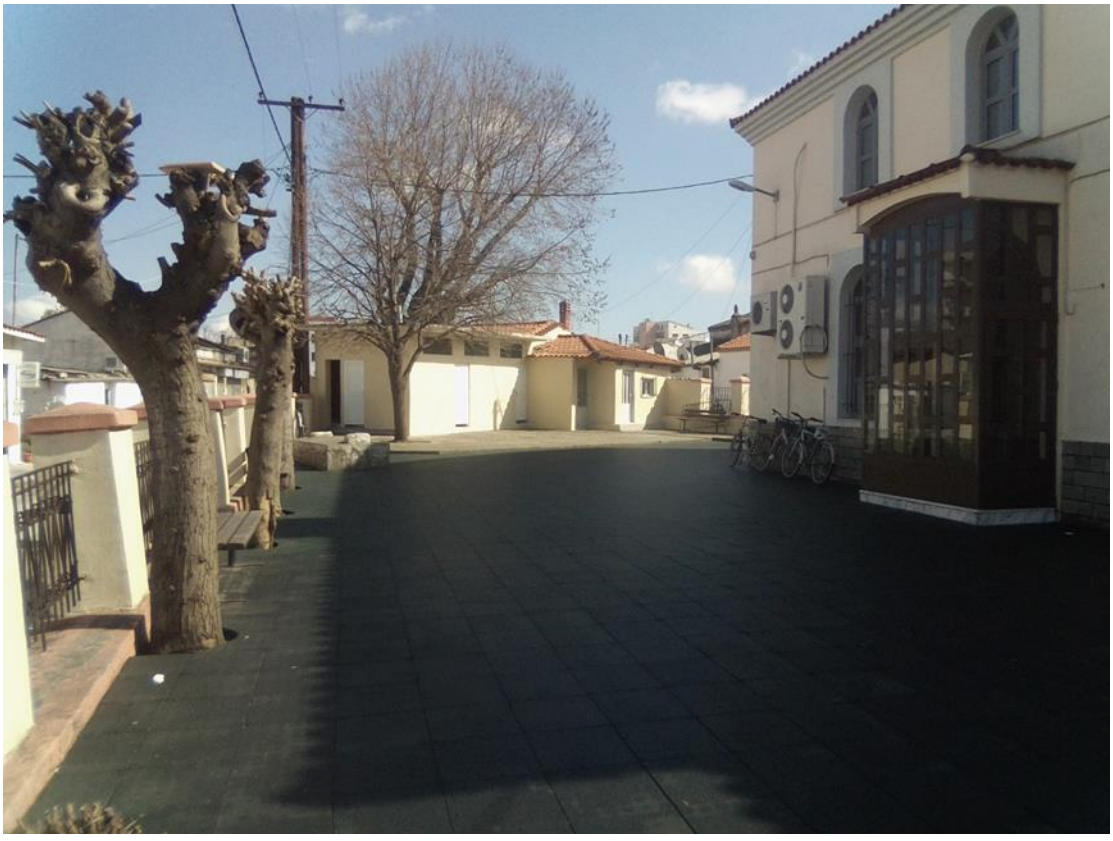
28)Yeni Cami Medresesi

29)Kırmahalle Medresesi Kitabe

30)Kırmahalle Medresesi

31)Kırmahalle Medresesi

32) Kırmahalle Medresesi

33)Kırmahalle Medresesi kat koridoru

34)Kırmahalle Medresesi derslik

35)Yeni Cami Sıbyan mektebi

36)Yeni Cami Sıbyan mektebi

37)İdadiye, doğu görünümü

38)İdadiye, batı görünümü

39)İdadiye, batı görünümü

40)İdadiye, güney görünümü

41)İdadiye, sebil

42)İdadiye, giriş koridor görünümü

43)İdadiye, derslik

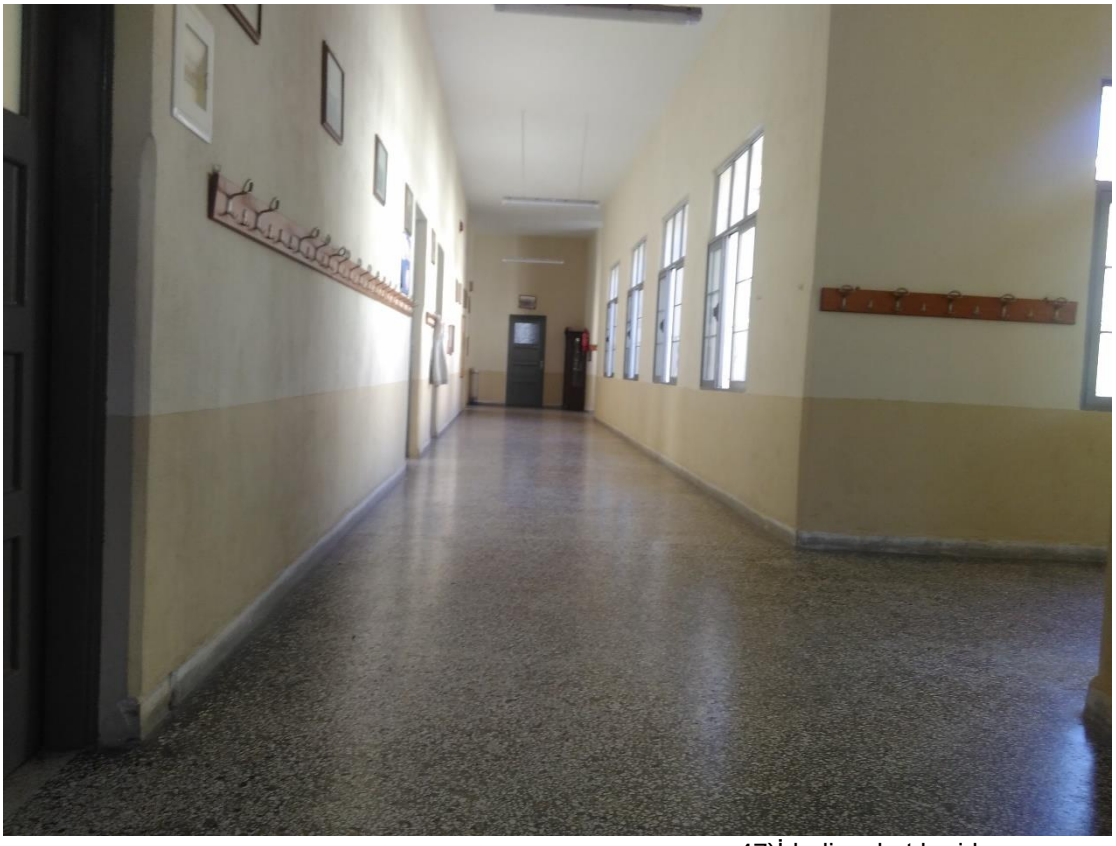
44)İdadiye müsamere salonu

45)İdadiye müsamere salonu

46)İdadiye müsamere salonu, sahne

47)İdadiye, kat koridoru

48)İdadiye, kat koridoru

49)İdadiye, kat koridoru

50) Çanaklı Okulu, ana giriş görünümü

51)Çanaklı Okulu, ana giriş görünümü

52)Çanaklı Okulu, batı görünümü

53)Çanaklı Okulu, doğu görünümü

54)Çanaklı Okulu, güney görünümü

55)Çanaklı Okulu, iç giriş görünümü

56)Çanaklı Okulu, zemin kat görünümü

57)Çanaklı Okulu, üst kat merdivenler

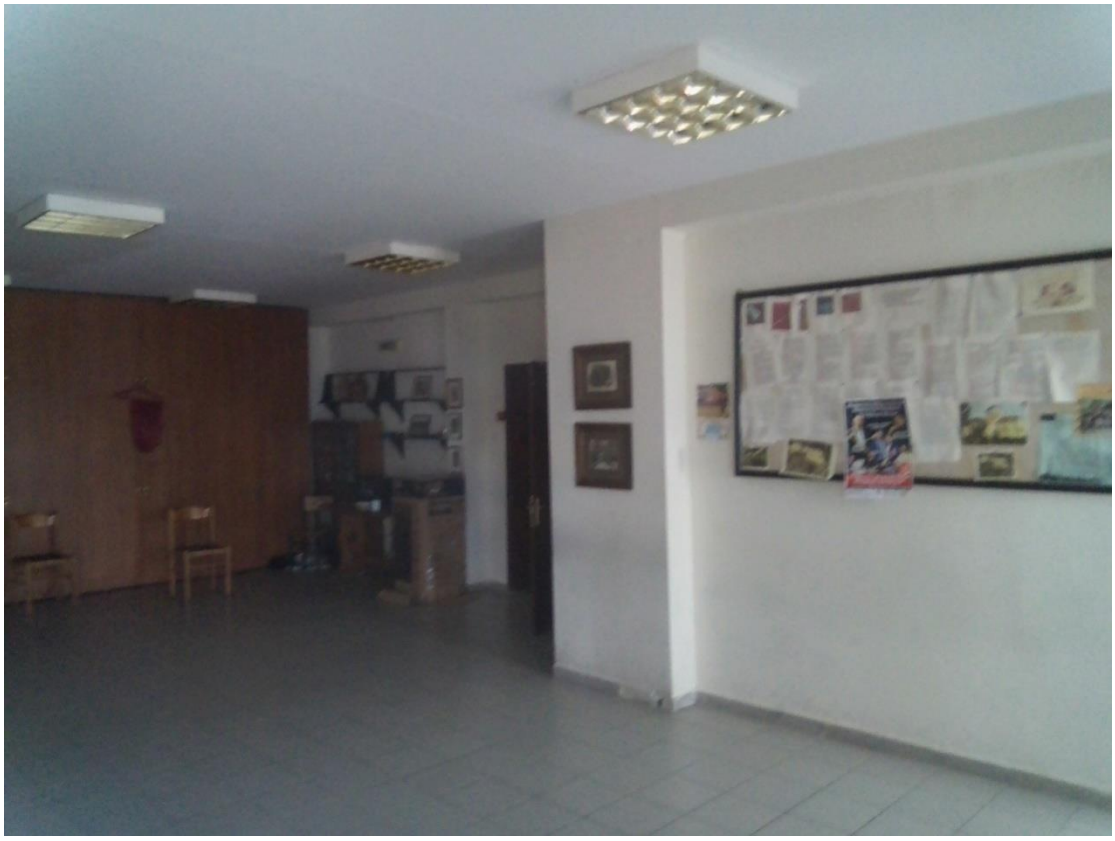
58)Çanaklı Okulu, üst kat koridor

59)Varış Rum İlkokulu,

60)Varış Rum İlkokulu

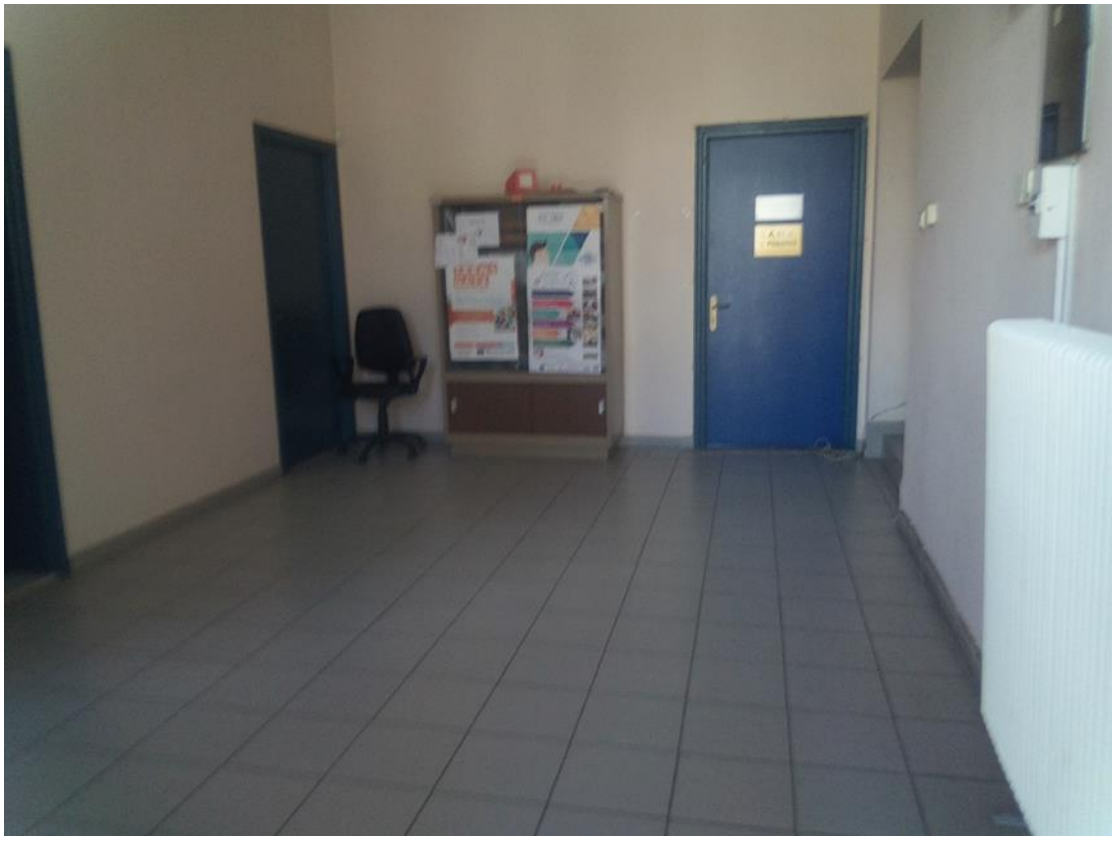
61) Varış Rum İlkokulu

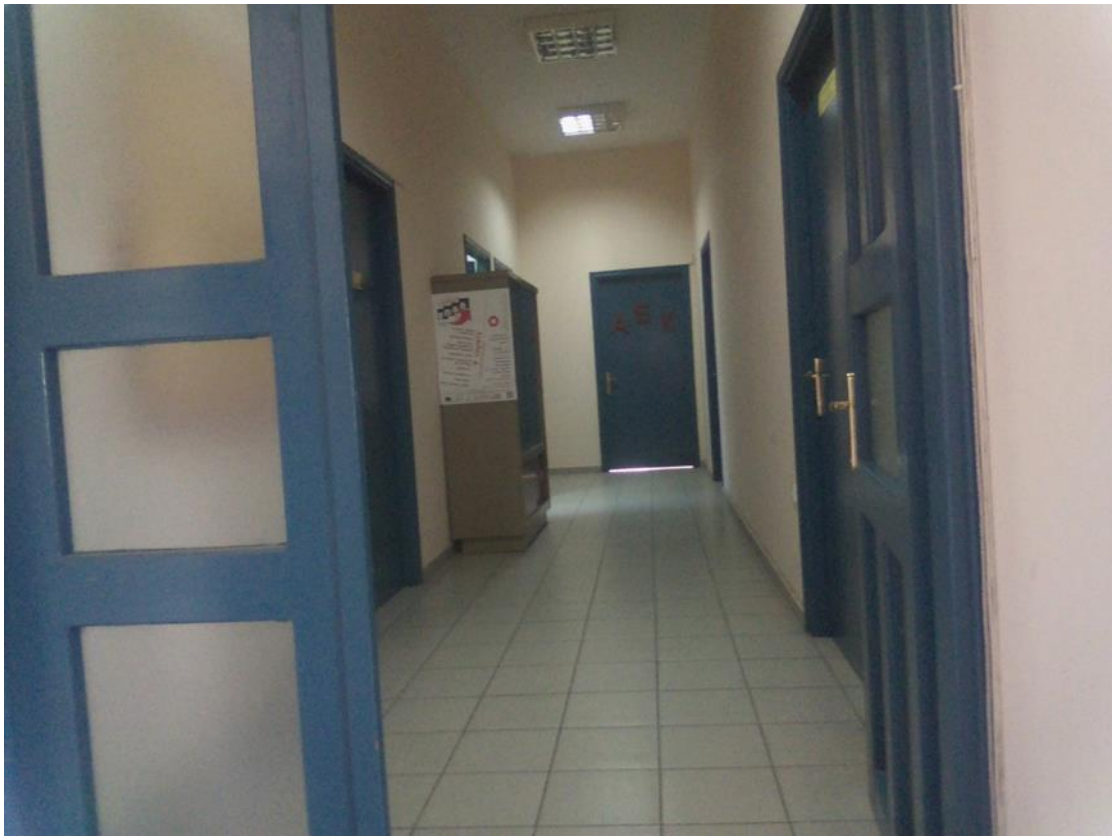
62) Varış Rum İlkokulu

63) Varış Rum İlkokulu

64) Varış Rum İlkokulu

65) Varış Rum İlkokulu

66)Yukarı mahalle Rum Anaokulu

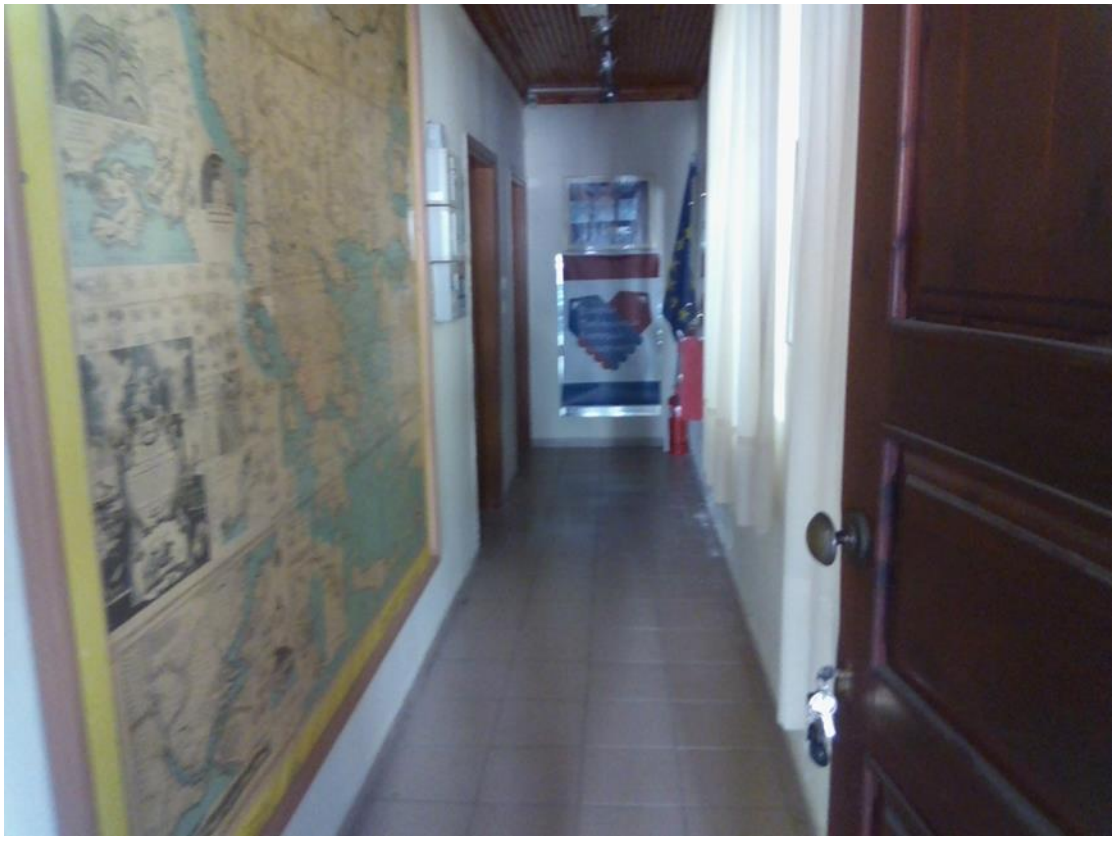
67) Yukarı mahalle Rum Anaokulu

68) Yukarı mahalle Rum Anaokulu

69) Yukarı mahalle Rum Anaokulu

70) Yukarı mahalle Rum Anaokulu

71) Yukarı mahalle Rum Anaokulu

72)Yukarı mahalle Rum Anaokulu

73) Yukarı mahalle Rum Anaokulu

74) Varış (Aşağı Mahalle) Rum Anaokulu1883

75) Varış (Aşağı Mahalle) Rum Anaokulu1883

76) Varış (Aşağı Mahalle) Rum Anaokulu1883

77)Büyük Rum Okulu (Dimitrios Sindou)

78) Büyük Rum Okulu (Dimitrios Sindou)

79) Büyük Rum Okulu (Dimitrios Sindou)

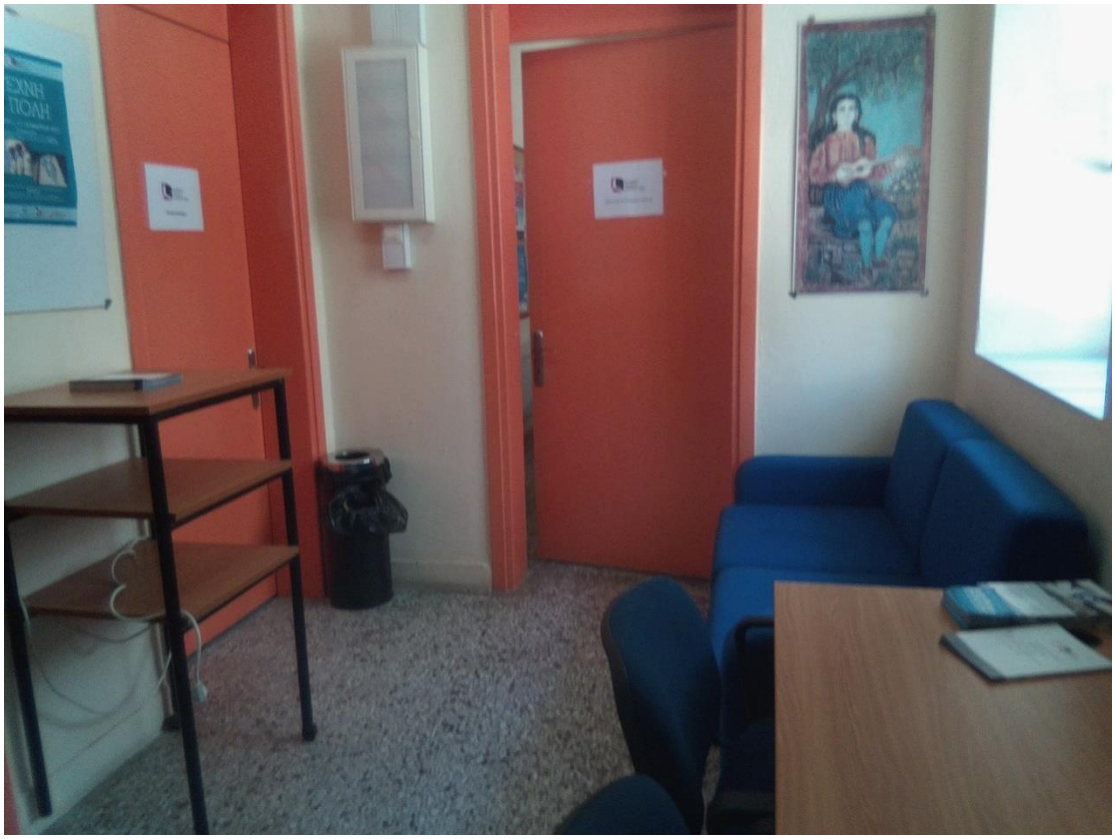
80) Büyük Rum Okulu (Dimitrios Sindou)

81)Büyük Rum Okulu (Dimitrios Sindou)

82) Büyük Rum Okulu (Dimitrios Sindou)

83) Büyük Rum Okulu (Dimitrios Sindou)

84) Büyük Rum Okulu (Dimitrios Sindou)

85)Ermeni Okulu

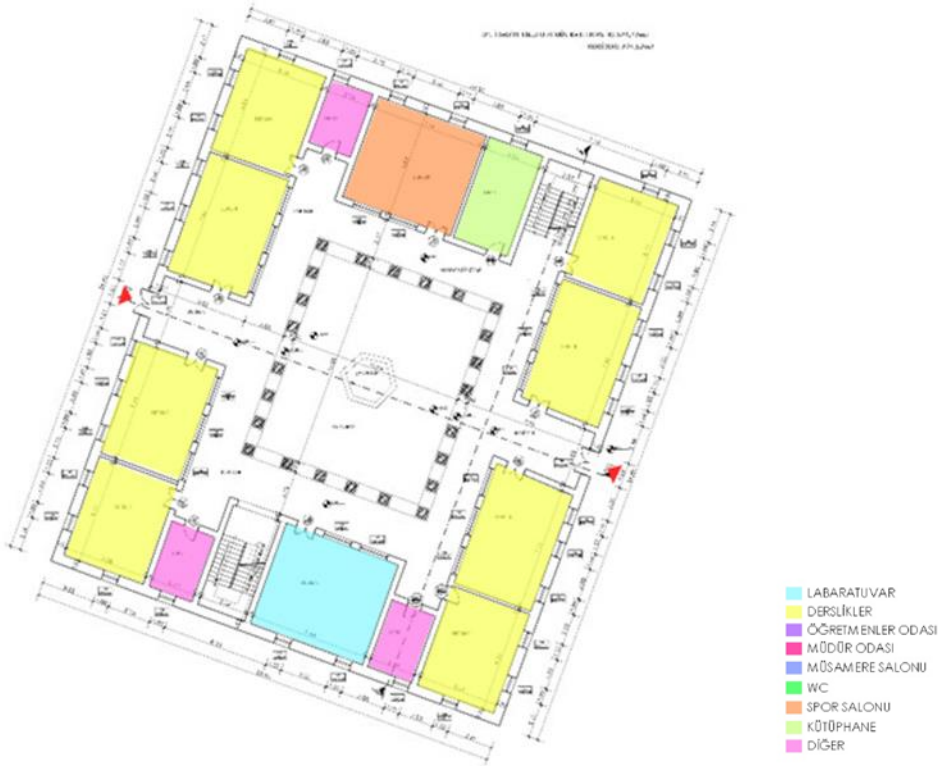
86) Çanaklı Okulu

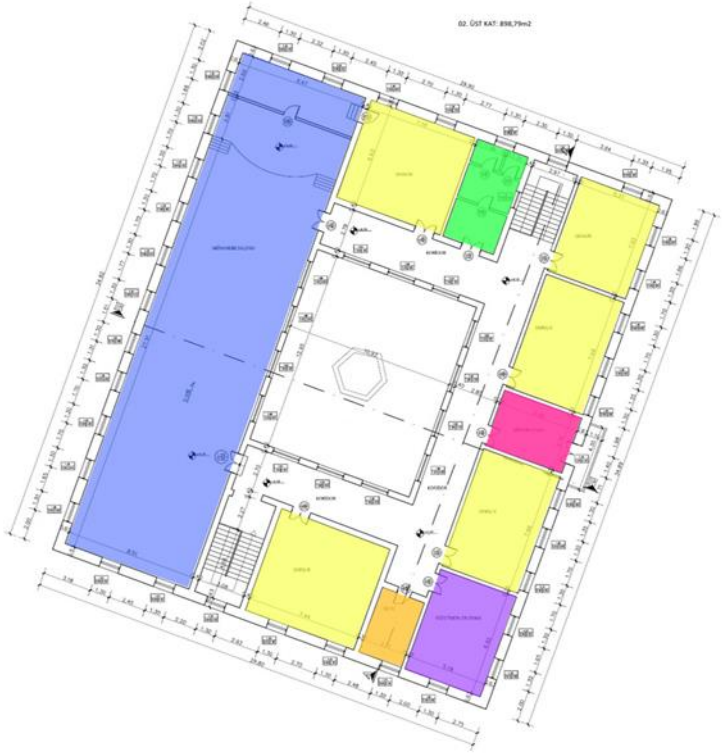

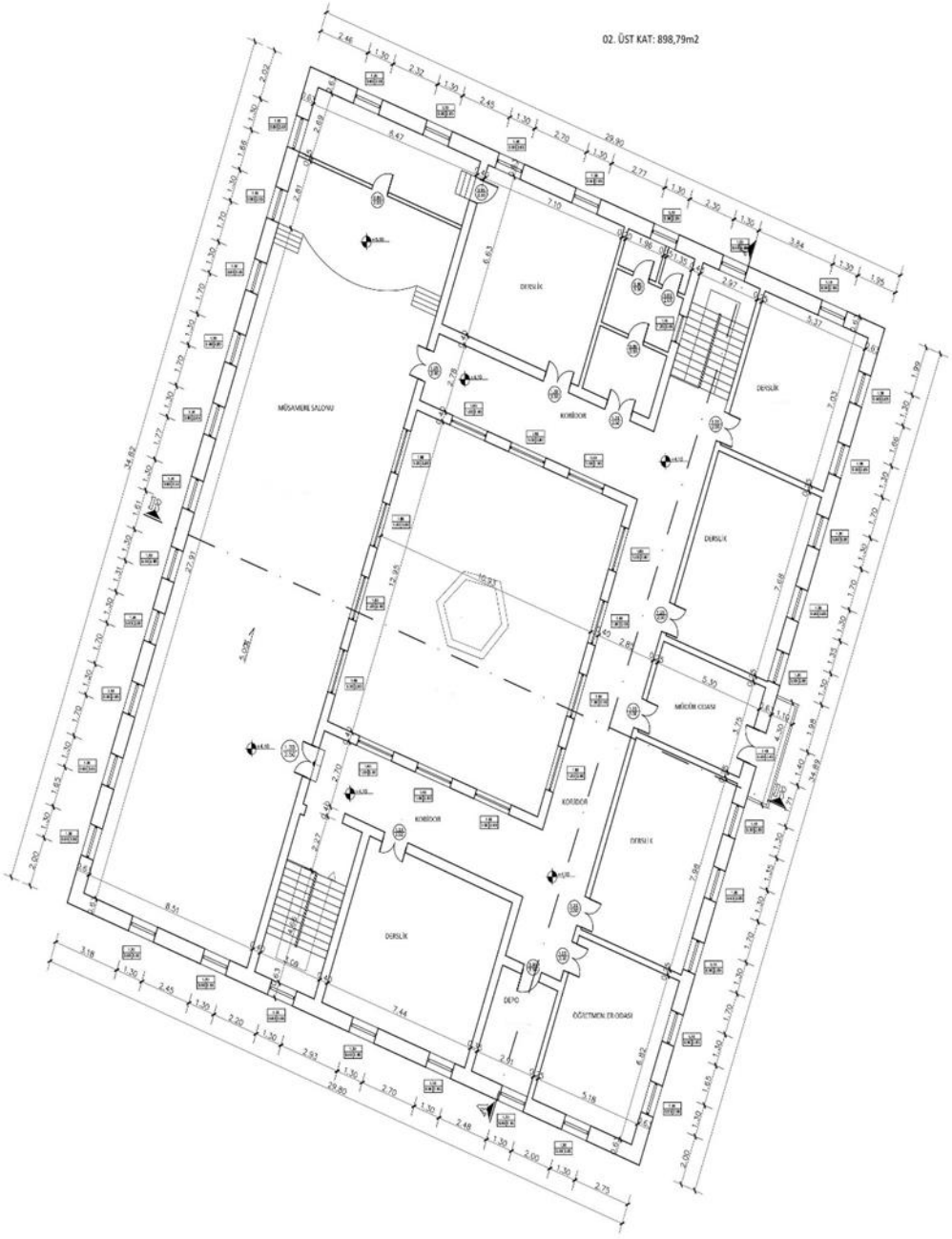
87)Çanaklı Okulu

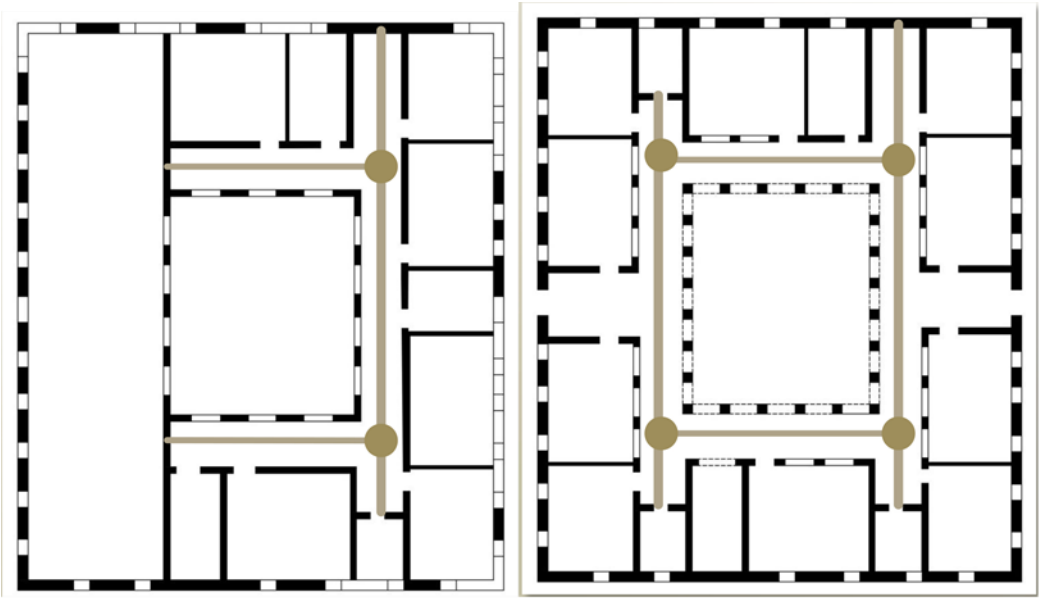
88)Çanaklı Okulu

LABARATUVAR
DERSLİKLER
ÖĞRETMENLER ODASI
MÜDÜR ODASI
MÜSAMERE SALONU
WC
SPOR SALONU
KÜTÜPHANE
DİĞER

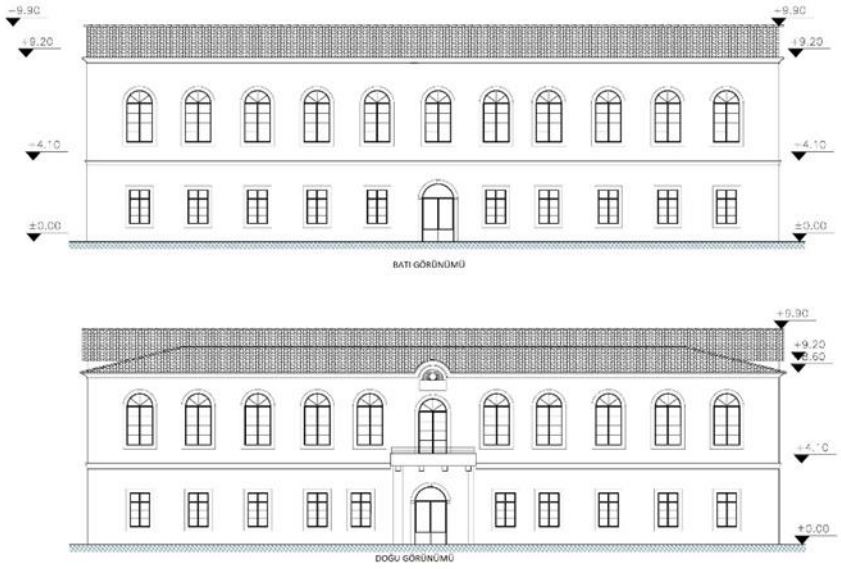

İdadiye üst kat plan

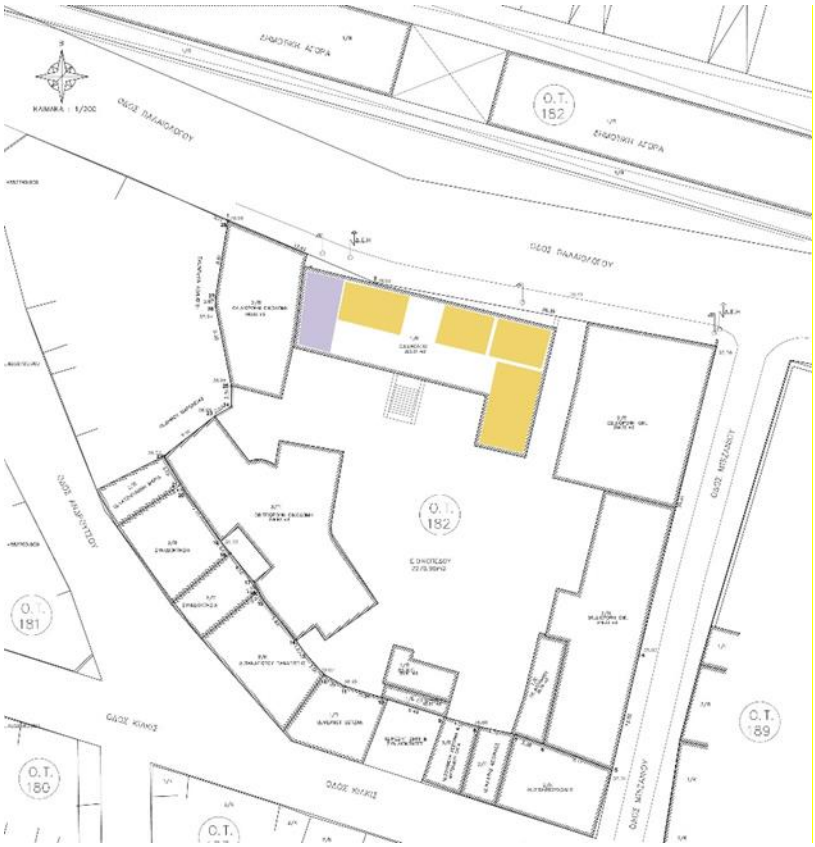

İdadiye plan Kroki (Neslihan Şaban, Maria Gouma)

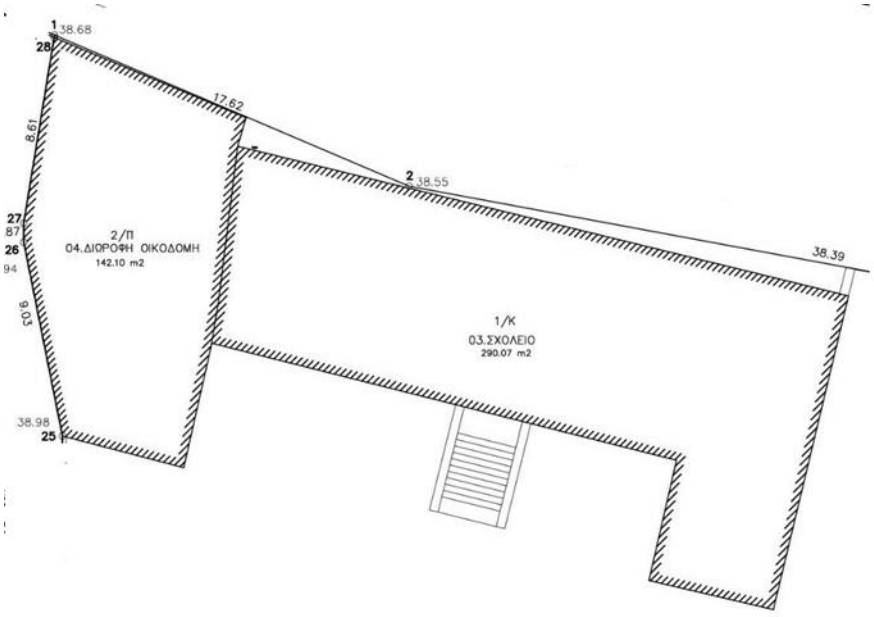
İdadiye kroki

Medrese-i Hayriye Giriş Kat Planı

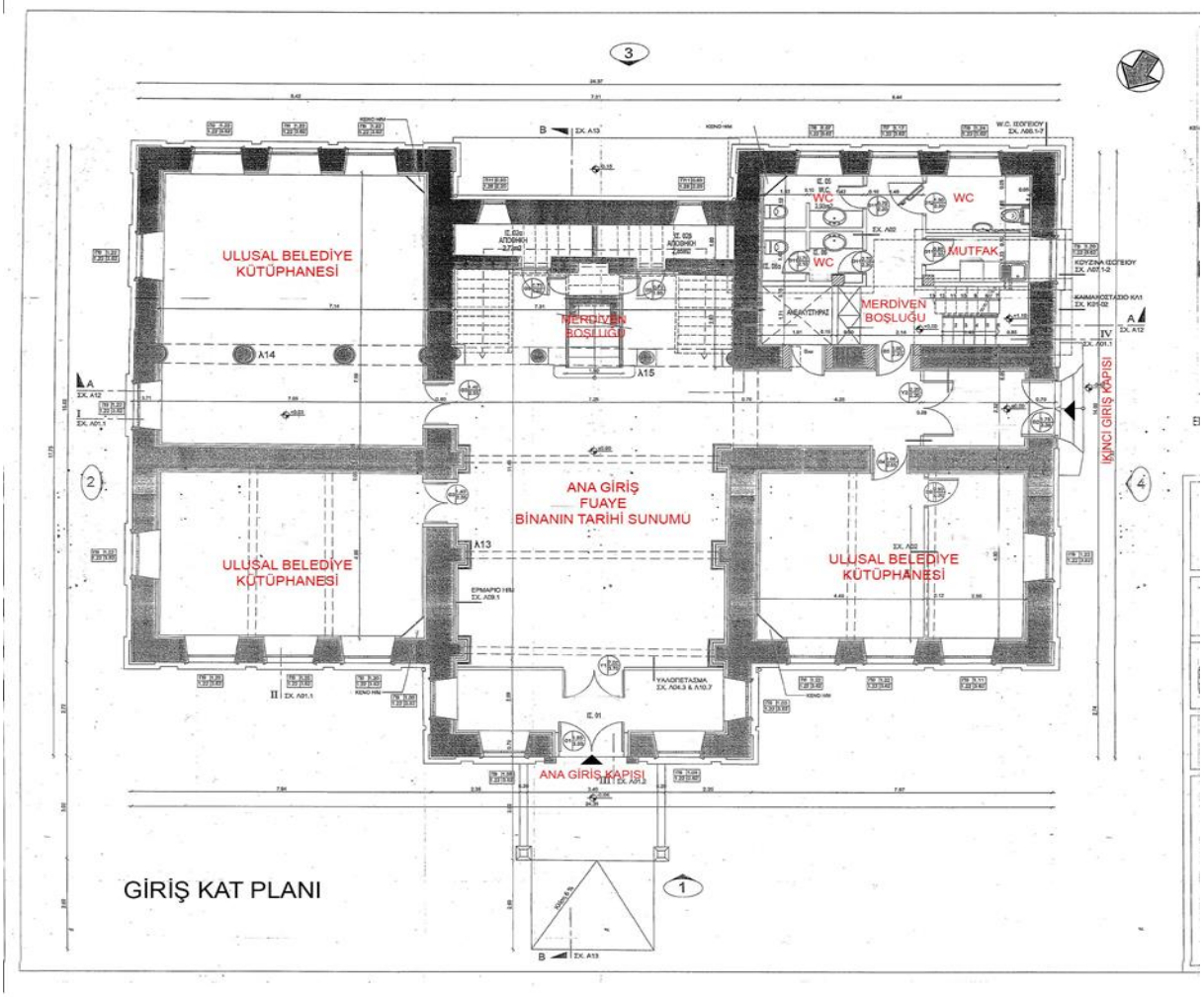

DERSLİK
BİLGİSAYAR ODASI
KANTİN

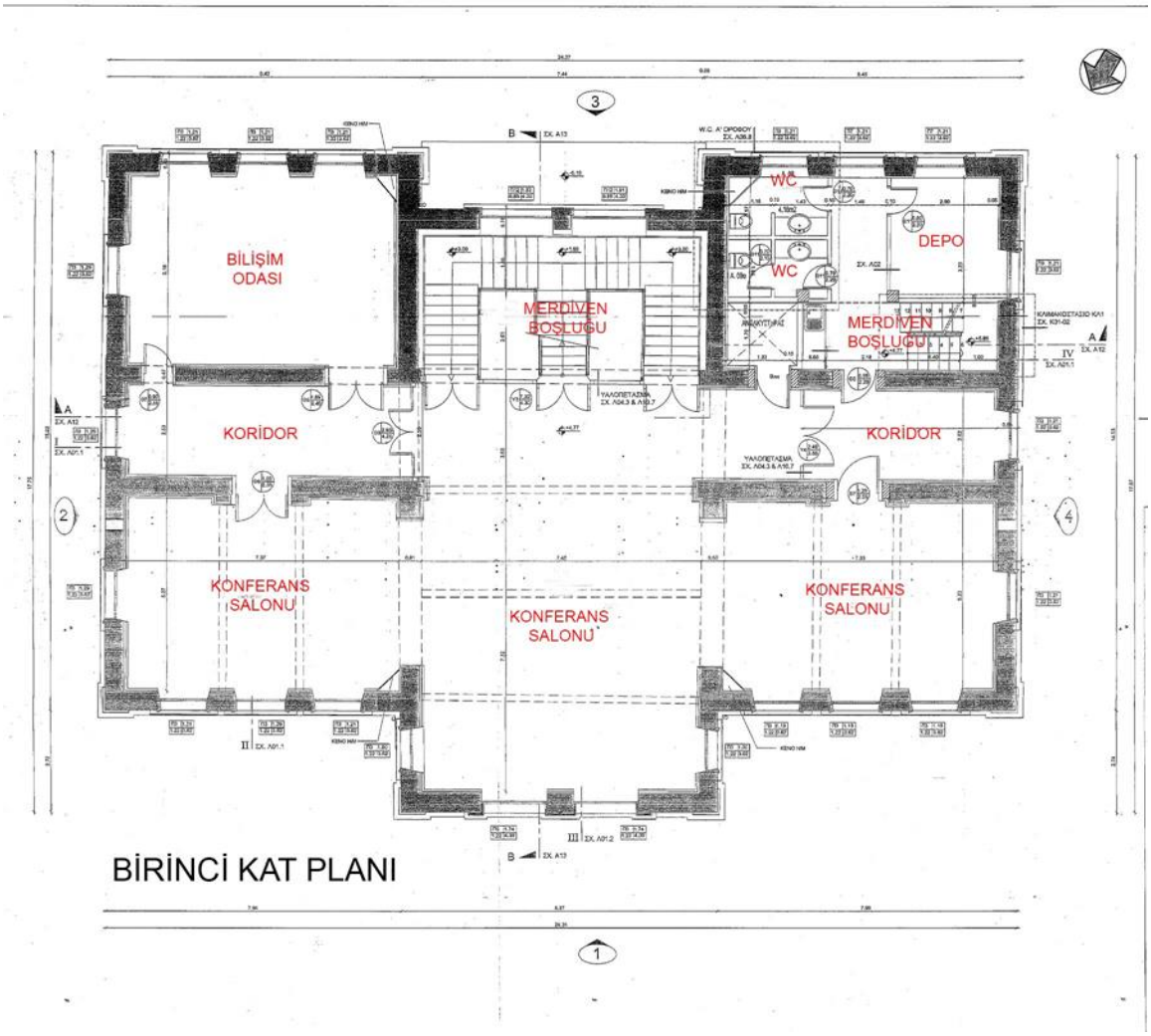

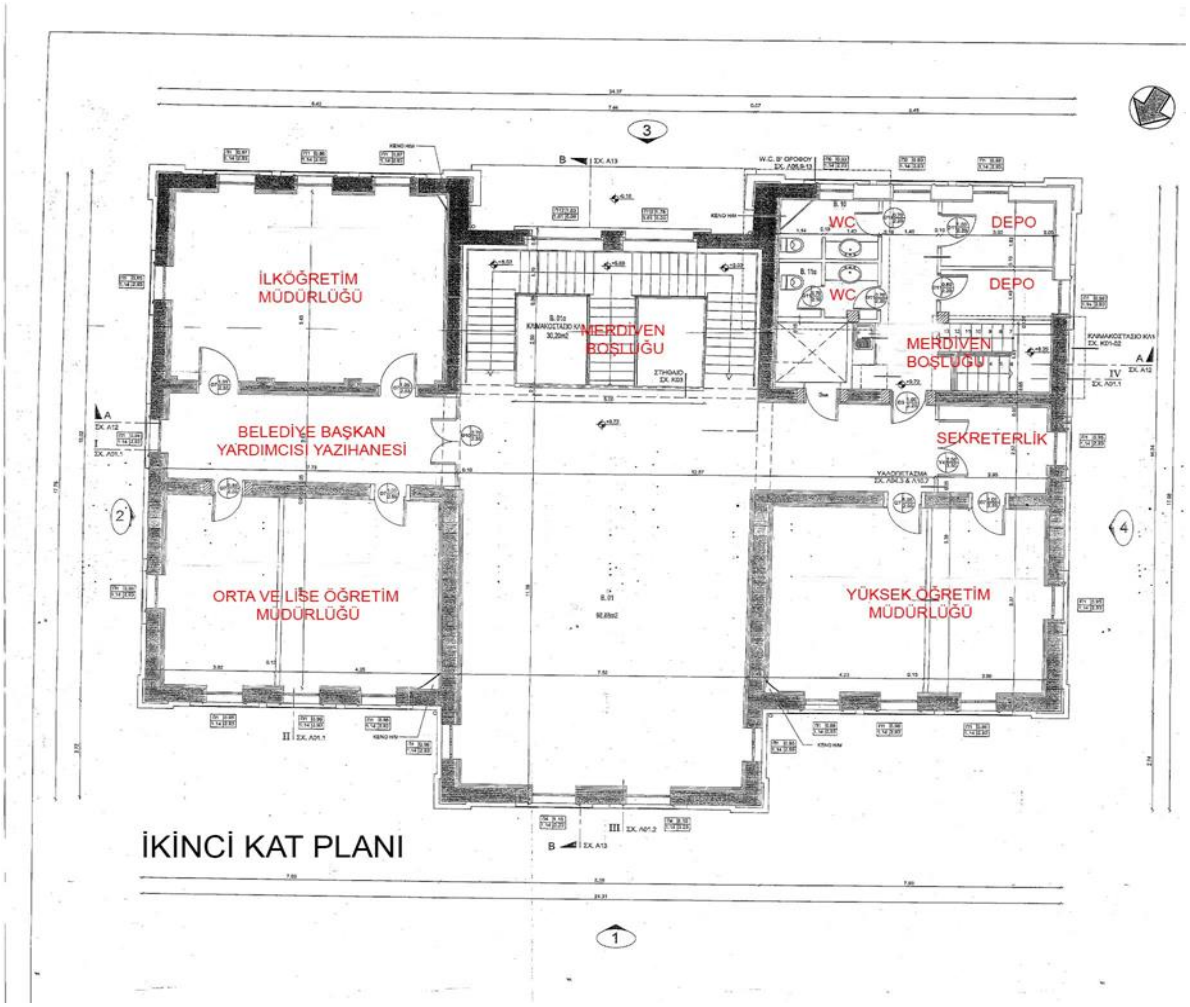
Medrese-i Hayriye plan

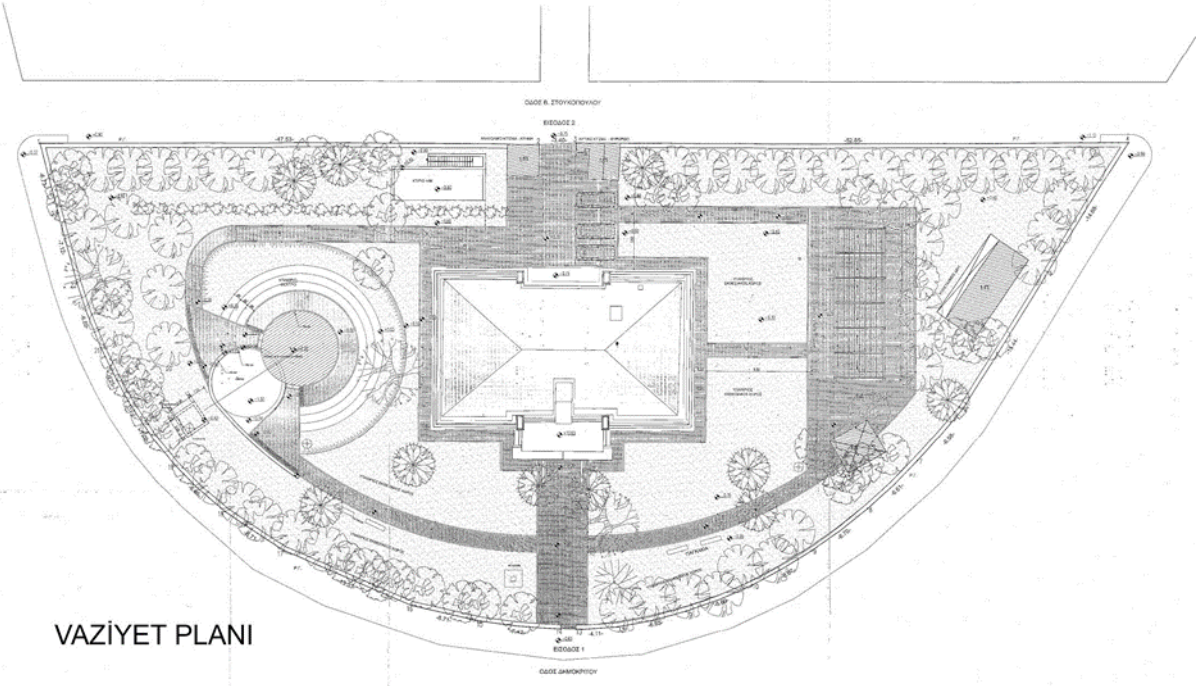
Çanaklı Okulu Plan

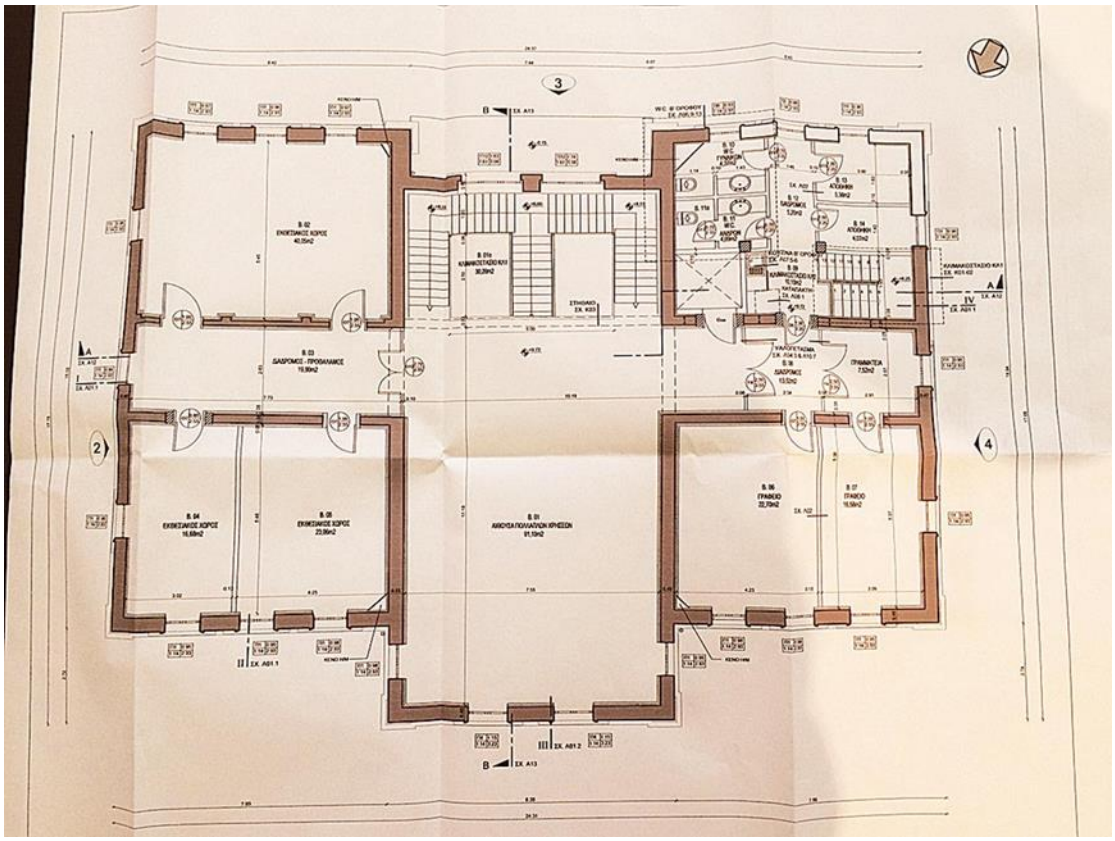

Çanaklı Okulu Plan

Çanaklı Okulu Plan

Çanaklı Okulu Plan

Büyük Okul (Dimitrios Sindou) (Hatzikonstandi Zoıdı 6 caddesi / Χατζηκωνσταντή Ζωίδη 6)

Yunanistan Harita

Gümülcine’de bazı okulların konumu

1a) Medrese-i Hayriye

1b) Kayalı Medresesi

1c) Yeni Cami Medresesi

1d) Tekke Medresesi

2a) Yeni Cami Sıbyan Mektebi

3a) Gümülcine’de Rüştiye

3b) Gümülcine’de İnas Rüştiyesi

Ba) Çanaklı Rum okulu

Bb) Rum Büyük Okul (Dimitrios Sindou)

Bc) Varış (Aşağı Mahalle) Rum İlkokul

Bd) Varış (Aşağı Mahalle) Rum Anaokulu

Be) Yukarı Mahalle Rum Anaokulu

C) Ermeni okulu

